

e-ISSN:2587-2168

IDEA

Studies journal

2022 Vol 8 Issue 42
JUNE

International Journal of Disciplines Economics &
Administrative Sciences Studies

IDEA STUDIES Journal

International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies

Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing / e-ISSN:2587-2168

 ideastudies.com ideastudiesjournal@gmail.com

Vol 8 Issue 42 JUNE 2022

FROM THE EDITOR / EDİTORDEN

Bilim dünyasının değerli insanları,

International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) Dergisi, 2015 yılında yayın hayatına başlamış olup, uluslararası, hakemli ve yalnızca İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ anabilim dallarına ait çalışmaları yayınlayan e-dergidir.

Yayın hayatına başlamasından bu yana IDEAStudies ailesi içinde yer alan ve emeklerini esirgemeyen dergi yönetim kurulundaki değerli hocalarımıza, yurt içi ve yurtdışında görev yapan danışma, yayın ve hakem kurullarımızda yer alarak uzmanlık alanları ile bizlere katkı sağlayan çok değerli hocalarımıza sonsuz teşekkürü bir borç biliriz.

Kurulduğu günden bu yana IDEAStudies ailesi olarak, akademisyen hocalarımızla birlikte çalışmanın gurunu yaşamaktayız. Şu ana kadar IDEAStudies ailesi içerisinde yer almamış, ama yer almak isteyen siz değerli hocalarımızı yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu ve yazar olarak yanımızda görmek bizlere daha da güç katacaktır.

Bu açıdan IDEAStudies dergisi olarak bizlere vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarız.

Prof.Dr. H.Seçil FETTAHLIOĞLU

English

International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies), began its publication in 2015. IDEAJOURNAL is an international, refereed fervent and online journal, that publishes academic studies in the field of economic and administrative sciences.

We would like to thank you for your support to our advisory board, editorial board and arbitration board. We are also grateful to the scientists who share your study with us.

We are aware of the fact that we will be guided by stronger steps in the field of social sciences with the support you will give us in the future. For this reason, we are honored to see you in our broadcast, consultation or referee boards.

We would like to thank you for all the support you give in this way we are trying to become a social platform, and I offer respects.

Prof.Dr. H.Seçil FETTAHLIOĞLU

IDEA STUDIES Journal

International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies

Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing / e-ISSN:2587-2168

 ideastudies.com ideastudiesjournal@gmail.com

Vol 8 Issue 42 JUNE 2022

GENERIC / JENERİK

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) is a **international** and **refereed** e-journal. You can send posts by new member record via the journal web page, and take a part in broadcast and / or arbitration committees. We would like to express our honor to work with you, our esteemed academics. International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) publishes original scientific articles, symposium, panel and scientific study outputs. Furthermore, symposium reports can be published, if not published anywhere. However, authors are responsible for any obstacles for their works. International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) has the intellectual property rights of any published material. Anything published in the journal can not be published in anywhere except from the ones which has the permission of the journal. Any judicial, economic and ethical responsibilities of the published materials are under the authors' responsibility. International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) will not accept any responsibility.

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) dergisi **2015** yılında yayın hayatına başlamış olup, **ULUSLARARASI, HAKEMLİ, ALAN İNDEKSİLİ ve E-DERGİ** olarak yayınlanan ve sadece İktisadi ve İdari Bilimler Bünyesinde yer alan çalışmaları yayımlayarak, söz konusu alana katkıda bulunmayı amaçlayan sosyal bilimler dergisidir. IDEAStudies dergisi 16 adet uluslararası indekste taranmaktadır.

JOURNAL ADMINISTRATION / DERGİ YÖNETİMİ		
Editor		
Prof. Dr. H.Seçil FETTAHLIOĞLU		
Disciplines Editor		
Professor Dr. Jean-Marc TROUILLE	Economics	Bradford University
Professor Dr. Ekaete EFRETUEI	Business Administration	Keele University
Professor Dr. Fatos UKAJ	Econometrics	Prishtina University
Professor Dr. Shpresa HOXHA	Labour Economics	Prishtina University
Associate Professor Dr. Beyhan ZABUN	Philosophy	Gazi University
Professor Dr. Dharm BHAWUK	Community Psychology	Hawaii University
Professor Dr. Mieczysław W. SOCHA	International Advisory Board	Warsaw University
Professor Dr. Haluk ALKAN	Public Administration	Marmara University
Professor Dr. Nauşabayeva HEKIMOĞLU	International Relations	Bitlis Eren University
Professor Dr. Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel University
Foreign Language Linguist		
Ass.Prof.Dr. Gulsum Vezir Oguz	Istanbul Gelisim University	
Ass.Prof.Dr. Hayriye BILGINER	Kahramanmaraş Sutcu Imam University	
Index Supervisor		
Buket Büşra ÇİÇEK	Kahramanmaraş Sutcu Imam University	
Lawyer		
Lawyer İsmail KARACA	London	
Lawyer Ömer GÖDEOĞLU	Turkey	
ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU		
Professor Abdullah OKUMUS	Istanbul University / TURKEY	
Professor Ahmet SENGONUL	Cumhuriyet University / TURKEY	
Professor Ali AKSOY	Inonu University / TURKEY	
Professor Ali AZAD	United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES	
Professor Askar CHOUDHURY	Illinois State University, Illinois / USA	
Professor Belkis OZKARA	Afyon Kocatepe University / TURKEY	
Professor Bunyamin AKDEMİR	Inonu University / TURKEY	
Professor Chunxing FAN	Tennessee State University / USA	
Professor Dharm BHAWUK	Hawaii University / HAWAII	
Professor Dragana RADICIC	Lincoln University / UNITED KINGDOM	
Professor Ekaete EFRETUEI	Keele University / UNITED KINGDOM	
Professor Elvira BOLAT	Bournemouth University / UNITED KINGDOM	
Professor Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA	
Professor Ercan OKTAY	Karamanoglu Mehmetbey University/ TURKEY	
Professor Fatos UKAJ	Prishtina University / KOSOVA	
Professor Fazlı ARSLAN	Istanbul University / TURKEY	
Professor Feyzullah EROĞLU	Pamukkale University / TURKEY	
Professor Fusun ÇINAR ALTINTAS	Uludag University / TURKEY	
Professor Gulay BUDAK	Dokuz Eylul University / TURKEY	
Professor Hasan TUTAR	Sakarya Universty / TURKEY	
Professor Himmet KARADAL	Aksaray Universty / TURKEY	

Professor Ipek DEVECİ KARAKOC	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Isidora KOURTI	Regent's University / UNITED KINGDOM
Professor Ismail BAKAN	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY
Professor Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Professor Junaid M.SHAIKH	Curtin University of Technology / MALAYSIA
Professor Katia Zhivkova MIHAILOVA	Univ. of National and World Ec. Sofia / BULGARIA
Professor Kayhan TAJEDDINI	Lund University / SWEDEN
Professor Lutfiye OZDEMIR	Inonu University/TURKEY
Professor Mahir FISONOGLU	Cukurova University / TURKEY
Professor Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw /POLAND
Professor Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Professor Mehdi TEHRANI	Columbus State University / USA
Professor Mevlüt KARAKAYA	Gazi University / TURKEY
Professor Mieczysław W. SOCHA	Warsaw University / POLAND
Professor Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Professor Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Professor Mustafa PAKSOY	Kilis 7 Aralık University / TURKEY
Professor Nalan AKDOĞAN	Baskent University/ TURKEY
Professor Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Professor Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Professor Pinar SURAL OZER	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Recep KOK	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Sabahat BAYRAK KOK	Pamukkale University / TURKEY
Professor Semra GUNEY	Hacettepe University / TURKEY
Professor Serap CABUK	Cukurova University / TURKEY
Professor Sharon THACH	Tennessee State University / USA
Professor Singh MANJARI	Indian Institute of Management / INDIA
Professor Steve LETZA	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Ugur YOZGAT	Marmara University / TURKEY
Professor Vaidas LUKOSIUS	Tennessee State University / USA
Professor Ymer HAVOLLI	Prishtina University / KOSOVA
Professor Yu-Feng LEE	New Mexico State University / USA
Professor Yusuf KARAKILÇIK	Inonu University / TURKEY
PUBLICATION BOARD / YAYIN KURULU	
Professor Adnan CELIK	Selcuk University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Ali APALI	Mehmet Akif Ersoy University / TURKEY
Associate Professor Dr. Ali BAYRAKDAROGLU	Muğla Sıtkı Koçman University / TURKEY
Associate Professor Dr. Ali Cuneyt CETIN	Akdeniz University / TURKEY
Professor Ali OZDEMIR	Dokuz Eylul University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Alper TAZAGUL	Kafkas University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Aykut EKİYOR	Gazi University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Aykut SARKGUNESI	Bulent Ecevit University / TURKEY
Assoc. Professor Dr. Ayşe Nazlı AYYILDIZ UNNU	Ege University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Baris AYTEKIN	Kırklareli University / TURKEY
Assist. Prof. Dr.Burcu Ozge OZASLAN CALISKAN	Istanbul University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Burhanettin COSKUN	Osmaniye Korkut Ata University / TURKEY
Assistant Professor Dr.Bilal SOLAK	Sirnak University / TURKEY
Associate Professor Dr. Birol MERCAN	Necmettin Erbakan University/ TURKEY
Associate Prof. Dr. Bulent OZ	Osmaniye Korkut Ata University / TURKEY
Professor Cetin BEDESTENCI	Çag University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Deniz AKGUL	Ahi Evran University / TURKEY
Assistant Professor Dr.Dilek PENPECE	Science and Technology University / TURKEY
Associate Professor Dr. Duygu KIZILDAG	Izmir Democracy University / TURKEY
Associate Professor Dr. Dundar KOK	Pamukkale University / TURKEY
Associate Professor Dr. Emel BAHAR	Mersin University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Elif SIMSEK OZKAN	Erciyes University / TURKEY
Professor Esin KUHEYLAN	Dokuz Eylul University / TURKEY
Assist. Professor Dr.Evrin MAYATURK AKYOL	Izmir Katip Celebi University / TURKEY
Assist. Professor Dr. Fatma Nur YORGANCILAR	Selcuk University / TURKEY
Associate Professor Dr. Fahri TURK	Trakya University / TURKEY
Associate Professor Dr. Fikret SOYER	Sakarya University / TURKEY
Assistant Professor Funda BAYRAKDAROĞLU	Muğla Sıtkı Koçman University / TURKEY
Professor Gonul BUDAK	Dokuz Eylul University / TURKEY
Associate Professor Dr. Gul KAYALIDERE	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gul Tugba DAGCI	Yalova University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gulsen GERSIL	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gulsum Vezir OGUZ	İstanbul Gelisim University / TURKEY

Associate Professor Dr. Haluk DUMAN	Aksaray University / TURKEY
Associate Professor Dr. Hasan GÜL	Ondokuz Mayıs University/ TURKEY
Associate Professor Dr. Hatice Hicret OZKOC	Mugla Sıtkı Kocaman University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Hayriye SENGUN	Bayburt University / TURKEY
Associate Prof. Dr. Koray KAYALIDERE	Calal Bayar University / TURKEY
Associate Professor Dr.Mehmet INCE	Mersin University / TURKEY
Associate Professor Dr. Mehmet Ferhat OZBEK	Gumushane University / TURKEY
Associate Professor Dr. Melih OZCALIK	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Muhammed SAYGIN	Mersin University / TURKEY
Associate Professor Dr. Mustafa AY	Selcuk University / TURKEY
Associate Professor Dr. Mustafa Fedai CAVUS	Osmaniye Korkut Ata University / TURKEY
Professor Mustafa TASLIYAN	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY
Associate Professor Dr. Morsheda HASSAN	Grambling State University / USA
Associate Professor Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nazan SAHBAZ KILINC	Kirikkale University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nicolin AGALLIJA	Bayburt University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Noyan AYDIN	Dumlupinar University / TURKEY
Associate Professor Dr. Nuran AKSIT ASIK	Balikesir University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nurullah KAYA	Bayburt University / TURKEY
Associate Professor Dr. Nuri BALTACI	Gumushane University / TURKEY
Associate Professor Dr. Okayay UCAN	Nigde Omer Halisdemir University /TURKEY
Associate Professor Dr. Olca SURGEVIL	Dokuz Eylul University / TURKEY
Associate Prof.Dr. Orhan ERCAN	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Ozlem YASAR UGURLU	Gaziantep University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Sahin CETINKAYA	Usak University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Sara ONUR	Kirikkale University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Selcen KÖK	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Serkan KEKEVI	Gaziosmanpasa University / TURKEY
Assistant Professor Dr. S. Mustafa ERSUNGUR	Ataturk University / TURKEY
Professor Tahir AKGEMCI	Selcuk University / TURKEY
Associate Professor Dr. Zubeyir TURAN	Omer Halisdemir University / TURKEY
INTERNATIONAL REPRESENTATIVE / ULUSLARARASI TEMSİLCİLER	
Professor Askar CHOUDHURY	Illinois State University, Illinois / USA
Professor Chunxing FAN	Tennessee State University / USA
Professor Dharm BHAWUK	Hawaii University / HAWAII
Professor Dragana RADICIC	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Ekaete EFRETUEI	Keele University / UNITED KINGDOM
Professor Elvira BOLAT	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA
Professor Fatos UKAJ	Prishtina University / KOSOVA
Professor Isidora KOURTI	Regent's University / UNITED KINGDOM
Professor Jean-Marc TROUILLE	Bradford University / UNITED KINGDOM
Professor Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Professor Junaid M.SHAIKH	Curtin University of Technology / MALAYSIA
Professor Katia Zhivkova MIHAILOVA	University of National and World Economic Sofya/BULGARIA
Professor Kayhan TAJEDDINI	Lund University / SWEDEN
Professor Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw /POLAND
Professor Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Professor Mehdi TEHRANI	Columbus State University / USA
Professor Mieczysław W. SOCHA	University of Warsaw / POLAND
Professor Mohga BASSIM	University of Buckingham / UNITED KINGDOM
Professor Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Professor Partha SARKAR	University of Burdwan / INDIA
Professor Sharon THACH	Tennessee State University / USA
Professor Singh MANJARI	Indian Institute of Management / INDIA
Professor Shpresa HOXHA	Prishtina University / KOSOVA
Professor Singh MANJARI	Indian Institute of Management / INDIA
Professor Steve LETZA	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Vaidas LUKOSIUS	Tennessee State University / USA
Professor Ymer HAVOLLI	Prishtina University / KOSOVA
Professor Yu-Feng LEE	New Mexico State University / USA
REFERENCES OF THE LAST ISSUE / SON SAYININ HAKEMLERİ	
Prof. Dr. Cihan TANRIÖVEN	Ankara Hacı Bayram Veli University
Associate Prof. Dr. Ahmet İLHAN	Bayburt University
Associate Prof. Dr. Filiz YETİZ	Akdeniz University
Assistant Prof. Dr. Selcen KÖK	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
INDEXED / LISTED / TARANAN İNDEKSLER	

	Science Library Index
	SOBIAD Atıf Dizini
	Scientific Indexing Services (SIS)
	Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)
	International Index Copernicus
	Cite Factor Academic Scientific Journals
	ResearchBible (Academic Resource Index)
	Directory of Research Journals Indexing (DRJI)
	Scientific World Index (SCIWIN)
	Directory of Indexing and Impact Fact (DIIF)
	Root Society for Indexing and Impact Factor Service
	Society of Economics and Development
	Advanced Science Index
	Social Science Research Network (SSRN)
	infoBase index
	General Impact Factor

OPEN ACCESS

IDEA STUDIES Journal

International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies

Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing / e-ISSN:2587-2168

 ideastudies.com ideastudiesjournal@gmail.com

Vol 8 Issue 42, JUNE 2022

CONTENT / İÇİNDEKİLER

Musa ÖZÇELİK & Aynur SÜSAY

Ekonomik Büyüme ile Kredi Hacmi, Dış Ticaret Dengesi ve Faiz Oranları Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği

The Analysis of The Relationship of Economic Growth With Loan Volume, Balance of Foreign Trade, and Interest Rates: A Case of Turkey

Ünal BÖRÜ; Ayşe ELHAKAN BÖRÜ; Ömer YILDIZ; Sedat ÇİÇEK; Hilal BULUT YILDIZ & Semra SAVAŞ YILDIZ

Okul Yöneticilerinin Örgütsel Değişim Bağlamında Dijital Eğitim (Eba ve Eba TV) Kullanımına İlişkin Görüşleri

Digital Education in the Context of Organizational Change of School Administrators (Eba and Eba TV) Opinions on Use

Mecbure ASLAN

Psikolojik Sermayenin Film Analizi Yöntemiyle İncelenmesi

Examining Of The Psychological Capital Using Film Analysis Method

Serdar ARI

Özbudun, Ergun (2016). Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Ozbudun, Ergun (2016). Authoritarian Regimes, Electoral Democracies and Turkey (2nd Edition). Istanbul: Istanbul Bilgi University Publications

Halime ÖNK & Oğuz SAYGIN

Bitcoin, Risk İştahı, BİST100 Endeksi İlişkisi: Türkiye Örneği

Bitcoin, Risk Appetite, BIST100 Index Relationship: The Case of Turkey

Filiz KUTLUAY TUTAR; Erdinç TUTAR & Yasin SEVER

Bölgesel Gelişme Politikalarını Yerel Bazda Uygulayan, İş Ve Yatırım Olanaklarının Tanıtımı İçin Yatırım Destek Ofisleri: Trc2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa Örneği)

Investment Support Offices For Promotion Of Business And Investment Opportunities, Implementing Regional Development Policies On Local Basis: Trc2 Region (Sanliurfa-Diyarbakir Example)

Research
Article
383-395

Research
Article
396-405

Research
Article
406-414

Research
Article
415-418

Research
Article
419-427

Research
Article
428-435

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 42

pp 383-395

Article ID

62875

Arrival

20 May 2022

Published

30 JUNE 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.62875>**How to Cite This****Article**

Özçelik, M. & Süsay, A. (2022). "Ekonomik Büyüme ile Kredi Hacmi, Dış Ticaret Dengesi ve Faiz Oranları Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği", *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:42; pp: 383-395

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ekonomik Büyüme ile Kredi Hacmi, Dış Ticaret Dengesi ve Faiz Oranları Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği¹

The Analysis of The Relationship of Economic Growth With Loan Volume, Balance of Foreign Trade, and Interest Rates: A Case of Turkey

Musa ÖZÇELİK¹ Aynur SÜSAY²

¹ Arş.Gör. Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans Ve Bankacılık Bölümü, Mersin, Türkiye

² Arş.Gör. Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans Ve Bankacılık Bölümü, Mersin, Türkiye

ÖZET

Ekonomilerin gelişmesi için finansal gelişmişliğe ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Ancak bu durum gelişmekte olan ülkeler için farklılık gösterebilir. Burada kritik faktör kredi hacmindeki optimal düzeydir. Faiz oranları ise banka kredisi kullananlar açısından önemli bir maliyet unsuru olarak görülmektedir. Kredi hacmi ile ekonomik büyümeye ilişkin şimdiki kadar yapılan çalışmalarda bu iki değişken arasındaki ilişkinin açıklığa kavuşmadığı görülmektedir. Bu nedenle çalışma, gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de ticari bankalar tarafından kullanılan kredilerin toplam hacmi, dış ticaret dengesi ve faiz oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ölçmeyi ve literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda 01/2005 – 04/2021 dönemi aylık verilerinden yararlanılarak Sanayi Üretim Endeksi, toplam nakdi kredi, ticari faiz oranı, bireysel faiz oranı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı kullanılmıştır. Verilere ilk olarak eşbütünleşme ilişkisinin varlığının tespiti için Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (ARDL) sınırlı test uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu görülmüştür. Eşbütünleşme sınavından sonra nedensellik ilişkisi Toda Yamamoto Nedensellik analizi ile test edilmiştir. Nedensellik sınavıyla, faiz oranları ile kredi hacmi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilirken, sanayi üretim endeksinden ticari faiz oranına ve ihracatın ithalatı karşılama oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca nedensellik sınavında ekonomik büyüme ile kredi hacmi arasında dolaylı ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: ARDL, Toda Yamamoto, Sanayi Üretim Endeksi, İhracat/İthalat, Banka Kredileri

ABSTRACT

It has been known that financial development is a requirement for the development of economies. However, this situation can vary among developing countries. The crucial factor here is the optimal level of loan volume. Interest rates, on the other hand, are seen as an important cost factor for bank loan users. In the studies conducted on the relationship between loan volume and economic growth, the relationship between these two variables has not been clarified yet. Based on this reason, the present study aims to measure the relationship between the total volume of loans provided by commercial banks, foreign trade balance and interest rates, and economic growth in Turkey, as a developing country, and to contribute to the field literature. In line with this purpose, the Industrial Production Index, total cash loan, commercial interest rate, and coverage ratio of export to import were used by making use of monthly data from the period 01/2005-04/2021. Autoregressive Distributed Lag Bound Test was applied to the data, as a first step, to determine the existence of a cointegration relationship. The results demonstrated the cointegration relationship between loan volume and economic growth. After the cointegration test, the causality relationship was tested with the Toda Yamamoto Causality analysis. Based on the results of causality analysis, one-way causality was found between the industrial production index and both the commercial interest rate and the export-import coverage ratio, while two-way causality was observed between interest rates and loan volume. Additionally, in the causality test, an indirect relationship was found between economic growth and loan volume.

Keywords: ARDL, Toda Yamamoto, Industrial Production Index, Export-Import, Bank Loans

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme, insan kaynakları (aktif nüfusun artması, beşeri sermayeye yatırım), doğal kaynaklar (yer altı kaynaklar ve toprak), teknolojik gelişmeler veya kullanılan sermayedeki artış gibi doğrudan faktörlerden etkilendiği kadar kurumlar (özel idareler, finansal kuruluşlar vb.), yatırım oranları ve tasarruf oranları, toplam talebin büyüklüğü, finansal sistemin etkinliği, sermaye ve hükümetin verimliliği, bütçe ve maliye politikaları, işgücü ve göç gibi dolaylı faktörlerden de etkilenebilmektedir (Boldeanu ve Constantinescu, 2015). Maliye politikaları ve merkez bankalarının para politikaları, ekonomi politikalarını oluşturmaktadır. Maliye politikaları, hükümetlerin istihdam ve büyüme gibi çeşitli amaçlarını gerçekleştirebilmek için vergilendirme ve harcama yöntemlerini şekillendiren politikaları oluştururken para politikaları ise fiyat ve finansal istikrar hedeflerini gerçekleştirmek için merkez bankası kararlarını ifade etmektedir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB], 2013: 1). Merkez bankaları para politikası kararları ile parasal aktarım mekanizması kanallarını oluşturan faiz kanalı, varlık fiyatları kanalı, beklentiler kanalı ve döviz kuru kanalı üzerinden ekonomik faaliyetleri etkilemektedir. Finansal yapının gelişmişlik düzeyi ile de ilişkili olan bu etkileşim zinciri güvenli fon akışına aracılık ederek tasarrufların yatırıma dönüşmesini sağlamakta olup yatırım eksikliğini ortadan kaldırarak

¹ Bu çalışma 12-14 Mayıs 2022 tarihinde düzenlenen Uluslararası İşletmecilik Kongresi (ÜİK 21)’nde özet bildiri olarak sunulan çalışmanın geliştirilmiş tam metnidir.

(Ceylan ve Durkaya, 2010: 21,22) ekonomik büyümeyi etkileyebilmektedir. Örneğin merkez bankaları genişletici para politikaları ile bankaların mevduatlarını etkileyerek verebilecekleri kredi miktarını yükseltmektedir. Bu durum yatırım harcamalarına, ekonomik büyümeye ve firma değerlerine olumlu olarak yansımaktadır. Dolayısıyla faiz oranlarının ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip olması nedeniyle ticari bankalar tarafından kullanılan kredilerin ekonomik büyümeye olan etkisi araştırmacılar tarafından oldukça tartışılan bir konuyu oluşturmaktadır.

Ekonomilerin gelişmesi için finansal gelişmişliğe ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir (Levine, 1997). Ancak bu durum gelişmekte olan ülkeler için farklılık gösterebilir. Burada kritik faktör kredi hacmindeki optimal düzeydir. Bir ülkede hükümet, şirket veya hane halkı borçlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'nın yüzde yüzü aştığı durumlarda üretkenliğin daha yavaş arttığına dair önemli kanıtlar vardır (Reinhart ve Rogoff, 2010; Cecchetti, Mohanty ve Zampolli, 2011; Cecchetti ve Kharroubi, 2012). Bu sebeple borçlanmada optimal düzeyi sağlamak önemli olmak ile birlikte standart bir optimal düzeyden bahsetmek mümkün olamamaktadır. Makro ölçekte her ülkenin jeopolitik yapısı, gelişmişlik düzeyi, ülke riski farklılık göstermekle birlikte mikro olarak düşünüldüğünde aynı sektörde yer alan işletmelerin bile sermaye yapıları farklılaşmaktadır.

İşletmelerin temel amacı olan değer maksimizasyonunu sağlamaları için finansman, yatırım ve temettü politikalarını belirlemeleri gerekmektedir. Bu politikalarda optimal düzeyi sağlamak, işletmelerin faaliyetlerini sorunsuz sürdürmelerine yardımcı olabilir. Bu da işletmelerin hedefleri doğrultusunda büyümelerini ve ülke ekonomisine olumlu katkıda bulunmalarını sağlayacaktır. Finansman politikası olarak gerek faaliyetlerini sürdürme gerekse yeni yatırımlarını finanse etmek için işletmeler, ihtiyaç duyacakları fonları işletmenin iç kaynaklarından veya dış kaynaklardan olmak üzere iki şekilde elde edebilmektedir. Söz konusu iç kaynaklar, dağıtılmamış kârlar ile yedeklerden oluşurken, dış kaynaklar ise borçlanma ya da yeni ortak alımı şeklindedir. Finansmanda iç kaynakları yetersiz olan veya çeşitli teşviklerden faydalanmak isteyen işletmeler borçlanma yolu ile (borçlanma araçları ihraç ederek veya banka kredisi kullanarak) fon temin edebilmektedir. İşletmelerin ve bireylerin kullandığı krediler, üretilen mal ve hizmetlere olan talebi artıracığı gibi ithal edilen mal ve hizmetlere olan talebi de artırabilmektedir.

Yukarıda bahsedildiği gibi finansal gelişmişlik, ekonomik büyümeye etki etmektedir. Ancak finansal gelişmişlik ile birlikte kullanılan kredilerin iç pazarlarda mı yoksa dış pazarlarda mı talebi artırdığı da önemli bir faktördür. Faiz oranları ise banka kredisi kullananlar açısından en önemli maliyet unsuru olarak görülmektedir. Faiz oranlarının yüksek olması durumunda banka kredilerinden sağlanan faydanın azalması beklenmektedir.

Kredi hacmi ile ekonomik büyümeye ilişkin şimdiye kadar yapılan çalışmalarda bu iki değişken arasındaki ilişkinin açıklığa kavuşmadığı görülmektedir. Bu nedenle çalışma, gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de ticari bankalar tarafından kullanılan kredilerin toplam hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ölçmeyi ve literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ekonomik büyüme göstergesi olarak sanayi üretim endeksi kullanılmış olup sanayi üretim endeksi ile toplam nakdi krediler, ticari faiz oranı, bireysel faiz oranı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı arasındaki ilişki ölçülmüştür. Çalışmada faiz oranlarının ve ihracatın ithalatı karşılama oranının da ekonomik büyüme belirleyicisi olarak analize dâhil edilmesi çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak kredi hacmi, dış ticaret ve faiz oranları ile ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sonrasında ekonometrik analiz olarak ARDL sınır testi ile uzun dönemli ilişki ve Toda Yamamoto nedensellik testi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi sınanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Literatür, kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ve faiz oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki olmak üzere üç ayrı alt başlık halinde oluşturulmuştur.

2.1. Kredi Hacmi ile Ekonomik Büyüme İlişkisi

Konu ile ilgili literatür taraması yapıldığında, Türkiye’de ve dünyada farklı zaman aralıklarında ve farklı analiz yöntemleri ile yapılan birçok çalışmaya rastlanmıştır. Bu başlık altında ayrıca finansal gelişmişlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran ve finansal gelişmişliğin göstergesi olarak banka kredilerini kullanan çalışmalara da yer verilmiştir.

Öncelikle Türkiye özelinde kredi hacimleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar incelendiğinde, bazı çalışmalar değişkenler arasında çift yönlü veya tek yönlü ilişki bulurken bazı çalışmalar ise değişkenler arasında ilişki bulamamıştır. Değişkenler arasında çift yönlü ilişki bulan çalışmalara baktığımızda Ümit (2016), Toda-Yamamoto nedensellik testi ile 1989-2014 dönemini kapsayan çalışmasında; Karahan vd.

(2018), eşbütünleşme ve nedensellik analizleri ile yaptığı çalışmalarında; Vurur (2020) 2010:01-2019:03 dönemini kapsayan çalışmasında kredi hacimleri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulmuştur. Zortuk ve Çelik (2014) ise Gregory-Hansen eşbütünleşme testi ve birim kök testi ile 1995-2010 yılları arasında üçer aylık veriler ile yaptıkları çalışmalarında kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucunu bulmuşlardır.

Ceylan ve Durkaya (2010) 1998 ve 2008 yılları arasında üç aylık veriler ile Granger nedensellik testi ve hata düzeltme modelini uyguladıkları çalışmada; Vurur ve Özen (2013) ise Granger nedensellik testi ile 1998 ve 2012 yılları arasında üç aylık verileri ile yaptıkları çalışmada ekonomik büyümeden kredi hacmine doğru tek yönlü bir ilişki bulmuşlardır.

Göçer vd. (2015), dinamik en küçük kareler yöntemi, birim kök testi ve eşbütünleşme testi ile 2000-2012 dönemini kapsayan çalışmalarında, kredi hacminde meydana gelen artışın ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Şahin ve Durmuş (2019), Türkiye’de bankalar tarafından kullanılan kredi hacimleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki olup olmadığını inceledikleri araştırmalarında Gregory-Hansen yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi kullanmışlardır. 2006:01 ve 2017:06 dönemini kapsayan çalışmada elde edilen bulgular, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca kredi hacmindeki %1 oranında bir artışın ekonomik büyümeyi %0.37 oranında arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda bahsi geçen çalışmaların aksine Türkiye’de kredi hacimleri ve ekonomik büyüme arasında ilişki bulamayan çalışmalar da mevcuttur. Tuna ve Bektaş (2013), Granger nedensellik testi ile 1998-2012 döneminde üç aylık verileri kullanarak yaptıkları çalışmalarında, Tıraşoğlu ve Tıraşoğlu (2015), Toda-Yamamoto nedensellik testi ile 1998-2013 dönemlerini kapsayan çalışmalarında, Contuk ve Güngör (2016) ise Granger nedensellik analizi ile 1998-2014 dönemlerini kapsayan çalışmalarında kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi bulamamışlardır. Öge-Güney ve Turgut (2020) ise 2003:1-2017:3 dönemine ait verileri kullanarak, gecikmesi dağıtılmış otoregresif sınır testi ile kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasındaki eşbütünleşme ilişkisini inceledikleri çalışmalarında uzun dönemde kredi hacmi ve büyüme arasında negatif ilişki olduğu, kısa dönemde ise etkinin pozitif olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Konu ile ilgili dünya genelinde, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu birden fazla ülke üzerinde yapılan çalışmalar da mevcuttur. Öztürk vd. (2012), Türkiye’nin de dâhil olduğu gelişmekte olan 10 ülke üzerine yaptıkları çalışmada 1992 ve 2007 zaman aralığında panel veri analizi kullanarak finansal derinleşmenin büyüme üzerindeki etkilerini test etmişlerdir. Çalışmada, banka kredi hacminin GSYİH’daki payı arttıkça ekonomik büyümenin olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Hayaloğlu (2015), dinamik panel veri analizi ile Türkiye, Endonezya, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika ülkelerinin 1990-2012 dönemini kapsayan veriler ile yaptığı çalışmada özel sektöre verilen yurt içi krediler ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif ilişki bulmuştur.

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ampirik ilişkiyi inceleyen Gregorio ve Guidotti (1995), finansal gelişmişliğin büyüme performansını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Ancak, bu etkinin ülkeden ülkeye ve zamanla değiştiğini belirten yazarlar büyümedeki asıl etkenin kredi hacmindeki artış değil kredinin kullanıldığı yatırımın verimliliği olduğunu belirtmişlerdir.

Demetriades ve Hussein (1996), içerisinde Türkiye’nin de bulunduğu 16 ülke üzerinde finansal gelişmişlik ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini test etmişlerdir. Sonuçların ülkelere göre değiştiğini belirten yazarlar genel olarak finansal gelişmenin ekonomik büyümeye çok az destek verdiği sonucuna ulaşmışlardır. Öte yandan birkaç ülkede ekonomik büyümenin sistematik olarak finansal gelişmeye neden olduğuna dair kanıtlar bulmuşlardır.

Calderón ve Liu (2003), gelişmiş ve gelişmekte olan 109 ülkenin 1960-1994 yıllarını kapsayan verileri ile finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik yönünü incelemişler ve çift yönlü nedensellik ilişkisi bulmuşlardır.

Kenourgios ve Samitas (2007), Polonya’da finansal gelişmişlik ve ekonomik büyümeyi ele aldıkları çalışmalarında, 1994:1-2004:4 dönemleri arasındaki veriler kullanılarak yaptıkları analiz sonuçlarına göre finansal gelişmişliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Eita ve Jordaan (2010), Güney Afrika’da bir ülke olan Botsvana’da finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Yazarlar 1977-2006 dönemine ait veriler ile Granger

nedensellik analizi yapmış ve finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında uzun vadeli istikrarlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Durusu-Ciftci vd. (2017), 40 ülke üzerinde finansal gelişmişlik ve GSYİH arasında ilişkiyi 1989-2011 dönemini kapsayan veriler ile panel veri analizi kullanarak test etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre her iki değişkenin de birbirleri ile uzun vadede ilişkili olduğunu ve finansal gelişmişlikte kredi hacminin katkısının fazla olduğunu tespit etmişlerdir.

Zhang vd. (2012), Çin'deki şehir düzeyinde finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. 2001-2006 dönemini kapsayan 286 Çin şehriden elde edilen veriler, panel veri yöntemi ile analiz edilerek finansal kalkınmanın ekonomik büyüme ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Timsina (2014), Nepal'de bankalar tarafından kullanılan krediler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1975-2013 dönemine ait veriler Johansen eşbütünleşme testi ve Hata düzeltme modeli ile test edilmiş ve kısa vadede ekonomik büyümeden banka kredilerine doğru nedensellik ilişkisi olduğu, uzun vadede ise banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Makinde (2016), ticari banka kredilerinin Nijerya'daki ekonomik büyüme üzerindeki etkileri üzerine yaptığı çalışmada 1986-2014 yılları arasındaki verileri En Küçük Kareler (OLS) ve çoklu regresyon yöntemi ile analiz etmiştir. Araştırmada, tarım sektörünün banka kredilerinde payının çok olduğu ve GSYİH üzerinde olumlu etki oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ahmed ve Bashir (2016), SAARC ülkelerinde yurt içi banka kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1980-2013 dönemine ait verileri kullanarak panel veri yöntemi ile incelemiştir. Analiz bulgularına göre banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Branch vd. (2018), Nijerya'daki banka kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkisini araştırmışlardır. 1981-2014 dönemindeki veriler Vector otoregresif (VAR) ve Granger nedensellik testi yardımıyla analiz edilmiştir ve çalışma sonucunda ekonomik büyümenin kredi hacmi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cecchetti ve Kharroubi (2019), kredi hacmindeki artış oranı ile üretimdeki artış oranı arasındaki nedenselliği inceledikleri çalışmalarında, 20 ülkenin 25 yıllık verilerini kullanmışlardır. Çalışma bulgularına göre kredi hacmindeki artış oranı arttıkça üretimdeki artış oranı düşmektedir.

Bankalar tarafından kullanılan kredi hacimleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur. Ancak yapılan çalışmalar neticesinde kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin açıklığa kavuşmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorusu oluşturulmuştur.

Araştırma Sorusu 1: Bankalar tarafından kullanılan kredi hacimleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki var mıdır?

2.2. Dış Ticaret ile Ekonomik Büyüme İlişkisi

Konu ile ilgili yapılan literatür taramasında, Türkiye'de ve dünyada farklı zaman aralıklarında ve farklı analiz yöntemleri ile yapılan birçok çalışmaya rastlanmıştır ve bu çalışmalarda dış ticaret verileri, cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme verileri kullanılmıştır.

Öncelikle Türkiye'de dış ticaret ile ekonomik büyüme değişkenleri kullanılarak yapılan çalışmalara baktığımızda Uçan ve Koçak (2014), 1990-2011 dönemine ait veriler ile dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisini ölçtükleri çalışmada bu iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki bulmuşlardır. Korkmaz ve Aydın (2015), 2002-2014 dönemine ait veriler ile ekonomik büyüme ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ile ölçmüşlerdir. Sonuçlara göre ithalat ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur. Dereli (2018), 1969-2016 dönemine ait veriler ile dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik ve Johansen eşbütünleşme testleri ile ölçmüştür. Çalışmada ithalat ile büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiş ve bu durum yazar tarafından Türkiye'nin ithalata dayalı bir büyüme modelinin olduğunun göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Çeştepe vd. (2013) Türkiye'de 1974-2011 dönemine ait veriler ile dış ticaret, doğrudan yabancı yatırım ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini Toda Yamamoto modeli ile araştırmışlardır. Bulgulara göre Türkiye'de büyümeyle dayalı ihracat tespit edilmiştir. Yazarlar tarafından ihracata dayalı büyümenin olmamasının sebebi Türkiye'de ithalata dayalı bir ihracat yapısı olmasına dayandırılmıştır.

Şerefli (2016), 1975-2014 dönemine ait veriler ile Granger nedensellik testi uyguladığı çalışmada ekonomik büyüme ile dış ticaret arasında nedensellik ilişkisi tespit edememiştir.

Türkiye’de ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi değişkenleri ile yapılan çalışmalara bakıldığında Telatar ve Terzi (2010) 1991-2005 dönemine ait veriler ile; Yılmaz ve Akıncı (2012), 2003-2017 dönemine ait veriler ile; Duman (2017) ise 1980-2010 dönemine ait veriler ile çalışmalar yapmışlardır. Granger nedensellik analizinin kullanıldığı çalışmalarda ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Şit ve Alancıoğlu (2016) ise Türkiye’de 1980-2014 dönemlerine ait veriler ile cari işlemler açığı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi VAR analizi yöntemi ile incelemiştir. Çalışma bulgularına göre iki değişken arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın önemli bir diğer sonucu ise ekonomik büyümenin cari açıktan olumsuz etkilendiği ve büyümenin de cari açığa artışa neden olduğudur.

Gül ve Kamacı (2012), 1980-2010 ve 1993-2010 dönemlerinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerine yaptıkları çalışmada dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Panel veri analizi, Pedroni eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testinin uygulandığı çalışmada gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde, büyümeden ihracata ve ithalata doğru nedensellik ilişkisi bulunamamışken; ihracat ve ithalattan büyüme doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aralarında Türkiye’nin de bulunduğu birden çok ülke üzerinde yapılan çalışmalar da mevcuttur. Songur ve Yaman (2013), gelişmekte olan 10 ülkenin ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasında uzun dönem nedensellik ilişkisini incelemiştir. 1981-2010 yıllarına ait veriler ile yapılan çalışmada Panel Vektör Hata Düzeltme Modeli (Panel VECM) ve panel eşbütünleşme yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar cari işlemlerden büyüme doğru pozitif nedensellik ilişkisini gösterirken ekonomik büyümeden cari işlemlere doğru negatif nedensellik ilişkisini göstermiştir. Yalçınkaya ve Temelli (2014), BRICS ve MINT’de yer alan ülke ekonomilerinde cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada 1992-2013 yıllarına ait verileri kullanmışlardır. Çalışma bulgularına göre ekonomik büyümenin kısa ve uzun dönemde cari işlemler dengesi üzerinde etkili olduğu ve cari işlemler açığının BRICS ülkelerine kıyasla MINT ülkelerinde büyüme hızı istikrarında daha fazla sorun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kılıç ve Beşer (2017), Avrasya Ekonomik Birliği ülkelerinde dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel nedensellik veri analizi ile araştırmışlardır. Çalışma bulgularına göre büyümeden ihracata çift yönlü, büyümeden ithalata tek yönlü nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir.

Farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda da farklı sonuçlara rastlanmıştır. Lin Guan ve Hong (2012), ABD dış ticareti ile ekonomik büyümesi arasındaki ilişkiyi test etmek için 1960-2010 dönemi verilerini kullanmışlardır. Granger nedensellik testi, Amerikan ihracatı ile GSYİH arasında çift yönlü bir ilişki olduğunu, Amerikan ithalatı ile GSYİH arasında ise yalnızca tek yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Amerikan ithalatının Amerikan GSYİH büyümesine neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alavinasab (2013), İran’da dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Regresyon analizi sonuçları, petrol dışı ihracatın ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini göstermiştir. Çalışmada ayrıca ithalatın büyüme üzerinde olumsuz etkisi tespit edilmiştir. Egbetunde ve Obamuyi (2018), dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Hindistan ve Nijerya örneğinde araştırmıştır. Çalışmada Vektör Otoregresyon yöntemi (VAR) ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. VAR sonuçları, ekonomik büyümenin Hindistan ve Nijerya’da dış ticaret üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Sonuçlar ayrıca nedensellik yönünün Hindistan ve Nijerya’da dış ticareten ekonomik büyümeye doğru olduğunu ortaya koymuştur.

Dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur. Ancak yapılan çalışmalar neticesinde dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin açıklığa kavuşmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorusu oluşturulmuştur.

Araştırma Sorusu 2: Dış ticaret ile kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki var mıdır?

2.3. Faiz Oranları İle Ekonomik Büyüme İlişkisi

Çalışmanın diğer değişkenleri ise ticari ve bireysel faiz oranları olup literatürde faiz oranları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara bu bölümde yer verilmektedir.

Yamak ve Tanrıöver (2016), Türkiye’de kısa ve uzun vadeli faiz oranları arasındaki farkın (getiri farkının) ekonomik büyüme oranlarına etkisini araştırmışlardır. 1990-2006 dönemine ait veriler ile yapılan analiz sonuçlarına göre ekonomik büyüme oranını, hem getiri farkı hem de faiz oranlarının etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Moyo ve Le Roux (2018), yaptıkları çalışmada 1990-2015 dönemi için 15 Güney Afrika ülkesinden oluşan SADC ülkelerinde faiz oranlarının tasarruf ve yatırımlar yoluyla ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Analiz için Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG) tahmin tekniği kullanılmıştır. Ayrıca, her bir ülkede eşbütünlüşmeyi test etmek için ARDL sınır testi kullanılmıştır. Sonuçlara göre faiz reformları, tasarruflar ve yatırımlar yoluyla ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Ayrıca yazarlar yapay olarak düşük seviyelerde tutulan reel faiz oranlarının ekonomik büyüme zarar verebileceğini düşünmektedir.

Shaukat vd. (2019), farklı geçiş seviyelerine sahip 38 ülkenin ekonomilerinde reel faiz oranının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 1996-2015 dönemi verileri ile dinamik panel veri tekniği kullanılan çalışmada, hızlı bir şekilde daha yüksek büyüme oranına ulaşmak için faiz oranlarının düşük olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Faiz oranları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çok az sayıda çalışma mevcuttur. Yapılan çalışmalar neticesinde faiz oranları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin açıklığa kavuşmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorusu oluşturulmuştur.

Araştırma Sorusu 3: Faiz oranları ile kredi hacmi, büyüme ve dış ticaret arasında bir ilişki var mıdır?

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmada 2005:01 – 2021:04 dönemi aylık verilerinden yararlanılarak sanayi üretim endeksi, toplam nakdi kredinin logaritması, ticari faiz oranı, bireysel faiz oranı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı kullanılmıştır. Covid-19 Pandemisinin ekonomik etkilerinin 2021 yılının ortalarından itibaren yoğun olarak görülmesi sebebi ile 2021:04 döneminden sonraki veriler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin açıklamalar Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Değişkenlerin Tanımlaması

Değişken	Kısaltması	Kaynak
Sanayi Üretim Endeksi	SUE	TÜİK
Toplam Nakdi Kredi	KREDİ	BDDK
Ticari Faiz Oranı	TFO	TCMB
Bireysel Faiz Oranı	BFO	TCMB
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	IHR/ITH	TCMB

Durağan olamayan serilerde sahte regresyon problemi yapılan testlerin sonuçlarının hatalı olmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle zaman serisi sınamalarında ilk olarak değişkenlere durağanlık sınaması yapılması gerekmektedir. Çalışmada Dickey ve Fuller (1979, 1981)’un geliştirmiş oldukları Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılarak serilerin durağanlık sınamaları yapılmıştır. Durağanlık sınaması sonrasında uzun dönemli ilişkiyi test etmek amacıyla literatürde Engle Granger (1987) ya da Johansen (1988, 1995) eşbütünlüşme yöntemleri gibi çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemler değişkenlerin aynı mertebeden durağan olmaları fakat düzey değerlerinde durağan olmamaları durumunda uygulanabilmektedir. Bu durum ise değişkenlerde bilgi kaybına neden olabilmektedir. Pesaran vd. (2001) bu sorunu Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (ARDL): sınır testi ile ortadan kaldırmaktadır. ARDL sınır testi, değişkenlerin farklı mertebeden durağan olmaları halinde eşbütünlüşme sınamasına imkân sağlamaktadır. Ancak kısıt olarak bu test, düzeyde (I(0)) durağan olan veya birinci farkında (I(1)) durağanlaşan serilere uygulanabilmekte olup ikinci farkında (I(2)) durağanlaşan serilere uygulanamamaktadır. Ayrıca ARDL sınır testinin hata düzeltme modelini kullanması, diğer eşbütünlüşme testlerine nazaran daha güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. En büyük avantajlarından biri ise küçük örneklem büyüklüğüne sahip çalışmalara uygulandığında da güvenilir sonuçların elde edilmesidir (Narayan ve Smyth, 2005:103). Hata düzeltme modeliyle değişkenler arasında kısa ve uzun dönemli tahmin sonuçlarının elde edilebilir olması onun en önemli özelliğini oluşturmaktadır (Akel, 2014:30, 31). Eşbütünlüşme testinde ARDL modeli eşitlik (1)’de yer almaktadır (Dritsaki, 2017:122).

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-1} + \sum_{j=0}^q \gamma_j \Delta X_{t-j} + \phi_1 Y_{t-1} + \phi_2 X_{t-1} + e_t \quad (1)$$

Eşitlikteki Δ fark operatörünü e_t ise hata terimini ifade etmektedir. $(\phi_1 - \phi_2)$ uzun dönem ilişkisine karşılık gelirken, $\beta_i - \gamma_j$ kısa dönem dinamiklerini ifade etmektedir (Nkoro ve Uko, 2016:81). ARDL sınır testi yaklaşımında temel hipotez (H0) eşbütünlüşme ilişkisinin olmadığını ifade ederken alternatif hipotez (H1) eşbütünlüşme ilişkisinin varlığını söylemektedir. Bu durumda eşitlik (1) için hipotezler yazıldığında:

$$H_0: \phi_1 = \phi_2 = 0$$

$$H_1: \phi_1 \neq \phi_2 \neq 0$$

Hipotezlerin sınanmasında Wald Testi ile F istatistik değeri hesaplanır. Hesaplanan F istatistik değeri alt sınırdan küçük ise temel hipotez reddedilememektir. Eğer ki F istatistik değeri alt sınır ile üst sınır arasında ise kararsızlık bölgesi olarak değerlendirilerek eşbütünleşme ilişkisine dair yorum yapılamamaktadır. Dolayısıyla hesaplanan F istatistik değerinin üst sınırdan büyük olması eşbütünleşme ilişkisinin varlığını göstermektedir. Eşbütünleşme ilişkisinin varlığının tespitinden sonra kısa ve uzun dönem katsayılarının tahminine geçilmektedir.

Eşbütünleşme ilişkisinin tespiti sonrası serilerin uzun dönemli ilişkisinin ve eşitlik (2)'den kısıtlı hata düzeltme modelinin tahmini gereklidir Dritsaki, 2017:122).

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + \sum_{j=0}^q \gamma_j \Delta X_{t-j} + \vartheta z_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Eşitlik (2)'de yer alan p ve q sırasıyla Yt ve Xt değişkenlerinin gecikmelerini, z_t hata düzeltme terimidir. Eşitlik (3)'te yer alan kısıtlı hata düzeltme modeli tahmin edilen katsayıların kararlı olduğu anlamına gelmemekte bu nedenle Brown vd. (1975) tarafından geliştirilen CUSUM testi önerilmektedir.

Çalışmada serilerin durağanlık derecesine bağlı olunmaksızın nedensellik ilişkisi sınamasına imkan sağlayan Toda Yamamoto (1995) nedensellik testi yapılmıştır. Toda Yamamoto nedensellik testi için Vektör Otoregresif (VAR) modelinin kurulması ve uygun gecikme uzunluğunun (k) tespiti gereklidir. Bulunan gecikme uzunluğuna değişkenlerin maksimum bütünleşme dereceleri (dmax) eklenerek nedensellik sınaması yapılmaktadır. Toda Yamamoto test modeli aşağıdaki eşitlik ile ifade edilmektedir (Dritsaki, 2017:123):

$$Y_t = \mu_0 + \left(\sum_{i=1}^k \alpha_{1t} Y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{max}} \alpha_{2t} Y_{t-i} \right) + \left(\sum_{i=1}^k \beta_{1t} X_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{max}} \beta_{2t} X_{t-i} \right) + \varepsilon_{1t} \quad (3)$$

$$X_t = \phi_0 + \left(\sum_{i=1}^k \gamma_{1t} X_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{max}} \gamma_{2t} X_{t-i} \right) + \left(\sum_{i=1}^k \delta_{1t} Y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{d_{max}} \delta_{2t} Y_{t-i} \right) + \varepsilon_{2t} \quad (4)$$

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmada ilk olarak serilere durağanlık sınaması için ADF birim kök testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre KREDİ ve IHR/ITH değişkenleri kesmeli ve trendli modelde, BFO ve TFO değişkenleri ise kesmeli modelde temel hipotez reddedilmektedir. SUE değişkeni ise kesmeli ve trendli modelde birinci farkında durağanlaşmaktadır. Durağanlık sınaması sonucunda bağımlı değişken birinci farkında durağanlaşırken bağımsız değişkenler ise düzeyde durağandır. Serilerin farklı mertebelerde durağan olmaları ve I(2) düzeyinde durağanlaşan seri olmaması ARDL sınır testi sınamasına imkân sağlamaktadır.

Tablo 2. Analiz ve Bulgular

	Değişken	ADF		
		T İstatistik	Olasılık	Sonuç
I(0)	SUE	-2.323460	0.4188	Durağan Değil
	KREDİ	-3.544392	0.0375**	Durağan
	TFO	-2.938791	0.0428**	Durağan
	BFO	-2.912434	0.0457**	Durağan
	IHR/ITH	-4.591534	0.0014*	Durağan
I(1)	SUE	-4.329849	0.0036*	Durağan

*, ** ve *** değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde serilerin durağanlıklarını göstermektedir. ADF için Schwarz yöntemine göre optimal gecikme uzunluğu belirlenmiştir.

Modelde Schwarz bilgi kriteri (SC) kullanılarak, ilk olarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki sınır testi yaklaşımı ile incelenmektedir. Eşbütünleşme ilişkisinin tespitinden sonra uzun ve kısa dönemli ilişkileri incelemek için ARDL modeli oluşturulmuştur.

Tablo 3. ARDL Sınır Testi Sonuçları

	%1	%2,5	%5	%10	F İstatistik	k
Alt Sınır	3.74	3.25	2.86	2.45		
Üst Sınır	5.06	4.49	4.01	3.52		

“k” bağımsız değişken sayısını ifade etmekte olup sınır testi sonuçlarına göre F istatistik değerinin üst sınırdan yüksek olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuca göre değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını söyleyen temel hipotez reddedilerek değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğu tespit

edilmiştir. Eşbütünleşme ilişkisinin varlığının tespitinden sonra kısa ve uzun dönemli ilişkilerin tahmini için ARDL (2,0,0,3,0) modeli oluşturulmuştur.

Tablo 4. Kısa Dönem Tahmin Sonucu

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	Katsayı	t-İstatistik	Olasılık Değeri
SUE	Sabit Terim	-162.6489	-5.858541	0.0000
	D(SUE(-1))	-0.192422	-2.673856	0.0082
	D(IHR/ITH)	0.063304	0.674416	0.5009
	D(IHR/ITH(-1))	0.240436	2.499774	0.0133*
	D(IHR/ITH(-2))	0.386149	4.211970	0.0000*
	Hata Düzeltme Katsayısı	-0.474411	-5.877772	0.0000*

Hata Düzeltme Terimi katsayısı beklenildiği gibi 0 ile (-1) arasında yer almakta olup test istatistik değeri %1 anlamlılık seviyesine göre anlamlıdır. Bu durum kısa dönemde dengeden sapmalar olsa bile uzun dönemde yeniden denge durumunun sağlanacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla hata düzeltme terimi, denge durumunda meydana gelebilecek kısa dönemdeki herhangi bir sapmanın giderebileceğini göstermektedir. Ayrıca kısa dönemde IHR/ITH değişkeninde meydana gelen artış SUE üzerinde pozitif etki yaratmaktadır. Çalışmada ARDL (2,0,0,3,0) modeli uzun dönem tahmin sonuçları Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5. Uzun Dönem Tahmin Sonucu

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Sapma	t-İstatistik	Olasılık Değeri
SUE	BFO	-0.697104	0.827054	-0.842876	0.4004
	IHR/ITH	-0.152012	0.208149	-0.730304	0.4661
	TFO	0.948228	0.810527	1.169892	0.2436
	KREDI	21.425807	1.648707	12.995522	0.0000*
	C	-342.844130	29.102899	-11.780411	0.0000

* ifadesi %1 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

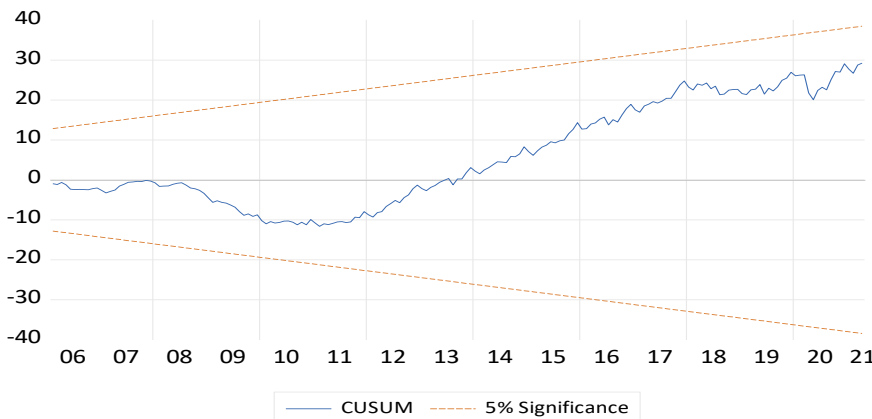
Uzun dönemli analiz sonucuna göre kredi değişkenine ait katsayının pozitif olduğu ve olasılık değerinin %1 anlamlılık seviyesine göre anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla kredi değişkenindeki %1’lik artış SUE değişkenini %21,42 artırmaktadır.

Modelin değişen varyans ve otokorelasyon sorunun olup olmadığını tespiti için Breusch-Godfrey LM Testi ve ARCH testi uygulanmış olup %5 anlamlılık seviyesinde modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunun olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 6. Model İçin Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testleri

Test Adı	F İstatistik	Olasılık
Breusch-Godfrey LM Testi	0.079860	0.9233
Değişen Varyans (ARCH)Testi	3.534540	0.0616

Son olarak tahmin edilen ARDL modelinin istikrarlı bir model olup olmadığını tespit etmek amacıyla CUSUM testi uygulanmıştır. Şekil 1’de görüleceği üzere test istatistikleri %5 anlamlılık seviyesine göre kritik değerlere ait sınırların içerisinde kalmaktadır. Bu durum katsayıların istikrarlı olduğunu ifade etmektedir.

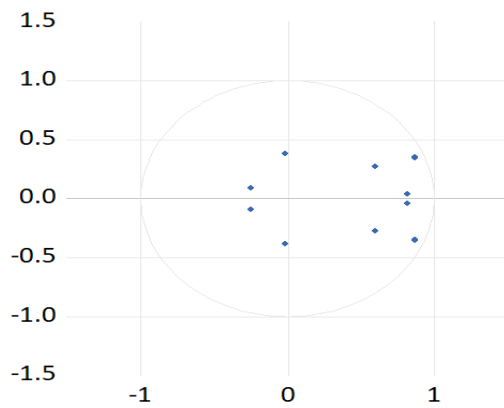
Şekil 1. CUSUM Test Sonucu

Çalışmada eşbütünleşme ilişkisi sonrasında nedensellik sınaması için Toda Yamamoto (1995) nedensellik testi uygulanmıştır. Toda Yamamoto nedensellik testi iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk olarak değişkenlerin maksimum bütünleşme mertebeleri (dmax) belirlenmesi daha sonra uygun gecikme uzunluğunun (k) tespiti gerekmektedir.

Tablo 7. Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2459.494	NA	167483.4	26.21802	26.30410	26.25290
1	-1280.472	2282.788	0.780292	13.94119	14.45764	14.15044
2	-1181.550	186.2682	0.355606	13.15479	14.10162*	13.53841*
3	-1146.930	63.34612	0.321464	13.05245	14.42966	13.61044
4	-1122.418	43.54815	0.323983	13.05764	14.86523	13.79001
5	-1104.046	31.66271	0.349128	13.12815	15.36612	14.03489
6	-1084.298	32.98272	0.371515	13.18403	15.85237	14.26514
7	-1041.031	69.96457	0.308584	12.98969	16.08841	14.24518
8	-1007.657	52.19059*	0.285595*	12.90061*	16.42971	14.33047

Birim kök testi sonuçlarına göre değişkenlerin maksimum bütünleşme derecelerinin “1” olduğu tespit edilmiştir. Uygun gecikme uzunluğu belirlenirken bilgi kriterlerinin kararsız olduğu görülmüştür. VAR modelinde uygun gecikme uzunluğunda modelin istikrar koşunun sağlanması ve otokorelasyon sorununun olmaması gerekmektedir. Bu durumda uygun gecikme uzunluğunun 2 ve $d_{max}=1$ olduğu VAR modelinde uygun koşulların sağlandığı görülmektedir.

Şekil 2. AR Polinomunun Ters Kökleri

Şekil 2.'de görüldüğü üzere VAR modelinde AR polinomunun ters köklerinin çember içerisinde kalmış olup bu durum kurulan VAR modelinin istikrarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 8. LM Otokorelasyon Test Sonucu

Test İstatistiği	Olasılık Değeri
29.90004	0.2281

Schwarz ve Hannan-Quinn bilgi kriterlerine göre gecikme uygun gecikme uzunluğu “2” olarak alınması durumunda uygun koşullar sağlanmış ve Toda Yamamoto nedensellik sınamasına geçilmiştir.

Tablo 9. Toda Yamamoto Nedensellik Testi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	$d_{max}+k$	Ki kare	df	Olasılık Değeri	Nedensellik Yönü
IHR/ITH	SUE	3	25.17608	2	0.0000*	SUE → IHR/ITH
TFO	SUE	3	5.292453	2	0.0709**	SUE → TFO
BFO	KREDİ	3	36.93514	2	0.0000*	BFO ↔ KREDİ
KREDİ	BFO	3	13.38589	2	0.0012*	BFO ↔ KREDİ
TFO	KREDİ	3	52.39749	2	0.0000*	TFO ↔ KREDİ
KREDİ	TFO	3	15.97097	2	0.0003*	TFO ↔ KREDİ

*, ** ifadeleri sırasıyla %1 ve %10 seviyesinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 9'da görüldüğü gibi Toda Yamamoto Nedensellik Testi sonuçlarına göre SUE'den IHR/ITH oranına doğru %1 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi tespit edilirken TFO'ya doğru %10 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Elde edilen bir diğer bulgu ise faiz oranları (BFO ve TFO) ile kredi hacmi arasında %1 anlamlılık seviyesinde çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğudur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Birçok etken tarafından etkilenen ekonomik büyüme, ülkelerin temel ekonomik amaçlarından biridir. Kredi hacminin ekonomik büyümeye etkisinin araştırıldığı bu çalışmada ayrıca ticari faiz oranı, bireysel faiz oranı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı değişkenleri de analiz edilmiştir. Çalışmada ekonomik büyümeyi temsilen sanayi üretim endeksi kullanılmış olup eşbütünleşme analizi sonucunda ekonomik büyüme ile kredi hacmi

arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç Zortuk ve Çelik (2014), Ümit (2016), Karahan vd. (2018)'nin bulguları ile uyumludur.

Eşbütünleşme sınaması sonrasında nedensellik ilişkisi için Toda Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları beklenildiği gibi faiz oranları ile kredi hacmi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir. Çalışmanın bir diğer bulgusu ise sanayi üretim endeksinden ticari faiz oranına ve ihracatın ithalatı karşılama oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olmasıdır. Sanayi üretim endeksinden ihracatın ithalatı karşılama oranına doğru nedensellik ilişkisi tespiti Telatar ve Terzi (2010), Yılmaz ve Akıncı (2012), Duman (2017) bulguları ile uyumludur. Sonuç olarak sanayi üretim endeksinde meydana gelen bir değişim ticari faiz oranları üzerinde bir etkiye sahip olmaktadır. Ekonomik büyümenin artması, yeterli finansal kaynağın olması durumunda ticari faiz oranını düşürmesi yönünde bir beklenti oluşturmaktadır. Ayrıca ticari faiz oranlarındaki artışın kredi hacminde talep kaynaklı düşüşe; tersi durumda ise kredi hacminde artışa neden olması beklenmektedir. Elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ekonomik büyüme ile kredi hacmi arasında dolaylı yoldan nedensellik ilişkisi olduğu söylenebilir.

Çalışma bulguları değerlendirildiğinde bankalar tarafından kullanılan kredi hacimlerinin çalışma döneminde ekonomik büyümeye katkı sağladığı görülmektedir. Ancak kredi hacmi ile faiz oranları arasında bulunan çift yönlü nedensellik ilişkisi bize bu büyümenin sürdürülebilir olamayacağını göstermektedir. Ekonomide yaşanan dalgalanmalar sonucunda faiz oranlarında meydana gelen değişimler kredi hacmini etkileyebilir. Ayrıca kredi hacminin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemesi için kredi hacminde optimum bir seviye olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla gereğinden fazla kredi hacmi ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu sebeple kullanılan kredilerden sağlanan para arzının verimli yatırımlara yönlendirilmesi ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, J. & Bashir, M. F. (2016). An empirical investigation of banking sector development and economic growth in a panel of selected saarc countries, *Theoretical and Applied Economics*, 23(2), 65-72.
- Akel, V. & Gazel, S. (2014). Döviz kurları ile bıst sanayi endeksi arasındaki eşbütünleşme ilişkisi: bir ardl sınırlı testi yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 44, 23-41.
- Alavinasab, S. M. (2013). Foreign trade and economic growth in Iran: an empirical study. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3(11), 508-519.
- Boldeanu, F. T., & Constantinescu, L. (2015). The main determinants affecting economic growth. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Economic Sciences. Series V*, 8(2), 329.
- Branch, S., Cooper, Y. & Moxey, M. (2018). An empirical analysis of the nexus between private sector credit, economic growth, government expenditure, interest rate and inflation: case of the bahamas. (1989-2014), 2016.
- Brown, R. L., Durbin, J. & Evans, J. M. (1975). Techniques for testing the constancy of regression relationships over time. *Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Methodological)*, 37(2), 149-163.
- Calderón, C. & Liu, L. (2003). The direction of causality between financial development and economic growth. *Journal Of Development Economics*, 72(1), 321-334.
- Cecchetti, S. G., Mohanty, M. & Zampolli, F. (2011). Achieving growth amid fiscal imbalances: the real effects of debt. *In Economic Symposium Conference Proceedings* (Vol. 352, No. August, pp. 145-96). Federal Reserve Bank of Kansas City.
- Cecchetti, S. G. & Kharroubi, E. (2012). Reassessing the impact of finance on growth. *BIS Working Papers*, No. 381.
- Cecchetti, S. G. & Kharroubi, E. (2019). Why does credit growth crowd out real economic growth?. *The Manchester School*, 87, 1-28.
- Ceylan, S. & Durkaya, M. (2010). Türkiye'de kredi kullanımı-ekonomik büyüme ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 21-35.
- Contuk, F. Y. & Güngör, B. (2016). Asimetrik nedensellik testi ile finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisinin analizi. *Journal of Accounting & Finance*, (71).
- Çeştepe, H., Yıldırım, E. & Bayar, M. (2013). Doğrudan yabancı yatırım, ekonomik büyüme ve dış ticaret: toda-yamamoto yaklaşımıyla türkiye'den nedensellik kanıtları. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 13(27), 1

- Demetriades, P. O. & Hussein, K. A. (1996). Does financial development cause economic growth? time-series evidence from 16 countries. *Journal of development Economics*, 51(2), 387-411.
- Dereli, D. D. (2018). Türkiye'de ekonomik büyüme ile dış ticaret arasındaki nedensellik ilişkisi (1969-2016). *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(3): 27
- Dickey, D. A. & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American statistical association*, 74(366a): 427-431.
- Dickey, D. A. & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1057-1072.
- Dritsaki, C. (2017). Toda-yamamoto causality test between inflation and nominal interest rates: evidence from three countries of Europe. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(6), 120-129.
- Duman, Y. K. (2017). Türkiye'de cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Sakarya İktisat Dergisi*, 6(4), 12-28.
- Durusu-Ciftci, D., Ispir, M. S. & Yetkiner, H. (2017). Financial development and economic growth: some theory and more evidence. *Journal of Policy Modeling*, 39(2), 290-306.
- Egbetunde, T. & Obamuyi, T. M. (2018). Foreign trade and economic growth: a study of Nigeria and India. *Acta Universitatis Danubius (Economica)*, 14(7).
- Eita, J. H. & Jordaan, A. C. (2010). A causality analysis between financial development and economic growth for Botswana. *African Finance Journal*, 12(1), 72-89.
- Engle, R. F. & Granger, C. W. J. (1987). Co-integration and error correction: representation, estimation and testing. *Econometrica*, 55(2), 251 – 276.
- Göçer, İ., Mercan, M. & Bölükbaş, M. (2015). Bankacılık sektörü kredilerinin istihdam ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye ekonomisi için çoklu yapısal kırılmalı eş bütünleşme analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(2), 65-84.
- Gregorio, J. & Guidotti, P. E. (1995). Financial development and economic growth. *World development*, 23(3), 433-448.
- Gül, E. & Kamacı, A. (2012). Dış ticaretin büyüme üzerine etkileri: bir panel veri analizi. *Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İletme Fakültesi Dergisi*, 4(3).
- Güney, P. Ö. & Turgut, K. (2020). Banka kredi hacmi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 353-386.
- Hayaloğlu, P. (2015). Kırılgan beşli ülkelerinde finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: dinamik panel veri analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 131-144.
- Johansen, S. (1988). Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal Of Economic Dynamics And Control*, 12(2-3), 231-254.
- Johansen, S. (1995). Likelihood-based inference in cointegrated vector autoregressive models. *Oxford: Oxford University Press*.
- Karahan, Ö., Yilgör, M. & Özekin, A. A. (2018). Türkiye'de banka kredilerindeki genişleme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 55(636), 25-36.
- Kenourgios, D. & Samitas, A. (2007). Financial development and economic growth in a transition economy: evidence for Poland. *Journal of Financial Decision Making*, 3(1), 35-48.
- Kılıç, N. Ö., & Beşer, M. (2017). Relationship of foreign trade and economic growth in Eurasian economy: panel data analysis. *International Journal of Economics and Finance*, 9(9), 1-7.
- Korkmaz, S. & Aydın, A. (2015). Türkiye'de dış ticaret-ekonomik büyüme ilişkisi: nedensellik analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(3), 47-76.
- Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: views and agenda. *Journal of economic literature*, 35(2), 688-726.

- Lin Guan, J. & Hong, Y. (2012). An empirical analysis on us foreign trade and economic growth. *Aasri Procedia*, 2, 39-43.
- Makinde, H. O. (2016). Implications of commercial bank loans on economic growth in Nigeria (1986-2014). *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 7(3), 124-136.
- Moyo, C. & Le Roux, P. (2018). Interest rate reforms and economic growth: the savings and investment channel.
- Narayan, P. & Smyth, R. (2005). Trade liberalization and economic growth in fiji. an empirical assessment using the ardl approach. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 10(1), 96–115.
- Nkoro, E. & Uko, A. K. (2016). Autoregressive distributed lag (ardl) cointegration technique: application and interpretation. *t*, 5(4), 63-91.
- Öztürk, N., Barişik, S. & Darıcı, H. K. (2012). Gelişmekte olan piyasalarda finansal derinleşme ve büyüme ilişkisi: panel veri analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(12), 95-119.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Reinhart, C. M. & Rogoff, K. S. (2010). Growth in a time of debt. *American Economic Review*, 100(2), 573-78.
- Shaukat, B., Zhu, Q. & Khan, M. I. (2019). Real interest rate and economic growth: a statistical exploration for transitory economies. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, 534, 122193.
- Songur, M. & Yaman, D. (2013). Gelişmekte olan ülkelerde cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: panel veri analizi. *Maliye Dergisi*, 164, 220-232.
- Şahin, Ü. D. & Durmuş, Ü. S. (2019). Yapısal kırılmalı testlerle türkiye'de bankacılık sektörü kredileri ve ekonomik büyüme ilişkisinin analizi. *Mali Cozum Dergisi/Financial Analysis*.
- Şerefli, M. (2016). Dış ticaretin ekonomik büyüme üzerine etkisi: türkiye örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1
- Şit, M. & Alancıoğlu, E. (2016). Türkiye’de cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: var analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 3(5), 5-23.
- TCMB (2021). Kredi verileri. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/portlet/K24NEG9DQ1s%3D/tr>, (01.06.2021)
- Telatar, O. M. & Terzi, H. (2009). Türkiye’de ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 119-134.
- Tıraşoğlu, M. & Tıraşoğlu, B. Y. (2015). Hisse senetleri, banka kredileri ve ekonomik büyüme ilişkisi: türkiye örneği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 21-30.
- Timsina, N. (2014) Impact of bank credit on economic growth in nepal. *Nepal Rastra Bank, Research Department*, 22, 1-23.
- Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of econometrics*, 66(1-2): 225-250.
- TUİK (2021). İstatistikler. Türkiye İstatistik Kurumu. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1105, (01.06.2021)
- Tuna, K. & Bektaş, H. (2013). Kredi hacminin ekonomik büyüme üzerindeki rolünün incelenmesi: türkiye örneği. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 139-150.
- Uçan, O. & Koçak, E. (2014). Türkiye’de dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 51.
- Ümit, A. Ö. (2016). Türkiye’de ticari açıklık, kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler: çoklu yapısal kırılmalı zaman serisi analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 471-499.
- Vurur, N. S. & Özen, E. (2013) Türkiye’de mevduat banka kredisi ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), 117-131.

- Vurur, S. N. (2020). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 130-140.
- Yalçınkaya, Ö. & Temelli, F. (2014). Ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişki: brics ve mirt (1992-2013). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), 201-224.
- Yamak, R. & Tanrıöver, B. (2009). Faiz oranı, getiri farkı ve ekonomik büyüme: türkiye örneği (1990-2006). *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 43-58.
- Yılmaz, Ö. & Akıncı, M. (2011). İktisadi büyüme ile cari işlemler bilançosu arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 363-377.
- Zhang, J., Wang, L. & Wang, S. (2012). Financial development and economic growth: recent evidence from China. *Journal of Comparative Economics*, 40(3), 393-412.
- Zortuk, M. & Çelik, Y. (2014). The relationship between bank loans and economic growth in Turkey: 1995-2010. *Alphanumeric Journal*, 2(2), 51-60.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2013). Parasal Aktarım Mekanizması, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Kitap%2C+Kitapciklar+ve+Brosur>, (28.04.2022).

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 42

pp 396-405

Article ID
62933

Arrival

20 May 2022

Published

30 JUNE 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.62933>**How to Cite This Article**

Börü, Ü.; Elhakan Börü, A.; Yıldız, Ö.; Çiçek, S.; Bulut Yıldız, H. & Savaş Yıldız, S. (2022). "Okul Yöneticilerinin Örgütsel Değişim Bağlamında Dijital Eğitim (Eba Ve Eba Tv) Kullanımına İlişkin Görüşleri",

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:42; pp: 396-405

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Okul Yöneticilerinin Örgütsel Değişim Bağlamında Dijital Eğitim (Eba ve Eba TV) Kullanımına İlişkin Görüşleri

Digital Education in the Context of Organizational Change of School Administrators (Eba and Eba TV) Opinions on Use

Ünal BÖRÜ¹ Ayşe ELHAKAN BÖRÜ² Ömer YILDIZ³ Sedat ÇİÇEK⁴

Hilal BULUT YILDIZ⁵ Semra SAVAŞ YILDIZ⁶

¹⁻⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, Diyarbakır, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; okul yöneticilerinin örgütsel değişim bağlamında dijital eğitim (Eba ve Eba Tv) kullanımına ilişkin görüşlerini inceleyerek çözüm önerileri getirmektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada veri analizi yapılırken doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, Diyarbakır'ın farklı ilçelerinde görev yapan 10 okul müdürü ve müdür yardımcısından oluşmaktadır. Araştırma, nitel bütüncül çok durum desenli betimsel yöntem ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında, araştırmacı çalışmanın kuramsal kısmını inceledikten sonra yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturmuştur. Araştırma verileri betimsel analizle çözümlenmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde; EBA içeriğinde yer alan kazanım değerlendirme etkinliklerinin kısmen de olsa yeterli görüldüğü, ancak öğrencilerin genel değerlendirmesinde yetersiz olduğu, öğretmenlerin teknik sorunlarla karşılaştığı, bu sorunlardan dolayı okulun iş ve işlemlerinin zamanında yapamadığı, uzaktan eğitimin uygulandığı süreçte öğretmenlerin EBA kullanımında zorunluluk olmamasının ciddi sorun oluşturduğu, örgün eğitimin EBA yoluyla yapılan uzaktan eğitimden daha verimli olduğu, EBA içeriklerinin ve değerlendirme sisteminin örgün eğitim sürecindeki ölçme değerlendirme sürecine göre daha sönük kaldığı ifade edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Okul yöneticisi, Uzaktan eğitim, Teknoloji

ABSTRACT

The purpose of this research; The aim is to examine the opinions of school administrators on the use of digital education (Eba and Eba TV) in the context of organizational change and to offer solutions. Qualitative research methods were used in the study. In the research, the document analysis method was used while performing data analysis. The study group of the research consists of 10 school principals and vice principals working in different districts of Diyarbakır. The research was carried out with a qualitative holistic multi-case descriptive method. In collecting the research data, the researcher created a semi-structured interview form after examining the theoretical part of the study. Research data were analyzed by descriptive analysis. When the research results are examined; The outcome assessment activities included in the EBA content are considered adequate, albeit partially, but they are insufficient in the general assessment of the students, the teachers encounter technical problems, the school cannot do their work and operations on time due to these problems, the teachers are not obligated to use EBA in the process of distance education, which creates a serious problem. It has been stated that it is more efficient than distance education through EBA, and that the content of EBA and the evaluation system are more drab compared to the measurement and evaluation process in the formal education process.

Keywords: School administrator, Distance education, Technology

1. GİRİŞ

Toplumsal hayatta birçok değişime neden olan iletişim ve eğitim teknolojileri, küreselleşen dünyada yarattığı değişim rüzgârlarıyla insanoğlunu ve insanoğlunun yaşamsal alanını var olan birçok boyut açısından etkisi altına almıştır. Bu değişime uyum, insanlarda değişime neden olduğu kadar örgütlerde de değişimlere etki etmiştir. Örgütler insan etmeniyle oluştuğundan; çevre ve toplumla etkileşim sağlayarak, oluşturulan örgütün hedef, ilke ve amaçlarına uygun olarak girdileri örgütün hizmetine sunarlar. Bu girdi faaliyetlerini bazı aşamalardan geçirme yoluyla çıktı haline dönüştürüp örgütün çevresine sunmasını sağlarlar. Örgüt işleyişinde olan bu süreçler ise küreselleşen dünyada oluşan değişimden etkilenmesi pek tabiidir. Oluşan değişimi fark edebilmek, geliştirmek ve değişimin getireceği şartlara göre düzenlemeler yapmak, örgütün sürekliliği için olması gereken bir zarurettir. Değişimde mücadele planlama, oluşan süreçleri yönetme ve strateji geliştirmekle olabilir. Benzeri eylem planı oluşturmayan örgütlerin rekabetin arttığı bu ortamda ayakta kalabilmeleri gayet güçleşmektedir. Bu anlamda bakıldığında ise değişimin örgütlerdeki önemini anlayabiliriz (Cantürk, 2021). Toplumların var olan düzeylerinden daha ileri bir düzeye ulaşma isteği yetişen nesillerle mümkün olabilmektedir. Bir ülkenin geleceğini inşa etmede öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Öğretmenlerin yalnızca bilgiyi aktaran değil aynı zamanda doğru bilgiye ulaşan ve kişilerin de doğru bilgiye ulaşmasını

sağlayan bir görev üstlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla öğretmenler önemli olan bu sorumluluğu yerine getirmek için kendilerini sürekli güncellenmesi gerekmektedir (Mustafa vd., 2021).

Eğitim, bireyde kendi yaşantısı aracılığıyla oluşturulan istendik davranış değişikliğidir (Ertürk, 1998). Teknoloji ise bireyin yaşantısına yardımcı olabilen araç ve gereçlerin yapılması ve/veya üretilmesi sürecinde gerekli bilgi ve yetenektir. İnsanların eğitim sayesinde kazandığı bilgi ve becerileri verimli kullanabilmek açısından sistemleştirilmesi sürecinde teknoloji işe koşturmaktadır (Alkan, 1998). Bu sebeple bireylerde başarıyı eğitim ile teknoloji beraber oluşturabilir.

Eğitim teknolojisi, bilginin ne olduğu ve hangi amaçla öğretileceğine aranan cevap sonucu bilginin “Nasıl” öğretileceğine verilecek en doğru cevabı yanıt olarak açıklamaktır. Kavramın diğer bir tanımlaması ise, bilginin bilimsel açıdan kullanılması yoluyla tüm alanları kapsayacak şekilde, bireyin öğrenmesi, değerlendirmesi, yönetimi ve ürün tasarlaması gibi tüm süreç ve yöntemlerin uygulanması ve değerlendirilmesi sürecidir (Ersoy vd. 2014).

Öğretme ve öğrenme sürecinde, eğitim teknolojilerinin etkisi fazladır. Aynı zamanda eğitim kalitesinin artmasında, harcanan zamanın düşürülmesi, öğretmen verimliliğinin artırılması, öğrencinin aktifleştirilmesi ve en nihayetinde masrafların azaltılması sürecinde eğitim teknolojilerinin faydası yadsınmaz. Bu anlamda eğitimde kullanılan teknolojinin eğitsel anlamda birçok avantajı vardır (İşman vd., 2016) Avantajlar kısaca şu şekildedir:

- ✓ Öğrencilere zenginleştirilmiş bir ortam yaratma,
- ✓ Bilgiyi birincil kaynaktan alabilme,
- ✓ Eğitimde fırsat eşitsizliğinin azaltılması,
- ✓ Öğrencilerde yenilik ve yaratıcılığı geliştirebilme,
- ✓ Bilgiye ulaşma, bilgiyi yapılandırabilme, bilgiyi saklama, bilgiyi işleme ve dönüştürme böylece öğrenmeyi kolaylaştırma imkânı sunmaktır.

Değişim kavramının canlı ve canlılar eliyle oluşması olgusu, değişimi evrensel bir süreç haline getirmiştir. Süresi, etkisi ve hızında farklılık olsa bile bütün varlıklar değişimden mutlaka etkilenirler. Değişimin en temelinde ise süreklilik vardır. Bu süreklilik sayesinde ise değişimin etki alanı büyür. Bu anlamda değişimi, bazı noktaları odağına alarak, oluşturduğu değişim ve farklılaştırma olarak tanımlamak mümkündür (Basım ve Şeşen, 1998). Başaran (2004) değişimi, bütünü oluşturabilen öğeler ve öğelerin ilişkilerinde, öğelerin önceki durumlarına göre anlamsal farklılıkların oluşması şeklinde tanımlamıştır.

Değişimden örgütsel yapılar da etkilenmekte, örgüt değişimi kavramı ise yapılmış ve yahut yapılacak işlerde, bu işlerin şu anki durumuna göre farklı bir noktaya gelmesini tarif etmektedir (Koçel, 2010). Örgütlerin çevresi tarafından kuşatıldığı ve çevrenin sürekli örgütleri değişime ittiği, aynı şekilde çevrenin stabilize edilmiş bir yapıda olmadığı söylenebilir. İktisadi ve demografik değişkenler, işin yapısı, teknolojik gelişmeler ve rekabetçi ortamlar örgütün çevresindeki unsurlar olmakla birlikte, örgütü hızlı değişime tabi tutarlar (Robbins ve Judge, 2013).

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile beraber eğitim örgütlerinde öğretim yöntem ve teknikleri de değişmeye başlamıştır. Özellikle Covid pandemisi etkisiyle uzaktan eğitim süreci ile beraber eğitim teknoloji kullanımının kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmıştır. Dünyada uzun süredir hem fikirselsel hem de fiiliyatta uygulanan eğitimde teknoloji kullanımı (uzaktan eğitim vb.) ülkemizde de 2012 yılında uygulamaya alınan Eğitimde Fatih Projesi ile artırılmaya çalışılmıştır.

Mart 2020’de ilk Covid-19 vakasının Türkiye’de görülmesiyle başlayan pandemi süreci 2016’dan beri Fatih Projesine entegre olarak devam etmekte olan Eba sistemini günün gerektirdiği şartlar nedeniyle hızlı bir şekilde eğitim hayatımıza almıştır. Beklenmedik bir şekilde uygulanmaya başlanan EBA sistemi hakkında eğitimin tüm paydaşlarının (özellikle yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler) fikirleri alınarak uygulama süreci içerisinde geliştirilmesi ve değiştirilmesi gerektiği ortadadır. Çalışmanın amacı, okul yöneticilerinin örgütsel değişim bağlamında dijital eğitim (EBA ve EBA TV) kullanımına ilişkin görüşlerini incelemek ve çözüm önerileri sunmaktır. Çalışmanın problemi, okul yöneticilerinin örgütsel değişim bağlamında dijital eğitim (EBA ve EBA TV) kullanımına ilişkin görüşlerini incelemektir. Araştırmanın alt problemleri kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Okul Yöneticilerinin,

1. Örgütsel değişim kapsamında dijital eğitim (EBA ve EBA TV) kullanımına ait görüşleri nelerdir?
2. Örgütsel değişimde dijital eğitimin (EBA) kullanımında eksiklikler var mı?
3. EBA içeriğinde yer alan portfolyo (puanla değerlendirme) sistemini uygun buluyor musunuz? Neden?
4. EBA uygulamasında yöneticiler açısından karşılaşılan teknik sorunları anlatır mısınız?
5. EBA uygulamasından Türkiye genelinde tüm öğrencilerin aktif bir şekilde yararlanabilmesi için neler yapılabilir?
6. Size göre (EBA, EBA Tv ve diğer platformlar) ile gerçekleştirilen uzaktan eğitim süreci örgün eğitim sistemi kadar verimli oluyor mu? Neden?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle yapılmış olup; araştırmanın amacı, okul yöneticilerin örgütsel değişim bağlamında dijital eğitimin (EBA ve EBA TV) kullanımına görüşlerini incelemek ve bunlara çözüm önerileri sunmaktır. Kapsam itibarıyla nitel yönteminin fenomenoloji deseniyle kurgulanmıştır. Fenomenoloji deseninde, bir kavram ya da fenomene dair katılımcı kişilerce yaşanan tecrübelerin ortak manasını ifade eden bir nitel araştırma yöntemidir (Creswell, 2016). Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre, fenomenoloji, bildiğimiz ancak derinlemesine bir bilgiye sahip olamadığımız konulara odaklanmaktadır. Sıradan olarak düşünülen bu deneyimleri öğrenmek ve araştırmak büyük öneme sahiptir (Ulaşkın, 2019). Bu bağlamla mevcut çalışma 2021 yılında Diyarbakır'a bağlı farklı ilçelerde görev yapmakta olan öğretmenlerin mesleki öğrenmesine etki eden faktörler (<http://acikerisim.karabuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/1187>) tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.2. Katılımcılar

Çalışmanın katılımcıları ölçüt ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiş 10 okul yöneticisidir. Çalışmaya katılan yöneticilerin okullarında en az iki yıl görev yapmış olması gözletilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcı grubun cinsiyet, mesleki kıdem ve yaş gibi değişkenler bakımından farklı özelliklere sahip olmasına özen gösterilmiş, böylece maksimum çeşitlilik sağlanmıştır. Katılımcı özellikleri tabloya işlenmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Profili

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Kıdem
Y1	Erkek	41	16
Y2	Erkek	44	20
Y3	Erkek	37	11
Y4	Bayan	38	12
Y5	Erkek	45	20
Y6	Bayan	37	10
Y7	Bayan	46	23
Y8	Erkek	32	8
Y9	Erkek	30	5
Y10	Erkek	42	14

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama aracı, daha önceki benzer araştırmalarda kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Görüşme formu literatür ışığında araştırmacı geliştirilmiştir. Yöneticilere yöneltilmek üzere alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda altı soru belirlenmiştir (Ek: 1). Güvenirliliği sağlamak adına katılımcıların kendini rahat hissetmeleri sağlanmıştır. İlgili görüşmeler ve verilerin toplanması yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir. Etik kurallar ve ilkeler katılımcılara önceden bildirilmiş ve katılımcıların onayları alındıktan sonra görüşme gerçekleştirilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Bu araştırma betimsel analiz yöntemiyle yapılmıştır. Katılımcıların deneyimleri yoluyla direkt alıntılar ve sonuç açıklanmasıyla da araştırma geçerliliği artırılmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu sebeple de araştırmacı tarafından formlar incelenerek çözüm ve sonuç aşamasında direkt atıfta bulunulmuştur. Analiz sonucu elde edilen veriler, benzer şekilde yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırma yoluyla sınıflandırma sağlanmaya çalışılmıştır. Verilerin tabloya aktarılması sürecinde katılımcılar Y1, Y2, Y3 gibi semboller kullanılarak belirtilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Bulgular

Araştırma bulguları araştırma etiği açısından değerlendirilerek yönetici kimlikleri gizli tutularak, Y1 ve Y2 şeklinde kodlar aracılığıyla sunulmuştur. Verilen cevaplar benzer bir nitelik göstermesi durumunda gruplandırılarak yorumlanmıştır.

3.1.1 Araştırma Bulguları

Araştırmaya ait alt problemlere sırasıyla aşağıda yer verilmiştir.

Birinci alt problem: örgütsel değişim kapsamında dijital eğitim (eba ve eba tv) kullanımına ait katılımcıların görüşleri:

“Doğru buluyorum ancak örgün eğitime alternatif bir model olmaktan ziyade örgün eğitimi tamamlayıcı bir platform olarak görüyorum.” (Y1).

“Kısmen Evet, Öğrencilerin ve öğretmenlerin EBA’yı daha aktif kullanmalarını isterdim.” (Y2)

“Evet, yerinde buluyorum. Çünkü pandemi şartlarında okuldan uzak kalmak zorunda olan çocuklara en hızlı EBA sistemi kullanılarak ulaşılabilirdi.” (Y3).

“Artık günümüzde kaçınılmaz olarak dijital eğitimi kullanmamız gerekmektedir. Dünyada pandemiyle beraber daha fazla kullanılmaya başlanan dijital eğitim farklı deneyimler sunarak eğitimlerin kalıcı olmasında kullanılabilir. Tekrar etme seçenekleri sunarak süreden bağımsız olarak öğrencilerin kendi hızlarında ilerleme imkânı da sunmaktadır. EBA kullanımında her ne kadar zorluklar ve eksiklikler olsa da kullanımının faydalı olduğu nettir.” (Y4).

“Okul örgütleri değişen çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmelidir. Okullar değişen toplumsal ihtiyaçları baz alıp eğitim- öğretim ortamında sürekli şekilde değişim ve dönüşümü hedeflemelidir. Klasik yüz yüze ders anlatmanın yanı sıra pandemi döneminin hayatımıza soktuğu uzaktan ya da çevrimiçi öğrenme yolları okullar tarafından hızlı bir biçimde kabul görüp kullanılmıştır. Okul örgütünün dinamik yapısı bu değişim sürecine ayak uydurma da yer yer zorlansa da başarılı bir biçimde uzaktan eğitim ve öğretime ayak uydurmuştur. Bu anlamda öğretmenlerin elindeki beklide en büyük kaynak EBA portalıdır. EBA üzerinden öğrenci ile temasa geçip eğitim ve öğretimi yenileştirmektedirler. Değişen dünya gerçeği ve pandemi ele alınacak olursa EBA kullanımı çok yerinde ve faydalı olmuştur.” (Y5).

“Evet, yerinde buluyorum. Çünkü eba öğretmenlerin öğrencilerine ders yapma olanağı sağlamasının dışında mesleki gelişimlerini de destekliyor. EBA çok fonksiyonlu çağın gereksinimlerine uyuyor. Yeni yaklaşımları destekliyor.” (Y6).

“Evet, özellikle dünyamızda son zamanlarda yaşanan salgın tehditleriyle birlikte eğitim kurumlarındaki işleyişin durması, eğitimde alternatif bir yaklaşım olarak Eba'nın gerekliliği önem kazanmıştır. Aynı zamanda eba aracılığıyla öğretmenlerin mesleki gelişimine katkı sağlamak adına birçok çalışma yapılıyor olması Eba'nın olumlu yanlarıdır.” (Y7).

“Evet, buluyorum.” (Y8, Y9, Y10).

Soruya verilen cevaplar incelediğinde okul yöneticilerinin de Örgütsel değişim bağlamında dijital eğitim (EBA) gerekli olduğunu ve içeriğin zenginleştirilmesi hususunda önerilerde bulmuşlardır. EBA sisteminin öğretmenlerin mesleki ve kişisel gelişimine katkı sağlayacağını ifade edilmiştir.

İkinci alt problem; Örgütsel değişim bağlamında dijital eğitim (EBA) kullanımındaki eksiklikler hakkında katılımcı algıları:

“Altyapı eksikliği mevcut pandemi döneminde bir ara EBA dışındaki platformlarda (Zoom, Google meets) ders işlenmesi yasaklandı anca EBA çıktığı için bu yasak kaldırıldı. Bu bize altyapının eksik olduğunu gösteriyor. Yine EBA da canlı derslerin belirli saatleri vardı bu da yanlış bir uygulama. Öğretmen istediği her saatte canlı ders işleyebilmeli.” (Y1).

“Özellikle İlkokullarda İdari denetimi daha zayıf buluyorum. İlkokul düzeyine (özellikle 1. Sınıf) ve anasınıfı düzeyine ait daha basitleştirilmiş bir ara yüz kullanımı uygun olacaktır.” (Y2).

“İyi bir sistem olmasının yanında kırsal kesimdeki internet, telefon, tablet, bilgisayar eksiklikleri genel eksiklikler olarak önümüze gelmektedir.” (Y3).

“Ülkemizde yakın tarihe kadar dijital eğitim (EBA) kullanımı denenmemiş bir yöntemdi. Covid-19 pandemisiyle beraber olması gerektiğinden daha hızlı ve çok geniş kesimlerin kullanımına sunuldu. Bu

kadar geniş ve kalabalık grupların bu kadar hızlı kullanmaya başladığı bir sistemin eksiklerinin olmaması ise düşünülemezdir. EBA konusunda en büyük sıkıntı bağlanma sorunuydu. Altyapı sistemi iyi olmadığı bariz ortadaydı. İlk kullanım aylarında içerik yeterli değildi.”(Y4).

“EBA kullanımı pandemi döneminde oldukça artmış ve hatta neredeyse eğitimin vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Bu sıklıkla kullanılan bir dijital ortam zaman zaman aksamalara ve ulaşımda sıkıntılara yol açmış olabilir. EBA sisteminin altyapısı güçlendirilip içeriğinin zenginleştirilmesi yüz yüze eğitimde de EBA'dan faydalanmanın önünü açacaktır.”(Y5).

“Şu anki kullanımıyla, ara yüzüyle gayet başarılı bir uygulama. Eksiklik hissetmedim.”(Y6).

“ Evet, özellikle kırsal alanlarda internet alt yapısının yetersiz olması ve buradaki bireylerin öğrencilerin eğitim öğretim faaliyetlerinde geri kalması ve sadece belli sınıfların Eba'nın ulaşma imkânı sağlaması, Eba'nın yetersizliğindedir.”(Y7).

“Var. EBA ya biraz yüklenme olduğunda sistemin çökmesi büyük bir eksiklik.”(Y8).

“Hayır.”(Y9).

“Var içerikler yetersiz ve sayfa düzeni benim için karmaşık.”(Y10).

Buna göre okul yöneticileri Örgütsel değişimde dijital eğitimin (EBA) kullanımında altyapısal yetersizliğin ve öğretmenlerin EBA'yı kullanmaları konusunda yeterli beceriye sahip olmadığını ifade etmişler. Dolayısıyla EBA altyapısı ve öğretmenler konusunda bakanlık düzeyinde çözümler üretilmesi gerekmektedir.

Üçüncü alt problem; EBA içeriğinde yer alan portfolyo (puanla değerlendirme) sistemini uygun buluyor musunuz? Neden? Hakkında katılımcı görüşleri:

“Portfolyo hem örgün eğitimde hem de uzaktan eğitimde kullanılabilir. Çocukta daha fazla puan almak için daha fazla etkinlik yapma isteği doğurur. Bu da daha fazla öğrenme gerçekleşmesi ve kalıcılığı demektir.”(Y1).

“Öğrencilerin EBA'yı ne kadar aktif kullandığını gösterir puanlama sistemi İlkokullar düzeyinde yeterli buluyorum.”(Y2).

“Puanlama sistemini uygun bulmuyorum. Çocukları ve öğretmenleri eğitim ve öğretimden öte sadece puan toplamaya yönelttiğini düşünüyorum. Birincil öncelik eğitim olmalı.”(Y3).

“Portfolyo değerlendirme sistemi öğrenciye etkinliklerin yaparak puan alma fırsatı sunmaktadır. Bu açıdan baktığımızda öğrenci yüksek puan almak için daha fazla etkinlik yapacaktır. Daha fazla etkinlikte bulunan öğrenci daha kalıcı öğrenmeye ulaşacaktır. Bundan dolayıdır ki EBA da portfolyo sistemini faydalı bulmaktayım.”(Y4).

“Öğrenci değerlendirme sistemi biz öğretmenlerin öğrencilere ne kadar faydalı olduğumuzun göstergelerinden biridir. Öğrenciyi sadece tek bir alan ile değil de farklı yetenek alanlarıyla ölçebilmek modern eğitimin en büyük dönütlerindedir. Öğrenci değerlendirme de elde edilen puanlar biz öğretmenlerinde kendini değerlendirmesine çok büyük katkı sağlamış olur. Bu sebep ile EBA da yer alan portfolyo değerlendirme sistemi yerinde bir yaklaşımdır.”(Y5).

“Uygun buluyorum çünkü bireysel değerlendirme imkânı sunuyor.”(Y6).

“Uygun ve içerik yönünden zengin olsa da yetersizdir. Çünkü yukarıda da bahsedildiği gibi henüz eba tüm ülkeye yayılmış durumda değil. Gerekli alt yapıların sağlanarak tüm paydaşların Eba'ya ulaşımı sağlanarak Eba'nın içerikleri daha geniş alana yayılabilir.”(Y7).

“Uygun Bulmuyorum. Çünkü bu sistem kullanıcıyı bazen zorunlu kılıyor zorunlu olan bir sistemi de pek faydalı olacağını düşünmüyorum. Ayrıca Eba'ya ulaşan ve ulaşamayan kullanıcılar arasında da haksız rekabet ortamı yaratıyor.”(Y8). “Uygun buluyorum. En doğru sağlıklı değerlendirmenin yöntemi olduğunu düşünüyorum.”(Y9).

“Evet, daha nesnel sonuçlar elde edildiği için doğru buluyorum.”(Y10).

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak okul yöneticileri EBA içeriğinde yer alan kazanım değerlendirme etkinliklerini kısmen de olsa yeterli gördüklerini ancak öğrencilerin genel değerlendirmesi konusunda yetersiz olduğunu ifade etmişler. Öğrencilerin EBA içeriğinin yüz yüze eğitime nazaran dezavantajından biri olduğu söylenir.

Dördüncü alt problem; EBA uygulamasında yöneticiler açısından karşılaşılan teknik sorunları anlatır mısınız? Alt boyutu hakkında katılımcı görüşleri:

“En sık karşılaşılan teknik sorunlar:

1)EBA internet sitesine bağlanma

2)Canlı ders oluşturma(canlı dersin gününü ve saatini belirlerken sitenin sizi sürekli sistem dışına atması gibi sorunlar)

3)Canlı dersi başlatma(Öğretmenin canlı ders saatini geldiğine canlı dersi başlatmaya çalışırken sistemin açılmaması).”(Y1).

“İlkokullarda izleme ve denetim açısından daha fazla yetki verilebilir.”(Y2). “Yöneticiler kimin ne ölçüde derse girdiğini bunların kayıtlarının çıkarılması konusunda yeterli bilgi ve donanımına sahip olmadıkları çeşitli problemlerle karşılaştıkları için bu tür konularda teknik manada sorun yaşanmaktadır.”(Y3).

“EBA da karşılaştığımız en büyük sorunlar:

- Gerek öğrenci ve gerekse öğretmenin bağlantı sorunları.
- Sistemsel sıkıntılardan dolayı bağlantı sağlayamayan öğrenci ve öğretmenin okulun istatistiğini düşürmesi
- Öğretmenin kendine ve öğrencilerine uygun saatler arasında ders yapamaması.
- Bağlantıya bağlı olarak ders veremeyen öğretmenlere idari yaptırımlarla karşılaşması ihtimali (Ek ders kesme vb.) ve bunun öğretmen-idareci ilişkisine zarar vermesi.
- Ev ortamında EBA ya bağlanan öğrencilerin aile bireylerinin de ders sürecine dâhil olması ve buna benzer şikâyetlerin öğretmenler tarafından idareye yapılmasıdır.”(Y4).

“EBA öğretmenlerin kullanımına açık olduğu kadar okul yöneticileri için de okulunun eğitim ve öğretim faaliyetinin ölçülmesi açısından bir kaynak oluşturmaktadır. Yapılan canlı dersler, derslere katılım düzeyi ve paylaşılan etkinliklere ne kadar ilgi gösterildiği biz yöneticiler açısından bir geri dönüş oluşturmaktadır. Okulumuzda EBA kullanımı online eğitime okulumuzun ne kadar hazır olduğu konusunda da bizlere fikir verebiliyor. EBA’dan anlık veri elde edemememiz, verilerini bir gün sonra ekranlarımıza düşmesi günlük yapılan denetim işini zora sokmaktadır. EBA sisteminin veri akışını anlık ya da en azından saatlik olarak sağlaması biz yöneticiler için daha iyi olabilir.”(Y5).

“Öğretmenler ders işlediklerinde bazen canlı ders uygulamasına öğrenciler katılmıyor. Öğrenciler katılmadığı zaman öğretmen canlı dersi başlatmamış olarak görünüyor bu da öğretmeni ders yapmamış olarak gösteriyor.”(Y6). “Öğretmen ve öğrencilerin derse katılımına yönelik denetim yetersizliği, ders saati ve işleyişinde oluşan sistemsel sorunlar, derse katılımda oluşan disiplin sorunu.”(Y7).

“Yöneticilerin video pdf vb. paylaşımları yaparken zorlandıklarını düşünüyorum.”(Y8).

“Yöneticilerin tüm istatistik ve sistemlere ulaşması sağlanmalıdır.”(Y9).

“Çok daha detaylı verilere erişilmesine imkân sağlanabilir.”(Y10).

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak okul yöneticilerinin çoğu (EBA) öğretmenleri teknik sorunlarla karşılaştığını ve bu sorunlardan dolayı okulun iş ve işlemleri zamanında yapamadığını ifade etmişlerdir. Yöneticilerin bu eksiklerinin giderilmesi için bakanlık düzeyinde seminer, toplantıların yapılabilir.

Beşinci alt problem; EBA uygulamasından Türkiye genelinde tüm öğrencilerin aktif bir şekilde yararlanabilmesi için neler yapılabilir? Hakkında katılımcı görüşleri:

“1)Tüm öğrencilere tablet dağıtılmalı

2)Tüm öğrencilere ücretsiz internet verilmeli

3)EBA daha interaktif olmalı, tek taraflı değil çift taraflı iletişim ve etkileşim olmalı. Kullanıcı dostu yani basit olmalıdır.”(Y1).

“Öncelikle teknolojik alt yapının hazırlanması gerekir. Kırsal alanlarda internet alt yapısı çok yetersiz kalıyor. Maddi olanağı düşük olan öğrencilere teknolojik cihaz yardımı yapılmalıdır.”(Y2).

“Başta her köy ve her kasabaya operatörler aracılığıyla internet erişimi sağlanmalı internet erişiminin ve tablet eksikliği çeken hiçbir öğrencinin olmaması gerekiyor. Öğrencilerin sisteme dâhil olması için pekiştirici ve eğitimlerin daha ilgi çekici olması gerekiyor.”(Y3).

“Öncelikle EBA uygulamasının altyapı olarak geliştirilmesi gereklidir. Bunun yanında ilkokuldan lise ye kadar geniş bir kesim tarafından kullanılmaktadır. Bundan dolayıdır ki uygulamanın kullanışlı olması gerekmektedir. Okuma yazma bilmeyen bir öğrencinin bile kullanabileceği kadar basit olmalıdır. Tüm öğrencilerin bağlanması için ücretsiz internet sağlanabilmeli. Öğrencilerin bağlantı sağlamak için tablet veya benzeri teknoloji desteği alması gerekmektedir. Sürekli bir ders platformu olarak kullanılması EBA gibi uygulamaları sıkıcı hale getirebilir, öğrencilerde uzaklaşma hissi uyandırabilir. Bunları engellemek için özellikle küçük yaşlarda öğrencilere farklı seçenekler sunabilen, eğlenceli bir uygulama halini almalıdır.”(Y4).

“EBA kullanımında en önemli sorunlar tablet, bilgisayar, akıllı telefona ulaşım ve internete ulaşımıdır. Velilere verilen belli bir Gb internet eğitimi de kısıt oluşturmaktadır. Ekonomik olarak akıllı cihazlara ulaşamayan öğrencilerimiz azımsanmayacak oranda varlar. Bu ailelere kesinlikle ücretsiz olarak tablet dağıtılmalıdır. Bilindiği gibi ülkemizde kırsal yerlerde öğrenci sayımız oldukça fazla. Kırsal bölgelerimizde internete erişim de çok ciddi sorun oluşturmaktadır. Acil bir biçimde kırsal bölgelerimizde internet altyapısı çekilmeli altyapısı olan yerlerde de güçlendirme çalışması yapılmalıdır. Ülkemizdeki tüm çocukların eşit ve adil bir biçimde eğitim öğretime ulaşma hakkı göz ardı edilmemelidir.”(Y5).
“Kırsal bölgelerde bağlantı sorunu yaşıyor. Bu sorun giderilirse ve EBA içeriklerine zekâ oyunları eklenirse öğrenciler için ilgi çekici olur ve daha aktif kullanılır diye düşünüyorum.”(Y6).

“öğretim kademesine ve derse göre farklılık gösterse de eğitim öğretim kesinlikle Yüz yüze olmalı. Eğitimin sürekli uzaktan yapılması asosyal bir neslin yetişmesine de neden olur. Ayrıca ilkokulda Eba'nın çok yetersiz ve yarar sağlamadığı görülmüştür. Çünkü birinci sınıflarda okuma yazma öğretiminde birçok öğretmen okuma yazmayı öğretmediklerinden şikâyetçi olmuştur. Bu durum üst kademelerde de gözükümüştür. Ayrıca kırsal kesimlerde ağ yetersizliğinden ya da olmayışından ve Eba'nın öğrenci farklılığını gözetmemesinden dolayı çoğu öğrenci okuma yazma bilmeden, üst kademeye geçecek yeterli donanuma sahip olmadan bir yılı tamamlamışlardır.”(Y7).

“Ülke genelinde EBA'ya girişlerde sınırsız internet imkânı sağlanmalı ve ülke genelinde EBA'nın daha verimli kullanımı için veli ve öğrenciler bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.”(Y8).

“Ücretsiz internet ve cihaz imkânı sunulabilir.”(Y9).

“İnternet kullanımı artırılmalı ve kırsaldaki sorunlar çözülmelidir.”(Y10).

Buna göre EBA uygulamasından Türkiye genelinde tüm öğrencilerin aktif bir şekilde yararlanabilmesi için, öğrencilere tablet dağıtılması şart, ücretsiz sınırsız internet erişimin yapılması ve eğitimdeki paydaşların bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu ihtiyaçlar giderildikten sonra sürecinin tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir.

Altıncı alt problem: Size göre (EBA ve EBA TV) ile gerçekleştirilen uzaktan eğitim süreci örgün eğitim sistemi kadar verimli oluyor mu? Neden? Alt boyutu hakkındaki katılımcı görüşleri:

“Uzaktan eğitim örgün eğitim kadar verimli olmaz çünkü eğitimin duygusal ve sosyal yönü de var. Öğretmen salt bilgi aktarma ile değil göz teması çocuğun başının okşaması öğrenmede çok etkilidir. Uzaktan eğitimde bunları yapman güçtür. Ayrıca öğrenci bir şeyler öğrenirken salt öğretmenden öğrenmez, arkadaşlarından sınıf ortamından okul kültüründen de bir şeyler öğrenir.”(Y1).

“Kesinlikle uzaktan eğitim yetersiz kalmaktadır. Sebep olarak da yetersizlikler, maddi imkânların azlığı ve teknoloji okuryazarlığının düşük olmasını gösterebiliriz. Kırsal kesimde bu durumla daha sık karşılaşırız. Sosyo ekonomi düzeyi yüksek olan yerlerde ise nispeten daha verimli olmaktadır. İlkokul 1. Sınıf ve anasınıfları için ise verimlilik diğer kademelere göre çok daha düşüktür.”(Y2).

“Genel manada yüz yüze eğitim kadar verimli olmadığını söyleyebilirim. Çünkü yüz yüze eğitimde öğretmen öğrenciye anında ulaşıp geri dönüt verebiliyorken. Online sistemlerde geri dönütler çok sınırlı ya da hiç olmuyor. Haliyle konuyu ya da dersi tam olarak anlayamayan öğrenciye anında geri dönüt konusunda eksik kalıyor. Anında geri dönüt alamadığı için dersleri anlama ve kavrama konusunda birden fazla konuda sorun ve problemler baş gösterebiliyor.”(Y3).

“Bana göre günümüzde dijital eğitimin avantajları ve gerekliliği tartışmaya açık bile değildir. Ancak bu kadar önemli ve gerekli olmasına rağmen bile hiçbir uygulamanın örgün ve yüz yüze eğitim kadar fayda sağlamadığı da ortadadır. Bazı kullanım alanlarında fayda sağlasa da (Toplantı, İş öğretimi vb.) öğrencileriyle sınıfta dönüt, düzeltme, sınıf iklimi, sınıfın sıcaklığı, öğrenci ve öğretmen arasındaki bağlantı gibi nedenlerden ötürü olarak EBA ve EBA Tv örgün eğitim sisteminin sağladığı avantajları sağlayamamaktadır.”(Y4).

“Eğitim ve öğretim ortamı tüm bileşenleri ile beraber öğrencinin dikkatini çekebilecek şekilde olmalıdır. Uzaktan eğitim çalışması tabii ki pandemi döneminde çok büyük katkılar sağlamıştır. Ancak çocuğun sınıf ortamında akranları ile beraber olması, okul içinde öğretmeni ile yüz yüze olacak şekilde eğitim öğretim faaliyetlerine katılması çok daha faydalıdır. Öğretmenler bazen öğrencinin bakışından hatta gözlerinden neyi ne kadar anladığını fark edebilir. Öğretmenin bu gizil gücü eğitim öğretim faaliyetinin niteliğini artırmada en büyük gücüdür. Örgün eğitim sistemi öğrenciyi her anlamda geliştirebilecek şekilde örgütlenmiştir. Okul içindeki bir panodan ya da arkadaşının bir ders kazanımı için söylediği bir cümle bile öğrenmeyi kolaylaştırabilir. Bu açıdan bakılınca uzaktan eğitimin faydasını yadsınmamak kaydıyla yüz yüze eğitim yerini tutabileceğini düşünmemekteyim.”(Y5).

“Alt yapı sorunları yüzünden örgün eğitim kadar verimli olamıyor. Ayrıca öğrencilerin sınıf ortamındaki etkileşimleri yeterli düzeyde gerçekleşmediğinden örgün eğitim kadar verimli olamıyor.”(Y6).

“Öğretim kademesine ve derse göre farklılık gösterse de eğitim öğretim kesinlikle Yüz yüze olmalı. Eğitimin sürekli uzaktan yapılması asosyal bir neslin yetişmesine de neden olur. Ayrıca ilkökulda Eba'nın çok yetersiz ve yarar sağlamadığı görülmüştür. Çünkü birinci sınıflarda okuma yazma öğretiminde birçok öğretmen okuma yazmayı öğretmediklerinden şikâyetçi olmuştur. Bu durum üst kademelerde de gözükümüştür. Ayrıca kırsal kesimlerde ağ yetersizliğinden ya da olmayışından ve Eba'nın öğrenci farklılığını gözetmemesinden dolayı çoğu öğrenci okuma yazma bilmeden, üst kademeye geçecek yeterli donanımına sahip olmadan bir yılı tamamlamışlardır.”(Y7).

“Hayır. Çünkü öğretmenin öğrencisini yeteri kadar takip edemediğini düşünüyorum. Gerekli alt yapının yetersizliği ve öğretmen-öğrenci-veli ilişkisinin kopukluğundan dolayı örgün eğitimin yerini asla alamayacağını düşünüyorum.”(Y8).

“Tabii ki de olmuyordur. Yüz yüze eğitimde gizil öğrenme ve farkında olmadan öğrenme sosyal öğrenme gibi öğrenme yöntemleri daha aktif.”(Y9).

“Verimli olmuyor, ne kadar ilgilenilse de eğitim yüz yüze gerçekleştirilmelidir.”(Y10).

Buna göre katılımcıların verdiği cevaplara göre EBA ile gerçekleştirilen uzaktan eğitim sürecinin örgün eğitim sistemi kadar verimli olmadığı görülmektedir. Sınıf ortamında dönüt, düzeltme, sınıf iklimi, sınıfın sıcaklığı, öğrenci ve öğretmen arasındaki bağlantı gibi özelliklerinden avantajlı olduğu alanlardır.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar

Araştırmanın amacı, okul yöneticilerinin örgütsel değişim bağlamında dijital eğitimin (EBA ve EBA TV) kullanımına ilişkin görüşlerini incelemek ve bunlara çözüm önerileri sunmaktır. Yapılan araştırma nitel yöntemler kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın veri analizi aşamasında içerik analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Diyarbakır'a bağlı farklı ilçelerinde görev yapmakta olan 10 okul müdürü ve müdür yardımcısı oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde 10 katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın sonuçları incelendiğinde:

Okul yöneticilerinin örgütsel değişim bağlamında dijital eğitim kullanımını yerinde gördükleri, örgütsel değişim bağlamında dijital eğitim (EBA) kullanımında bazı eksiklikler olduğunu, belirlenen eksikliklerin başında da EBA kullanımında altyapı yetersizliğinin geldiği söylenebilir. Aksoy'un 2017 yılında yaptığı araştırmasında EBA içeriklerindeki etkililiğin kısmi olduğunu ve veriminin artırılması için bazı çalışmaların daha yapılması sonucunu elde etmesi bu araştırmayla uyusmaktadır.

Okul yöneticilerinin EBA portalını oldukça faydalı görmesi, Saklan'ın 2017 yılında yapmış olduğu çalışmasındaki “EBA'nın yararlı ve olması gereken bir portal olup daha da geliştirilmesi gerektiği” düşüncesiyle örtüşmektedir.

EBA içeriğinde yer alan kazanım değerlendirme etkinliklerini kısmen de olsa yeterli gördüklerini ancak öğrencilerin genel değerlendirmesi konusunda yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Okul yöneticilerinin çoğu (EBA) öğretmenleri teknik sorunlarla karşılaştığını ve bu sorunlardan dolayı okulun iş ve işlemleri zamanında yapamadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca uzaktan eğitimin uygulandığı süreçte öğretmenlerin EBA kullanımında zorunluluk olmaması yönetici düşüncelerine göre ciddi sorun olduğu görülmektedir.

EBA uygulaması aracılığıyla Türkiye genelindeki bütün öğrencilerin aktif şekilde yararlanabilmesi adına, öğrencilere tablet dağıtılması şart olduğu, ücretsiz ve sınırsız internet erişiminin yapılması ve eğitimdeki paydaşları EBA eğitimi konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini ifade edilmiştir.

Araştırmaya katılan Yöneticilere göre, Örgün eğitimin EBA yoluyla yapılan uzaktan eğitim sürecinden daha verimli olduğunun düşünüldüğü görülmektedir. Ayrıca Araştırmaya katılan Yöneticilere göre, EBA içeriklerinin ve değerlendirme sisteminin örgün eğitim sürecindeki ölçme değerlendirme sürecine göre daha sönük kaldığını düşündükleri söylenebilir.

4.2. Öneriler

- ✓ Öğrencilerin EBA'ya katılımının sağlanması için öğrenciler motive edilmelidir ve süreçte veli kontrolü sağlanmalıdır.
- ✓ Herhangi bir şekilde EBA'nın kullanılabileceği cihazlara erişimi olmayan öğrenciler desteklenmelidir.
- ✓ EBA altyapısı güçlendirilmeli, daha düşük bağlantı hızıyla deha yüksek erişim sağlayabilmelidir.
- ✓ EBA'nın kullanımı için tablet verilerek internet sağlayıcılarıyla süreç desteklenmelidir.
- ✓ Öğretmenlere EBA ile ilgili hizmet içi eğitim yoluyla eğitimler verilmeli ve bu süreç belgelendirilmelidir. Öğretmenlerin EBA çalışmaları ödüllendirilmelidir.
- ✓ Okullarda öğrenci ve velilere yönelik bilgilendirme toplantıları yapılmalıdır.
- ✓ EBA uygulamasının zorunlu hale getirilmesi çalışmaları yapılmalı, ödev ve duyurular ile yoklama vb. iş ve işlemler sistem üzerinden alınarak velilere etkin ve hızlı bildirimler sağlamalı, aynı zamanda değerlendirme süreçleri velilere açılarak öğrenci hakkında aile bilgilendirilmesi yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Afshari, M., Bakar K.A., Luan W.S., Samah B.A., ve Fooi, F.S. (2009) Technology and school leadership, *Technology, Pedagogy and Education*, 18(2), 235-248.
- Alkan Cevat, *Eğitim Teknolojisi*, Anı Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Balcı, A. ve Çınkır, Ş. (2002). Türkiye'de eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesi. 21. Yüzyıl Okul Yöneticisinin Yetiştirilmesi Sempozyumu, 16-17 Mayıs. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Bamford DR, (2003). Forrester PL. Managing Planned and Emergent Change Within An Operations Management Environment. *International Journal of Operations & Production Management*.
- Basım, N. ve Şeşen, H. (2008). "Örgütsel Değişim ve Değişim Yönetimi" Çağdaş Yönetim ve Örgütsel Başarımlar, (Ed. M. Şerif Şimşek ve Adnan Çelik), Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Başaran, İ. E. (2000). Örgütsel davranış: İnsanın üretim gücü (3. Basım). Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Burnes B. (2004). Kurt Lewin and complexity theories: back to the future? *Journal of Change Management*.
- Cantürk, G. (2021). Örgütsel İletişimde Dijital Mesaj Kullanımı Üzerine Yönetici ve Öğretmen Görüşlerinin Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi . *AJELI - Anatolian Journal of Educational Leadership and Instruction* , 9 (2) , 159-176 .
- Demirel, İ. Y. Z. S. Y. (2009). Bilgideki Değişimin Örgütsel Değişime Etkisi Üzerine Bir İnceleme. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 2 (1) , 48-69 .
- Department of Education. (2004). White paper on e-education: Transforming learning and teaching through information and communication technologies. Pretoria, Republic of South Africa.
- Dönmez, B. (2002). Müfettiş, okul müdürü ve öğretmen algılarına göre ilköğretim okulu müdürlerinin yeterlikleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8(29), 27-45.
- EBA (t.y.). EBA. <http://www.eba.gov.tr/> adresinden 6.04.2019 tarihinde erişilmiştir.

- Ertürk S, (, 1998). Öğretimi Planlama Uygulama ve Değerlendirme, Ankara
- Ertürk, Selahattin; Eğitimde "Program" Geliştirme, Yelkentepe Yayınları No. 4, Ankara: 1972.
- İşman A., Odabaşı Hatice Ferhan Ve Akkoyunlu B. (2016.), Eğitim Teknolojileri Okumaları Salmat Basım Yayıncılık, Ankara..
- Lai, K. W. (2001). E-Learning. Teaching and Professional development with the Internet. Dunedin, New Zealand: University of Otago Press.
- Parlar, H. (2012). Bilgi toplumu, değişim ve yeni eğitim paradigması. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4),
- Robbins, S.R., & Judge, T.A.(2013), *Organizational Behavior*, 15th Ed., Pearson, US.
- Sağlam, M. (1979), Örgütsel Değişme, TODAİE Yayınları, Yayın No:185, Ankara.
- Schiller, J. (2003). Workingwith ICT: Perceptions of Australian principals. *Journal of Educational Administration*, 41(2), 171-185.
- Turan, S. (2002). Teknolojinin okul yönetiminde etkin kullanımında eğitim yöneticisinin rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 8(30), 271–281.
- Wilmore, D., ve Betz, M. (2000). Information technologyandschools: Theprincipal’s role. *Educational Technology and Society*, 3(4), 12-19.
- Yee,D.(2000) ‘Images of school principals’ information and communications technology leadership’. *Technology, Pedagogy and Education*, 9(3), 287–302.
- Yeniçeri, Ö. (2002). Örgütsel Değişmenin Yönetimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldız, M., Çiçek, Ö., Özçelik, E., Boz, Ş. & Admış, O. (2021). “Öğretmenlerin Ölçme Ve Değerlendirme Yönelik Tutum Düzeylerinin İncelenmesi”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 7(49): 2206-2213.

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 42

pp 406-414

Article ID

62916

Arrival

21 May 2022

Published

30 JUNE 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.62916>**How to Cite This Article**

Aslan, M. (2022). "Psikolojik Sermayenin Film Analizi Yöntemiyle İncelenmesi", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:42; pp: 406-414

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Psikolojik Sermayenin Film Analizi Yöntemiyle İncelenmesi¹

Examining Of The Psychological Capital Using Film Analysis Method

Mecbure ASLAN¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Pazarcık Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye

ÖZET

Psikolojik sermaye örgütsel davranış ve insan kaynakları alanında güncel bir konu olup bireye özgü geliştirilebilir özellikler olarak ifade edilmektedir. Umut, iyimserlik, psikolojik dayanıklılık ve öz yeterlilik bileşenlerinden oluşmaktadır. Psikolojik sermaye son dönemlerde önemi gittikçe artan ve anlaşılabilir bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikolojik sermayenin bireyin genel yaşamında olduğu kadar iş yaşamında da önemli olduğu yapılan araştırmalarla görülmektedir. Çalışanların iş yaşamı genel yaşam alanlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Rekabet koşullarının artması, farklı örgüt yapıları, teknolojiye bağlı gelişmeler, bilginin, iletişimin artan önemi ile birlikte daha nitelikli çalışanlara ihtiyaç duyulmaktadır. İş yaşamında yaşanan olumsuz durumlarla başa çıkmak için çalışanlarda aranan özellikler arasında pozitif ruh hali de önemli hale gelmiştir. İnsan sermayesi ve sosyal sermaye kadar psikolojik sermayenin de önemli olduğu görülmektedir. Çalışanların işlerinden tatmin olması, motivasyonu, performansı, iş yaşam dengesini sağlayabilmesi, mutlu olabilmesi psikolojik olarak güçlü olmalarıyla daha kolay sağlanabilecektir. Bu doğrultuda psikolojik sermaye etkili bir rol oynamaktadır. Psikolojik sermaye birçok nicel araştırmaya konu olmakla beraber nitel araştırmalarda daha fazla incelenmesinin değerli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, psikolojik sermaye kavramını, psikolojik sermayenin iş yaşamındaki önemi ve etkilerini film analiziyle ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden döküman incelemesi yapılmıştır. Döküman incelemesi, görsel dökümanlardan film analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. 2006 yılı yapımı Umudunu Kaybetme / The Pursuit of Happiness filmi örgütsel davranış perspektifinden incelenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda filmdeki bazı sahneler ve diyaloglar irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Örgütsel Davranış, Psikolojik Sermaye, Nitel Araştırma, Film Analizi

ABSTRACT

Psychological capital is a current issue in the field of organizational behavior and human resources and is expressed as individual-specific features that can be developed. It consists of hope, optimism, resilience and self-efficacy components. Psychological capital has emerged as a concept that has become increasingly important and understood in recent years. Research shows that psychological capital is as important in business life as it is in the general life of the individual. Work life of employees constitutes an important part of their general living spaces. With the increase in competitive conditions, different organizational structures, developments in technology, and the increasing importance of information and communication, more qualified employees are needed. Positive mood has also become important among the qualities sought in employees to cope with negative situations in business life. It is seen that psychological capital is as important as human capital and social capital. It will be easier for the employees to be satisfied with their jobs, motivation, performance, work-life balance, and happiness if they are psychologically strong. In this direction, psychological capital plays an effective role. Although psychological capital is the subject of many quantitative studies, it is considered valuable to examine it further in qualitative studies. The aim of this study is to reveal the concept of psychological capital, the importance and effects of psychological capital in business life with movie analysis. In the research, document analysis was made from qualitative research methods. Document review was carried out using film analysis from visual documents. The Pursuit of Happiness movie, made in 2006, was examined from the perspective of organizational behavior. In line with the purpose of the research, some scenes and dialogues in the movie were examined.

Keywords: Positive Organizational Behavior, Psychological Capital, Qualitative Research, Film Analysis

1. GİRİŞ

Örgütler için insan kaynağının önemi her geçen gün önemli hale gelmekte ve daha fazla anlaşılmaktadır. Örgütlerin sahip olduğu makine, teçhizat, teknoloji ve bilgi önemli olduğu kadar sahip olduğu insan kaynaklarının niteliklerinin de önemli olduğu anlaşılır hale gelmiştir. Çalışanların eğitimi, bilgisi, tecrübesi, yetenek ve becerisi örgütün başarısı için gerekmektedir. Bunun yanında çalışanlara ait pozitif özelliklerin örgütler için ne denli gerekli olduğu da artık bilinmektedir. Bu pozitif özelliklerden biri ise psikolojik sermaye olarak görülmektedir. Luthans (2002), örgütsel davranış alanında da pozitif eğilimin güçlendirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Luthans ile birlikte örgütsel düzeyde yapılan çalışmalar ile çalışanların olumlu özelliklerine yoğunlaşmış, pozitif özelliklerin yönetilebilir ve geliştirilebilir oldukları vurgulanmıştır. Pozitif örgütsel davranış yaklaşımı ile ortaya çıkan psikolojik sermaye, durumsal ve geliştirilebilir bir kavramdır. Pozitif kişisel ve durumsal özelliklerin yanı sıra kavramsal ve ampirik bazı ortak karakteristiklerle ilişki içerisindedir (Avey vd, 2008). Psikolojik sermaye bireye ait olumlu özellikler olması nedeniyle yaşamın her alanıyla ilişkili olmakla

¹ Bu çalışma 12-24 Mayıs 2022 tarihinde düzenlenen uluslararası işletmecilik kongresinde (UİK 21) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

beraber çalışanlara dair bir çok özellik ve durumla da ilişkilendirilebilmektedir. Bu doğrultuda yapılan birçok çalışmaya konu olduğu görülmekte olup bu çalışmada film analiziyle irdelenmiştir.

Film endüstrileri güçlü bir gelişim göstermiş ve dijital teknolojinin gelişmesiyle birlikte filmlerin popülerliği artmış ve daha çok yayılmıştır (Weng vd., 2007). Sinema filmleri ise insanların toplumsal rolleri hakkında bilgi veren, yönlendiren, ait olduğu toplumun kültürel özelliklerini taşıyan ve kültürler arasında bilgi akışını sağlayan güçlü bir materyaldir (Morsünbül, 2015; Özden, 2004). Sinema, yaşamın sosyal, politik ve kültürel yapısında önemli bir yere sahiptir (Morsünbül, 2015; Bhugra, 2003). Sinemanın görsel gücü çalışma yaşamına ilişkin konuların ve sorunların örneklendirilmesi bakımından zengin bir kaynak sunabilmektedir (Doğan, 2019). Sinema filmleri insan yaşamından kesitler sunarken kimi zamanda gerçek hayat hikayeleri filmlere konu olmaktadır (Boyacı ve İlhan, 2016). Ayrıca filmler kuramlara örnek oluşturmakla birlikte kuramsal bilgiyi somutlaştırmak konusunda önemli bir yere sahiptir (Şenol-Durak ve Fışıloğlu, 2007).

Bu çalışmada Umudunu Kaybetme / The Pursuit of Happiness filmi psikolojik sermaye kavramını daha somut olarak değerlendirmek açısından seçilmiştir. Bu film gerçek yaşam hikayesini aktardığı, psikolojik sermayeyi alt boyutlarıyla beraber ortaya koyabildiği düşüncesiyle incelenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Pozitif psikoloji ile bireylerin zayıf yönleri yerine güçlü yönleri; kırılabilirlik yerine psikolojik dayanıklılık; ruhsal sorunların çözümü yerine iyilik, refah ve iyi bir yaşamın sağlanması üzerinde durulmuştur (Luthans, 2002). Pozitif psikolojiyle ilişkili olan pozitif duygular pozitif davranışları beraberinde getirmektedir (Töremen ve Çankaya, 2008). Pozitif örgütsel davranış ise günümüz örgütlerinde, performans gelişimi için ölçülebilen, geliştirilebilen ve verimli bir şekilde yönetilebilen pozitif (olumlu) özelliklerin ve psikolojik kapasitelerin incelenmesi, değerlendirilmesi ve uygulanmasıdır (Luthans, 2002). Pozitif örgütsel davranış yaklaşımı bireylerin olumlu özelliklerine odaklanan psikolojik sermaye kavramının da ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Psikolojik sermaye, "bireyin pozitif psikolojik gelişme hali" olarak tanımlanmaktadır. Psikolojik sermaye dört bileşenden oluşmaktadır. 1) Zor görevleri başarmak için gerekli çabayı sarf edeceğine dair kendine güven duyma (öz yeterlilik), 2) Şimdi ve gelecekte başarılı olacağına dair olumlu beklenti (iyimserlik), 3) Hedeflere gidecek yolda azmetmek ve gerekli olduğunda hedeflere giden yolları değiştirebilmek (umut), 4) Zorluklarla karşılaşınca güçlü durmak, kendini toparlayabilmek ve başarıya ulaşmak (psikolojik dayanıklılık) olarak ifade edilmektedir (Luthans vd., 2007). Psikolojik sermaye Luthans ve arkadaşları tarafından umut, öz yeterlilik, iyimserlik ve psikolojik dayanıklılık bileşenlerinden oluşan kavramsal ve ampirik anlamda desteklenen temel üst düzey bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Rego vd., 2012). Psikolojik sermaye, Hobfoll'un (2002) psikolojik kaynak koruma teorisi ile açıklanabilir. Bu teoriye göre öz yeterlilik, psikolojik dayanıklılık, umut ve iyimserlik bileşenleri paylaşılan bir mekanizma oluşturmaktadır. Bu bileşenler farklı olmakla beraber aralarındaki mekanizma üst bir yapı olan psikolojik sermayeyi oluşturmaktadır (Avey vd., 2011). Ayrıca psikolojik sermayeye örgütsel boyutta bakıldığında, örgütlerin performanslarını arttırabilmek ve rekabet avantajı sağlamak için geliştirilebilecek ve yatırım yapılabilir bir yapı olarak ifade edilmektedir (Çetin ve Basım, 2012). Psikolojik sermaye kavramının örgütlere ve çalışanlara kazandırabileceklerini anlamak için bileşenlerinin ayrı ayrı irdelenmesi gerekmektedir.

2.1. Psikolojik Sermayenin Bileşenleri

Psikolojik sermaye bir üst yapıyı ifade etmekte olup bileşenleri; öz yeterlilik, umut, iyimserlik ve psikolojik dayanıklılık kendi arasında etkileşim içerisindedir. Örneğin, umut düzeyi yüksek bir birey yeni hedefler ve hedeflere ulaştıracak alternatif yollar bulabilir ve karşılaştığı zorluklarla mücadele etmek için daha fazla yeteneğe ve motivasyona sahip olacaktır. Yüksek umut düzeyine sahip bireylerin psikolojik dayanıklılığı da yükselecektir. Öz yeterliliği yüksek olan bireyler, sahip olduğu umut, iyimserlik ve psikolojik dayanıklılık gibi özelliklerini, önüne çıkan özel durumlarda aktarabilecek ve uygulayabilecektir. Yüksek psikolojik dayanıklılığa sahip bireyler gerçekçi olmakla birlikte iyimserlik konusunda daha esnek olabilecek verilen görevlere daha kolay uyum sağlayabilecektir (Luthans vd., 2007). Psikolojik sermayenin bileşenleri hem ayrı ayrı hem de aralarında oluşan etkileşim sonucunda bir üst yapı olarak, bireyin olumlu tutum ve davranış geliştirmesinde katkıda bulunarak iş yaşamında diğer çalışanlarla rekabet gücünü arttırabilecektir. Bireyin yaşadığı tüm zorluklara rağmen yüksek performans göstermesini sağlayabilecektir.

2.1.1. Öz yeterlilik

Öz yeterlilik, bireylerin karşı karşıya kalabilecekleri durumlarla başa çıkabilmek için planlar geliştirebilmeleri ve bu planları ne kadar iyi uygulayabileceklerini değerlendirebilmeleridir (Bandura, 1982). Bununla birlikte

Bandura (1977), bireylerin çocukluktan itibaren üstlendikleri sorumluluklar sonucunda edindikleri tecrübeyle öz yeterliliklerinin geliştiğini, yaşam boyu edinilen deneyimler, yeterlilikler ve yeni bir zihniyetle bu süreci sürdürdüklerini belirtmektedir. Ayrıca öz yeterliliğin bireylerin öğrenmesi, performansı ve motivasyonu üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğuna vurgu yapmıştır. Öz yeterliliği gelişmiş bireyler diğer bireylerden farklı olarak yüksek hedef belirlemek, zor görevleri seçmek, önemli işlere yönelmek, kendini motive etmek, hedefe ulaşmak için çaba göstermek, mücadelecilik olmak gibi özelliklere sahiptir (Luthans vd., 2007).

2.1.2. İyimserlik

İyimserlik, bireylerin olumsuz koşullar altında yaşamını devam ettirmek için geleceğe yönelik amaçlar bulma, hayata anlamlı bağlanma, üzüntülerle baş edebilme ve kendini toplama becerileri ile ilişkilidir. İyimserlik, psikolojik dayanıklılığın gelişmesinde önemli rol oynamaktadır (Smith, 1983). Bireyin yaşamıyla ilişkili güzel sonuçlarla karşılaşacağına dair beklentileri (Scheier ve Carver, 1985), olumsuz olaylar yerine olumlu olayları algılama ve olumlu olaylarla karşılaşacağına dair beklenti içerisinde olma halini ifade etmektedir (Harris ve Middleton, 1994).

2.1.3. Umut

Umut, bireyin bir amaca yönelik enerjisi ve amacı gerçekleştirmek için alternatif yollar bulmak konusunda pozitif motivasyonel bir durumdur. Umut; amaca götüren yollar ve amaca odaklı enerji olmak üzere iki boyutu içerisinde barındırmaktadır. Amaca odaklı enerji boyutu, arzu edilen ya da amaçlanan sonuca ulaşma isteğini ve amaca ulaşmak için bireyi motive etmeyi kapsamaktadır. Alternatif yolların belirlenmesi boyutu ise amaca ulaşmada karşılaşılabilecek olası engelleri öngörmeyi ve amaca götüreceği alternatif yolları önleyici olarak belirlemeyi ifade etmektedir (Snyder, 2000). Umut iş yaşamında motivasyonu arttıran ve yüksek performans sağlayan bir unsur olarak ifade edilmektedir (Luthans ve Jensen, 2005).

2.1.4. Psikolojik Dayanıklılık

Psikolojik dayanıklılık, bireyin risk ve olumsuz koşullar altında olumlu uyum sağlayabilmesi olarak tanımlanmaktadır (Masten ve Reed, 2002). Olumlu ya da olumsuz olaylar sonrasında, çalışanların yeniden yüksek motivasyona sahip olabilmesi (Avey vd., 2006), bireylerin zorluklar, travma ve yoğun stresle karşılaştığında olumlu davranış sergilemesi ile ilgili dinamik bir süreç (Spencer, 2015:27) olarak ifade edilmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden döküman analizi kullanılmıştır. Döküman analizi, hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı kaynaklar, film, video ve fotoğraflar gibi görsel materyallerin kullanıldığı bir analiz türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Merriam (2009) ve Bryman'a (2012) göre, nitel araştırmalarda kullanılan dokümanlar; kamuya ait dökümanlar ve kişisel dökümanlar olarak sınıflandırılmaktadır. Kamuya ait dökümanlar arasında doğum-ölüm-evlilik kayıtları, öğretim programları, kitle iletişim araçları, nüfus sayım istatistikleri yer almaktadır. Kişisel dokümanlar ise günlük, mektup, gelişim kayıtları, otobiyografi, koleksiyonlar, vb. içermektedir. Bunlara ek olarak popüler kültür dökümanları; sosyal medya, radyo, gazete, çizgi filmler ve görsel dökümanlar; film, video, fotoğraf da diğer kategoriler arasında yer almaktadır (Sak vd., 2021).

3.2. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Nitel araştırmalarda nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenirlilik ifadelerinin yerine inanılabilirlik, sonuçların doğruluğu ve araştırmacının yetkinliği gibi ifadelerden bahsedilmekle birlikte inandırıcılık üzerinde özellikle durulmaktadır. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlilik yöntemleri; inanılabilirlik, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilirlik olmak üzere dört başlıkla sınıflandırılmış olup bir araştırmada bulguların doğruluğunu kontrol etmek için bu yöntemlerin bir ya da daha fazlasının belirtilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Nitel araştırmada inandırıcılığı arttırmak için kullanılan geçerlik ve güvenirlilik yöntemleri; 1) *İnanılabilirlik*: sonuçların inandırıcı olması, 2) *Aktarılabilirlik*: sonuçların diğer kişi ve kurumlara aktarılabilir olması, 3) *Güvenilebilirlik*: çalışma benzer koşullarda benzer katılımcı ve örneklem grubuyla tekrarlandığında benzer sonuçların ortaya çıkabiliyor olması, 4) *Onaylanabilirlik*: Önyargıların azaltılarak objektifliğin artırılabilmesidir (Başkale, 2016).

Bu noktadan hareketle araştırmada analiz konusu filmin eleştirel bir bakış açısıyla konuyla ilişkilendirilen sahneler üzerinde özellikle durulması, filmin gerçek bir yaşam hikayesinden alınmış olması araştırma

sonuçlarının inanılır olduğunu gösterebilir. Araştırma sonuçlarının farklı durumlarla ilişkilendirilebilir olması, diğer kişilerle paylaşılabilir olması aktarılabilir olduğunu gösterebilmektedir. Çalışmanın benzer koşullarda tekrarlandığında benzer sonuçlara ulaşılabileceği düşünülmekte olup güvenilirlikten bahsedilebilir. Filmin objektif bir bakış açısıyla tekrar tekrar izlenerek değerlendirilmesi araştırma sonuçlarının onaylanabilir olduğunu gösterebilir.

3.3. Film Seçimi ve İşlemi

Araştırmada psikolojik sermaye kavramı ve alt boyutları film analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu doğrultuda 2006 yılı yapımı Türkçeye *Umudunu Kaybetme* olarak çevrilen *The Pursuit of Happyness* filmi örnek olarak seçilmiştir. *Umudunu Kaybetme* filmi örgütsel davranış perspektifinden psikolojik sermaye kavramı ve umut, iyimserlik, psikolojik dayanıklılık, özyeterlilik alt bileşenleri ile incelenmiştir. Filmde yer alan bazı sahne ve diyaloglar psikolojik sermaye ve alt bileşenleriyle açıklanmış ve bazı diyaloglardan alıntılar yapılmış ve yorumlanmıştır.

3.4. Film Özeti ve Tanıtımı

Film; Chris Gardner'ın gerçek yaşam hikayesini anlatmaktadır. Chris 1981 yılında San Francisco'da eşi Linda ve oğlu Christopher ile yaşamakta olup, pahalı ve bir süre sonra çokta talep görmeyen bir teknolojik cihaz olan kemik tarayıcı cihazının satışını yapmaktadır. Ancak ürüne olan ilgi düzeyinin düşük olması, yeterli satış yapamaması ve geçim sıkıntısı yaşamaları üzerine karısı Linda tarafından terk edilmiştir. Yeni arayışlar içerisinde olan Chris Gardner bir borsa aracı şirketine stajyerlik eğitimi için başvuruda bulunur. Maddi kazanç sağlamak için değişik alanlara yönelen Gardner, Dean Witter şirketinden bir yönetici ile tanışır. Tanıştığı yeni kişi sayesinde borsada çalışan olabilmek için stajyerlik eğitimine başvurur. Dean Witter'da stajyer olur. Stajyerlik eğitim sürecinde çalışıp gerçek anlamda performans gösteren tek kişi işe alınacaktır. Bu süreci hem yaşamındaki hem de işindeki çeşitli zorluklara rağmen başarılı bir şekilde bitiren Chris işe alınmış ve sonrasında kariyerinde çok iyi yerlere gelmiştir. Film gerçek yaşam hikayesinden alınmış Chris'e ait pozitif özellikleri ve verdiği mücadeleleri yalın bir dille ele almıştır. Chris'in sahip olduğu psikolojik sermaye düzeyini hem iş hem genel yaşam alanında görmek mümkün olmaktadır.

Film ABD yapımı olup Columbia Pictures tarafından 2006 tarihinde yayınlanmıştır. Film drama, biyografi türünde olup süresi 117 dk'dır. Filmde Will Smith, Jaden Smith, Thandie Newton ve Brian Howe gibi oyuncular yer almaktadır.

4. BULGULAR

Film incelendiğinde filmin ana karakteri Chris Gardner'ın psikolojik sermaye düzeyinin ve alt bileşenleri özyeterlilik, iyimserlik, umut, psikolojik dayanıklılığın özellikle ön plana çıktığı sahneleri görmek mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda bazı sahnelerden ve sahnelere ait diyaloglardan örnek verilmiştir.

Film, Chris Gardner'ın oğlunu uyandırmasıyla başlamaktadır. Elindeki tıbbi cihazla oğlunu yuvaya bırakmakta, babasıyla ancak 28 yaşında tanışabildiği için çocuklarının kendi yaşadığı sıkıntıyı yaşamalarını istemeyen bir baba olmak istediğinden bahsetmekte ve elindeki cihazı satmak üzere otobüs durağında beklemektedir. Bu sahne Chris'in zorlu bir çocukluk dönemi geçirdiğini göstermekle birlikte yaptığı işte yeterli bir gelir düzeyine sahip olmadığını ve yeterince satış yapamadığını da göstermektedir.

Geçimini sağlamak için ayda 2 adet kemik tarama cihazı satması gerektiğinden bahseden Chris, satış için hastaneleri ve doktorları ziyaret etmekte fakat satış yapamamaktadır. Arabasının park cezalarından dolayı alınması, kirayı ve yuva borcunu ödeyemediği de görülmektedir. Eşi Linda da çalışmakta fakat vergi ve kira borçlarını ödeyemezler. Oğlunu yuvaya bırakmak ve yuvadan almak görevini Chris üstlenmiştir. Bir akşam yemeğinde Chris eşine, oğluna hediye gelen zeka küpünün ne olduğunu ve nasıl yapıldığını sorar. Zeka küpüyle oynamaya başlar, bütün yüzlerinin benzer renk olması gerekmektedir ve Chris bunun için uğraşır. O dönem zeka küpü herkes arasında çok popülerdir.

Zeki ve aynı zamanda insanlarla arası iyi olan Chris, elinde cihazla satış için yolda yürürken çok lüks arabasıyla bir borsa şirketinin önünde duran bir adama selam vererek ne iş yaptığını ve nasıl yaptığını sorar adam borsada aracı olarak çalıştığını ve bu iş için sayılarla ve insanlarla arasının iyi olması gerektiğini söyler. Şirkette çalışanların ve çıkanların gülümsediğini gören Chris, kendisinin neden böyle mutlu olmadığını düşünmektedir. Ertesi sabah eşine borsada aracı olmak için bir şirkete başvuracağını söyler. Eşi Linda ne iş yapacağını sorar, Chris matematik dersinin çocukken iyi olduğunu ve bu işi yapabileceğini Linda'ya söyler. Linda ise alaycı bir tavırla "*Astronot değil yani*" der. Chris "*Benimle böyle konuşma Linda gidip bu işe bakacağım...*" der. Chris iş başvurusu yapmak konusunda kararlıdır. Linda, Chris'e sattığı cihazlar için telefon görüşmesi yapıp

yapmadığını sorar ve anlaşma dahilinde olan cihazları bir an önce satıp bu işi bırakmasını ister. Ayrıca çok çalıştığını ve ödenecek borçları olduğunu söyler.

Chris hissesenedi komisyonculuğu ve menkul kıymetler firması olan Dean Witter'ın insan kaynakları departmanına başvurmak için gider ve satış için yanında taşıdığı cihazı görüşmeye girmeden önce bir sokak müzisyenine teslim eder. Başvuru formunu alan Chris pencereden baktığında sokak müzisyenin emanet ettiği cihazı götürdüğünü görür ve aceleyle çıkar. Kemik tarayıcısını sokak müzisyeninden almak için koşar ona ulaşmaya çalışır. Başvuru formunda stayerlik eğitiminin 6 ay sürdüğü ve eğitimden sonra işe sadece bir kişi alınacağından bahsetmektedir.

Chris oğlunu yuvaya bırakırken çocukluğundan bahsetmekte ve ne kadar zeki olduğunu söylemektedir. Chris Dean Witter firmasının ana ofisine gider ve insan kaynakları departmanının üst düzey yöneticisi Jay'e formunu teslim eder. Jay, Chris'e döneceklerini söyler. Chris'in elinde son satacağı cihaz kalmıştır ve telefonla görüşürken daha önce cihazını çalan sokak müzisyenini görür ve peşine düşer. Onun peşinden koşar ve satamadığı diğer cihazla birlikte eve döner. Eşi ile tartışma yaşar.

Chris'in iş başvurusunun üzerinden 1 ay geçmiştir yine satamadığı cihazla elinde Dean Witter şirketinin en üst insan kaynakları yöneticisini şirketin önünde beklemektedir. İK yöneticisi Jay ile tam o taksiye binerken konuşur ve başvuru üzerinden 1 ay geçtiğini söyler. Jay acelesi olduğunu ve hemen gitmesi gerektiğini söyler, Chris de o yöne gideceğini söyler ve Jay onu da taksiye davet eder. Bu sahnede Chris'in başvuruda bulunduğu iş için henüz geri dönüş olmamasına rağmen ve İK yöneticisi Jay'in ona zaman ayırmadığı halde onunla görüşmek için uğraşması ve amacına ulaşmak için onunla aynı takside yolculuk yapabilmek için uğraşı *umut* düzeyini gösterebilir. Chris, Jay ile taksi yolculuğunda kendinden bahsetmeye başlar neden cihaz satışı yaptığını söylemektedir. Fakat Jay o dönem popüler olan zeka küpüyle oynamakta ve Chris'i dinlememektedir. Chris kendini anlatmaya çalışırken Jay Twistle bu zeka küpünü istenildiği gibi yapmanın imkansız olduğunu söyler. Chris "*Bunu ben yapabilirim*" der, Jay "*Hayır, yapamazsın bunu yapman imkansız*" der. Chris "*Hayır yapabilirim*" der küpü alır ve istenildiği şekillerde yapar. Zeka küpünü istenildiği şekilde kısa sürede yapar ve Jay Twistle'ı etkilemeyi başarır. Chris'in bu sahnede *özyeterlilik* özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca duygusal zeka ile psikolojik sermaye arasında pozitif bir ilişki olduğu (Monico vd., 2016) bilinmekle birlikte bu sahne zeka ve psikolojik sermaye ilişkisi olabileceğini de düşündürülebilir. İnceceği yere gelince Jay iner sadece görüşürüz der. Ayrıca Jay ödemesi gereken taksi tutarını ödemediği için hızlıca iner. Taksiciye ödeme yapmak Chris'e kalır birkaç durak sonra ineceğini söyler, maalesef parası olmadığı için ödeyemez. Satmak üzere elinde olan cihazıyla kaçmak zorunda kalır. Metroya yetişmeye çalışırken cihaz düşer ve metro ilerler. Akıl sağlığı bozuk biri tarafından cihaz alınmıştır. Eve gecikince eşi Linda'ya telefon ettiğinde Linda oğlunu alıp gideceğini söyler. Chris bu duruma çok üzülür. Eve geldiğinde eşi terk edip oğlunu alıp gitmiştir. Bu esnada telefon çalar İK yöneticisi Jay Twistle arar ve iki gün sonra sabah görüşmeye gelmesini söyler. Chris de geleceğini söyler. Chris'in satış yapamaması, aile hayatının bozulması, borcunun olması ve tüm bunlara rağmen yeni bir iş için uğraşması *umut*, *psikolojik dayanıklılık*, *iyimserlik* ve *öz yeterlilik* düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Satış yapmak için yine yola koyulur ve eşinin iş yerine uğrar oğlunun kendinle kalması gerektiğini söyler, eşine isterse gidebileceğini söyler. Yine satış yapamamıştır ve oğlunu yuvadan alır. Ev sahibi kira için kapıyı çalar ve kirayı ister, evin boyanması gerektiğini söyler ve çıkmasını ister. Chris bir hafta süre ister ve evi kendinin boyacağını söyler. Ev sahibi sadece bir hafta süre vermiştir. Chris evi boyarken kapı çalar ve polisler gelir. Borcunu ödeyemediği için o gece hapisanede kalması gerektiği söylenmiştir. Ancak ertesi gün 10.30'da iş görüşmesi olduğunu söylese de o geceyi hapisanede geçirmek zorunda kalmıştır. Sabah kot pantolon, mont ve üzerindeki boya lekeleriyle iş görüşmesine yetişmeye çalışır. İş görüşmesi için odaya alındığında görüşmeyi yapan ekip tarafından şaşkınlıkla karşılanır. Görüşme ekibinde Jay ve üç diğer kişi bulunmaktadır. Chris görüşmeye neden böyle geldiği konusunda herkesin beğenebileceği bir açıklama yapabileceğini ve aklına bir şey gelmediğini söyler. Ayrıca evini boyarken park cezalarını ödemediği için tutuklandığını söyler. Görüşme ekibi şaşırmıştır. Görüşmeyi yapan yetkililerden Frohm "*Jay senin kararlı olduğunu söyledi*" der. Jay "*Elinde yaklaşık 20 kg 'luk bir makine ile bir buçuk aydan fazladır kapının önünde bekliyor*" der. Frohm "*Jay senin zeki olduğunu söyledi ve işi öğrenmek istiyorsun kendi başına öğrenmeye başladın mı?*" der. Chris "*Evet efendim*" der. Chris, okulda ve donanma da birinciliği olduğunu söyler. Frohm sınıf sayısının az olduğuna vurgu yapar. Chris "*Bana bir soru sorarsanız bilmiyorsam bilmiyorum derim ve şundan emin olun cevabı nasıl bulacağımı bilirim ve sonunda o cevabı bulurum*" der. Frohm, Chris'e "*Eğer bir adam görüşmeye gömleksiz gelseydi ve sen de onu işe alsaydın sen ne derdin?*" diye sorar. Chris "*Herhalde pantolonu güzeldi derdim*" der. Buradaki diyalogdan Chris'in kendine ve yeteneklerine olan inancını görmek (*özyeterlilik*) mümkün olmaktadır. Chris odadan çıkar ve asansörü beklerken Jay gelir ve herkesi etkilemeyi başardığını söyler. Fakat Chris

stayerlik eğitimi boyunca maaş verilmediğini biraz düşünmesi gerektiğini söyler. Jay bu iş için peşini bırakmadığını eğer dönmezse bu gece işe başkasını alacağını söyler.

Maaş ve iş ile ilgili bir vaad olmadığı gibi 20 kişilik bir ekip eğitime alınacak ve sadece 1 kişi işe alınacaktır. Ayrıca kabul edilmez ise 6 ay boyunca başka bir şirketin aracılık eğitimine başvuramayacaktır. Chris için bu ciddi bir risk içermektedir. Ayrıca 6 ay boyunca satacağı 6 cihaz olacaktır. Ancak bu cihazları satabilirse belki bu süre zarfında geçinebilecektir. Chris telefonla arayarak stayerlik eğitimini kabul ettiğini ve katılacağını söyler. Eşine oğlunu götürmemesini ona bakamayacağını ve oğluna kendisinin bakacağını söyler. terk. Eşi “*Nasıl para kazanacaksın ?*” diye sorar, Chris ise “*Dean Witter’da stayerlik için görüşmeye gittim ve işe alındım, programda birinci olacağım*” der. Eşi, “*Satıcılıktan sonra gerileme*” der. Chris ise “*Hayır değil*” diye cevap verir. Bu diyalogda Chris’in kendine ve yapabileceklerine olan inancı net bir şekilde (*özteyerlilik*) görülebilmektedir. Evden çıkmak zorunda kalmış otele taşınmışlardır. Oğluyla cihaz satmaya çıkar. Ayrıca oğlunu basket sahasına götüren Chris ile oğlu arasında diyalog da dikkat çekmektedir. Chris oğluna “*Birinin sana birşeyi yapamayacağını söylemesine izin verme.. Bir hayalin varsa onu koruman gerek..*” der. Oğlunun neden bir otele taşındık sorusuna Chris “*Çünkü daha iyi bir işim olacak*” diye cevap verir. Bu kadar sıkıntılı ve zorlu bir sürecin içerisinde Chris’in olumlu beklentiler içerisinde olduğu (*iyimserlik*) söylenebilir.

Chris oğluyla otele taşınmıştır ve bir adet kemik tarayıcı cihazını satar fakat maddi kazancı sadece tek adet cihazın geliri kadardır. Artık Dean Witter’da stayerlik eğitime başlamıştır. Yemek molası için eğitim arasında çıktığında yolda Bay Frohmla karşılaşır ve eğitim konusunda sohbet ederken metroya yetişirken kapı arasında kalıp düşürdüğü ve akıl sağlığı bozuk bir adamın aldığı cihazı elinde görür başka gelir kaynağı olmayan Chris işi olduğunu söyleyerek Bay Frohm’un yanından ayrılır ve adamın peşine düşer, adamı yakalamak için yine koşar. Araba çarpar ve tek ayakkabıyla kalır. Tek ayakkabı ve elinde eğitim için çalışmak zorunda olduğu kitapla kalmıştır, işe dönmek zorunda kalır ve eğitime tek ayakkabıyla devam eder. Filmde birçok sahnede Chris’in koşması karakterin mücadeleci yapısı ve psikolojik kapasitesinin görsel olarak aktarılması açısından dikkat çekici olduğu söylenebilir.

Chris oğluyla ilgilenmek zorunda olup sabahları oğlunu yuvaya bırakmakta eğitim sonrasında oğlunu yuvadan almaktadır. Ayrıca geçim sağlamak için cihazlarını satmak zorundadır. Sabah erken eğitime giden Chris eğitmenle iletişimini güçlü tutmakta ayrıca sürekli eğitim süresince şirkete müşteri kazandırmak için telefon görüşmeleri yapmakta bir yandan da eğitim için çalışmaktadır. Chris’in bu işten henüz kazancının olmaması, maddi durumunun kötü olması, oğluna bakmak zorunda olması, bir yandan hem satış yapmak hem de işe alınmak için uğraşması olumsuzluklara ve belirsizliklere uyum sağlama sürecini (*psikolojik dayanıklılık*) iyi yönettiğini göstermektedir.

Stajyerlik eğitimi süresince, her meslek grubundan (kapıcıdan yönetim kurulu başkanına kadar) müşteri olabilecek kişilerin telefon numaralarına ait listeler mevcut olup bu kişilerin şirkete kazandırılması için telefon görüşmeleri ve yüz yüze görüşmeler yapmak gerekmektedir. Diğer adayların 9 saatte yapması gerekenleri Chris’in 6 saatte yapması gerekmektedir. Ara vermeden çalıştığı halde 2 ayın sonunda daha çok çalışması gerektiğini bilmekte ve yeni müşteriler bulmaya çalışmaktadır. Bir şirketin CEO’su olan Walter Ribbon’ı arayarak yeni ürünler hakkında bilgi vermek istediğini söyler. Bay Ribbon 20 dk içerisinde görüşmeye gelmesini futbol maçını seyretmeden önce birkaç dakikasını ayırabileceğini söyler. Chris tüm çabasına rağmen Bay Ribbon ile görüşmeye yetişemez.

Chris hafta sonu cihazları satmak için bazı doktorlarla görüşmesi gerektiğini beraber belki futbol maçına gidebileceklerini oğluna söyler. Bay Ribbon’la görüşemediği için evine gider kapıyı çalar. Bay Ribbon’a kendini tanıtır geçen gün görüşmeye yetişemediğini, kendisini beklemiş olabileceğini söyleyerek özür diler. Bay Ribbon birazdan maça gideceğini söyler aslında Chris Bay Ribbon’nın maça gideceğini tahmin ettiği için oraya gelmiştir. Elindeki cihazı gören Ribbon ne olduğunu sorar, Chris oraya bir müşterisine geldiğini ve ona da uğradığını söyler, Chris buradan maça gideceklerini söyler. Bay Ribbon maça oğluyla gittiğini isterse Chris ve oğlunun da gelebileceğini söyler onların da maça gideceklerini düşünmektedir. Oysa maça biletleri bile yoktur. Bay Ribbon ve oğluyla maça giderler ve locada onlarla maçı seyretme fırsatı bulurlar. Maç esnasında Dean Witter ve ürünleri hakkında Bay Ribbon’a bilgi verir, locada maçı seyretmenin avatajıyla birçok kişiyle tanışır ve kart vizitlerini alır. Bu sahnede Chris’in amacına ulaşma çabası, başarılı olabilmek için daha önce görüşemediği Bay Ribbon’la görüşmek için alternatif yollar bulması ve yeni müşterilere farklı bir ortamda ulaşma çabası (*umut*) dikkat çekmektedir. Amaçlara ulaşma yolunda bireyin gösterdiği çaba ve kararlılık ile bu amaçlara ulaşırken kullanılacak alternatif yolların belirlenmesi “*umut*” olarak ifade edilmekte (Jensen ve Luthans, 2006) olup bu sahnede belirgin bir şekilde görülebilmektedir.

Dört ayın sonunda elindeki tüm tarayıcıları satmıştır. Chris başaracağını ve yaşadığı onca olumsuzluğa rağmen herşeyin yolunda gittiğini düşünmektedir. Chris'in burda *iyimserlik* özelliğini görmek mümkün olmaktadır. Yine vergi borcu gelmiştir ve hükümet banka hesabındaki parayı borcunu ödemek için kullanabilmektedir. Artık bankada hiç parası kalmamıştır. Parkta oğluyla vakit geçirmektedir. Daha önce metroda kapının arasında kalıp düşen ve akıl hastası bir adamın (adam çaldığı cihazı zaman makinesi sanmaktadır) aldığı tek bir kemik tarayıcı cihazını zor da olsa adamdan alır fakat cihaz bozulmuştur. Cihazı temizleyip eski haline getirmeye çalışır ve cihazı satmak için uğraşır. Elinde kalan son cihazdır, hiç parası kalmamıştır ancak cihazı satmak zorundadır. Cihazı satmak için doktor ziyaretine gider ama doktorla görüşemez sonra başka bir doktorla görüşmeye gider fakat cihaz arızalı olduğu için satış yapamaz. Otelin de borcunu ödeyemediği için artık oğluyla metroda geceyi geçirmek zorunda kalmıştır. Sabah tekrar işe gitmek zorundadır. Elindeki bir takım kıyafetlerle işe gelmiş fakat kimseye durumunu belli etmemektedir. Oğluyla düşkünler evinde geceyi geçirip sabahları oğlunu yuvaya bıraktıktan sonra işe gitmektedir. Düşkünler evinde geceleri elindeki son cihazı tamir etmeye çalışmakta ve işe alım için eğitim sonunda yapılacak sınava hazırlanmaktadır. Müşteri portföyünü arttırmak için müşteri görüşmeleri yapmaktadır. Düşkünler evinde günü birlik alımlar olduğu için bavulunu ve cihazını elinde taşımak durumunda kalan Chris işe de onlarla gitmek zorunda kalmaktadır. Nihayet sınava girmiş ve sınavı iyi geçmiştir. Cihazı tamir etmek için eksik olan parçaları almak için para karşılığında kan vermek zorunda kalmıştır. Chris zekası ve yeteneğiyle elindeki son cihazı tamir etmiş ve satmış karşılığında 250 dolar kazanmıştır. Artık bir süre daha rahat olabilecektir. Gittiği futbol maçında birçok kişi ile tanışmış, kartlarını almış ve onları çalıştığı firmaya kazandırmıştır. Chris'in amacına yönelik göstermiş olduğu çaba alternatif arayışları ve gösterdiği irade *umut*, başaracağına dair inancı ve bunu devam ettirmesi *öz yeterlilik* düzeyini göstermektedir.. Kalacak düzenli bir yeri olmadığı, oğluna bakmak zorunda kaldığı, parasız olmasına rağmen hem günlük yaşamında hem işinde zor ve belirsizlik içeren durumlarla başa çıkma kapasitesinin (*psikolojik dayanıklılık*) yüksek olduğunu gösterirken tüm bunlara rağmen olumlu beklentisini kaybetmemesi psikolojik sermayenin *iyimserlik* boyutunu yansıtmaktadır.

İK yöneticisi Jay, Chris'le iş yerinde karşılaştığında sonuç ne olursa olsun iyi iş çıkardığını söyler. İşe alım için son birgün kalmıştır. Chris eğitimin sonuna kadar çok sıkı çalışır müşteri ile telefon görüşmesi yaparken eğitmen çağırır ve işe alacak ekiple görüşmek üzere odaya girer. Frohm gömleğinin güzel olduğunu söyler. Chris, iş görüşmesine ilk geldiği zaman gömlekle gelemediği için Frohm o durumu ima etmektedir. Frohm eğitim sürecine vurgu yapar “ *Göründüğü kadar kolay mıydı Chris ?* ” der. Chris “*Hayır efendim, hayır hiç değil*” der ve gözleri dolar, görüşme odasındakilerle tokalaşarak odandan ayrılır. Chris çok büyük bir sevinç duyar ve hayatının bu küçük kısmını mutluluk olarak nitelendirir. Dean Witter'daki kariyerinden sonra Chris Gardner 1987'de, Gardner Rich yatırım şirketini kurmuştur. Ayrıca 2006 yılında Chris aracılık firmasındaki küçük bir hisseyi milyon dolara satmıştır. Chris'in zorluklarla başa çıkarken gösterdiği çaba ve verdiği uğraşlar, umudunu kaybetmeyişi, geleceğe dönük olumlu tutumu, kendine ve yapabileceklerine olan inancı, zoluklar karşısındaki direnci *psikolojik sermaye* düzeyinin yüksek olduğunu gösterebilir. Filmin içerisindeki sahnelerden yola çıkarak psikolojik sermayenin zeka, mutluluk, kariyer, başarı, motivasyon, iş tatmini, yaşam tatmini, performans gibi birçok unsurla ilişkili olduğu söylenebilir.

Alan yazında psikolojik sermayenin bir çok değişkenle ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Her ne kadar tek tek ele alınmamış ise de filmin bazı sahnelerinde bu ilişkileri görmek de mümkün olmaktadır. Psikolojik sermaye ile performans, iş tatmini ve bağlılık arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır (Luthans vd., 2008). Bununla birlikte psikolojik sermaye ile duygusal zeka (Monico vd., 2016), psikolojik sermaye ile örgütsel vatandaşlık davranışı ve iyi olma hali arasında pozitif bir ilişki bulunurken, psikolojik sermaye ile örgütsel sinizm, işten ayrılma niyeti ve üretkenlik karşıtı davranışlar arasında negatif ilişki bulunmaktadır (Luthans, 2011).

Filmin başrol kahramanının sahip olduğu psikolojik sermaye ve psikolojik sermaye bileşenlerinin (umut, özyeterlilik, iyimserlik ve öz yeterlilik) düzeyinin yüksek olduğu, kahramanın yaşadıkları, yaşadıklarıyla baş etme çabası ve süreci yönetme şekli, bazı sahnelerde daha net görülebilmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma ile psikolojik sermaye kavramı ve kavrama ilişkin umut, iyimserlik, psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik bileşenleri örgütsel davranış perspektifinden film analiziyle incelenmiştir. Pozitif psikolojinin bir ürünü olan psikolojik sermaye önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikolojik sermayenin bireye ait geliştirilebilir ve olumlu özellikleri içermesi yaşamın bir çok alanında olduğu gibi iş yaşamında da önemli olmaktadır. Yaşamdaki tüm alanların; aile, iş, özel ve sosyal yaşam alanlarının birbiriyle etkileşim halinde olduğu noktadan hareketle psikolojik sermayenin ne denli önemli olduğu görülebilir.

Film analiziyle çalışmada psikolojik sermaye alt bileşenleriyle irdelenmiş özellikle iş yaşamındaki önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Filmin bazı sahnelerinde ve diyaloglarında psikolojik sermayenin yansımaları gözlenmiş ve ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca psikolojik sermayenin diğer değişkenlerle iş tatmini, yaşam tatmini, motivasyon, performans ve mutlulukla ilişkilerini de filmde görmek mümkün olmaktadır.

Bu çalışmada tek bir materyal üzerinde durulması bir eksiklik olabilir. Diyaloglardan ziyade sahnelerdeki olaylarda psikolojik sermaye düzeyi daha net görülebilmektedir. Farklı araştırmalarda daha fazla materyaller üzerinden çalışmak konu ile ilgili daha fazla bilgi edinilmesi ve konunun daha somut bir şekilde ortaya konulmasını sağlayabilir. Sinema filmlerinde araştırmaya konu olan olguya yeterince değinilmemiş olması da eleştiriye açık olabilir (Çavuşoğlu, 2021). Söz konusu olgu ve olayların farklı araştırma yöntemleriyle ortaya konulması olgu ve olaylara dair bilgi ve anlayışı daha fazla artırabilecektir.

Araştırmadaki film konusu, daha önce birçok çalışmada ele alınmış olmasına rağmen film analiziyle incelenmiş olmasının literatüre, araştırmacılara ve çalışanlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca ilgili konu farklı görsel ve işitsel materyaller ile ele alınarak örgütsel davranış perspektifinden incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Avey, J. B., Luthans, F. & Youssef, C. M., (2008). "The Additive Value of Positive Psychological Capital in Predicting Work Attitudes and Behaviors", Leadership Institute Faculty Publications, Paper 6.
- Avey J. B., Reichard, R. J., Luthans F. & Mhatre K. (2011). "Meta-Analysis of The Impact of Positive Psychological Capital on Employee Attitudes, Behaviors, and Performance", Human Resource Development Quarterly, 22(2):127-152.
- Bandura, A. (1977). "Self-Efficacy: Toward A Unifyingtheory Behavioral Change", Psychological Review, 84(2):191-215.
- Bandura, A. (1982). "Self-Efficacy Mechanism in Human Agency", American Psychologist, 37:122-147.
- Başkale, H. (2016). "Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9(1):23-28.
- Bhugra, D. (2003). "Teaching Psychiatry Through Cinema", Psychiatric Bulletin, 27: 429-430.
- Boyacı, M. & İlhan, T. (2016). "Bilişsel Davranışçı Terapi Yaklaşımının Film Analizi Yöntemiyle İncelenmesi", Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(2):734-746.
- Çavuşoğlu, S. (2021). "Bir Kadının Topuk Sesleri: Cam Tavan Sendromu Yönüyle Bir Film Analizi", İş ve İnsan Dergisi, 8(2):239-255.
- Çetin, F. & Basım, H. N. (2012). "Örgütsel Psikolojik Sermaye: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması", Amme İdaresi Dergisi, 45(1):121-137.
- Doğan, E. T. (2019). "Güvencesiz Çalışma Ve Mücadele Biçimleri Açısından José Luis Valle'nın Workers (İşçiler) Filminin Değerlendirilmesi", "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 21 (2):111-127.
- Harris, P. & Middleton, W. (1994). "The Illusion of Control and Optimism About Health: On Being Less at Risk But No More in Control Than Others", British Journal of Social Psychology, 33(4):369-386.
- Hobfoll, S.E. (2002). "Social and Psychological Resources and Adaptation", Review of General Psychology, 6(4):307-324.
- Jensen, S. M. & Luthans, F. (2006). "The Relationship Between Entrepreneurs Psychological Capital and Authentic Leadership Dimensions", Journal of Managerial Issues, 18(2), 254-273.
- Luthans, F. (2002). "Positive Organizational Behavior: Developing and Managing Psychological Strengths", The Academy of Management Executive, 16(1):57-72.
- Luthans, F. (2011). Organizational Behavior an Evidence-Based Approach, (12th Edition), McGraw-Hill Irwin, New York.
- Luthans, K. W. & Jensen, S. M. (2005). "The Linkage Between Psychological Capital and Commitment to Organizational Mission: A Study of Nurses", JONA: The Journal of Nursing Administration, 35(6):304-310.

- Luthans, F., Norman, S.M., Avolio, B.J. & Avey, J.B. (2008). "The Mediating Role of Psychological Capital in The Supportive Organizational Climate-Employee Performance Relationship", *Journal of Organizational Behavior*, 29:219-238.
- Luthans, F., Youssef, C.M. & Avolio, B.J. (2007). *Psychological Capital*, Oxford University Press, New York.
- Monico, L., Nathalia, M., Luiza Nobre, L., Pedro, P. & Carla, C. (2016). Emotional Intelligence and Psychological Capital: What Is The Role of Workplace Spirituality. *Revista Portuguesa de Enfermagem de Saúde Mental*, 3:45-50.
- Morsünbül, Ü. (2015). "Analyzing Honey (Bal), Milk (Süt) And Egg (Yumurta) Movies In Terms Of Erikson's Theory of Psychosocial Development", *Elementary Education Online*, 14(1):181-187.
- Özden, Z. (2004). *Film Eleştirisi: Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Rego, A., Marques, C., Leal, S., Sousa, F. & Cunha, M.P. (2010). "Psychological Capital and Performans of Portugese Civil Servants: Exploring Neutralizers in The Context of An Appraisal System", *The International Journal of Human Resource Management*, 21(9):1531-1552.
- Sak. R., Sak, İ. T. Ş., Şendil, Ç. Ö. & Eşref, N. A. S.(2021). "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1):227-256.
- Scheier, M. F. & Carver, C. S. (1985). "Optimism, Coping, and Health: Assessment and İmplications of Generalized Outcome Expectancies", *Health Psychology*, 4(3):219-247.
- Smith, M. B. (1983). "Hope and Despair: Keys to The Socio-Psychodynamics of Youth. *American Journal of Orthopsychiatry*, 53(3):388 – 399.
- Snyder, C. R. (2000). *Handbook of Hope: Theory, Measures and Applications*. Academic Press, San Diego.
- Spencer, L. (2015). "Psychological Resilience". *MMJ: Mid Yorks Medical Journal*, 27- 30.
- Şenol-Durak, E. & Fıfıloğlu, H. (2007). "Film Analizi Yöntemi İle Virginia Satir Aile Terapisi Yaklaşımına Bir Bakış", *Türk Psikoloji Yazıları*, 10 (20):43-62.
- Töremen, F. & Çankaya, İ. (2008). "An effective approach at management: emotional management", *Journal of Theoretical Educational Science*, 1(1):33-47.
- Weng, C. Y., Chu, W. T. & Wu, J. L. (2007). "Movie Analysis Based On Roles' Social Network". *IEEE International Conference on Multimedia and Expo içinde* (ss. 1403-1406). IEEE.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 42
pp 415-418Article ID
62892Arrival
09 May 2022
Published
30 JUNE 2022**DOI NUMBER**<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.62892>**How to Cite This Article**

Arı, S. (2022). "Özbudun, Ergun (2016). Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:42; pp: 415-418

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Özbudun, Ergun (2016). Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Ozbudun, Ergun (2016). Authoritarian Regimes, Electoral Democracies and Turkey (2nd Edition). İstanbul: İstanbul Bilgi University Publications

Serdar ARI¹ ¹ Öğr. Gör. Şırnak Üniversitesi, Cizre Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, Şırnak, Türkiye**ÖZET**

Ergun Özbudun tarafından yazılmış olan Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye adlı kitap toplam altı bölümden oluşmaktadır. Prof. Dr. Ergun Özbudun, Juan J. Linz'in yazmış olduğu Totaliter ve Otoriter Rejimler isimli eserini çevirmen olarak Türkçeye kazandıran kişidir. Bu bağlamda kendi kitabını yazarken de geniş bir literatür taramasıyla alanında saygın eserleri referans olarak almanın yanı sıra Linz'in eserine de geniş bir şekilde atıf yaparak çalışmasını başarıyla sürdürmüş ve tamamlamıştır. Ergun Özbudun'un eseri sadece otoriter rejim alt tiplerini ayırt etmekle kalmamış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılından itibaren çeşitli dönemlerinde (çok partili hayata geçiş, 1960, 1980 darbeleri vb.) bu otoriter rejim alt tiplerinden ya da demokrasilerden hangisine dahil olduğunu ayrıntılı olarak ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Otoriter Rejimler, Otoriterizm**ABSTRACT**

The book entitled Authoritarian Regimes, Electoral Democracies and Turkey, written by Ergun Özbudun, consists of six chapters. Prof. Dr. Ergun Özbudun is the person who translated Juan J. Linz's Totalitarian and Authoritarian Regimes into Turkish as a translator. In this context, while writing his own book, he successfully continued and completed his work by making extensive references to Linz's work, as well as taking reputable works as a reference with a wide literature review. Ergun Özbudun's work not only distinguishes the authoritarian regime subtypes, but also reveals in detail which of these authoritarian regime subtypes or democracies it is included in various periods of the Republic of Turkey (transition to multi-party life, 1960, 1980 coups, etc.) has put it.

Keywords: Democracy, Authoritarian Regimes, Authoritarianism**1. GİRİŞ**

Ergun Özbudun tarafından yazılmış olan Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye adlı kitap toplam altı bölümden oluşmaktadır. Öncelikle belirtilmelidir ki Prof. Dr. Ergun Özbudun, Juan J. Linz'in yazmış olduğu Totaliter ve Otoriter Rejimler isimli eserini Türkçeye çeviren kişi olarak seçkin bir yere sahiptir. Kendi kitabını yazarken geniş bir literatür taramasıyla alanında saygın eserleri referans olarak alsa da Linz'in eserine geniş bir şekilde atıf yaparak çalışmasını başarıyla sürdürmüş ve tamamlamıştır.

Birinci bölümde otoriter rejimler kavramı açıklanmış daha sonra otoriter rejimlerin ayırddedici özellikleri ortaya konmuş ve son olarak da otoriter rejimler ve diğer demokratik olmayan rejimlere örnek ülkeler gösterilerek bir karşılaştırma yapılmıştır. Ergun Özbudun'a göre, Juan J. Linz İspanya'daki Franco rejimine ilişkin gözlemlerinden hareketle 1964 yılında öncü bir makale ve 1975 yılında makalesinde dile getirdiği teorisinden hareketle Totalitarian and Autoritaian Rejimes kitabını yazmıştır. Bu kitapta kavramlaştırılana kadar otoriter rejimler yirminci yüzyıl siyaset bilimi perspektifinde iki ana rejim tipi olan liberal demokrasiler ile totaliter rejimlerin gölgesinde kalmıştır. Dolayısıyla bu süreçte Linz tarafından bu kavramlaştırma yapılana kadar, her iki kategoriye girmeyen rejimler ya geleneksel monarşiler ya da sultancı rejimler olarak tasavvur edilmişlerdir (Özbudun, 2016: 3). Ergun Özbudun hocanın Linz'e dayandırarak belirttiği otoriter rejimlerin üç unsuru bulunmaktadır: Sınırlı plüralizm, bir ideolojiden ziyade bir zihniyetin varlığı ve siyasal mobilizasyonun düşük düzeyde olması. Otoriter rejimlerin sınırlı plüralizm özelliği, onu hemen hemen sınırsız plüralizme sahip liberal demokrasilerden ve plüralizmin hiç mevcut olmadığı totaliter rejimlerden ayırt etmektedir. Yine ikinci ayırddedici nitelikse totaliter rejimlerde ideolojiler belirleyici unsurken, otoriter rejimlerin zihniyetlere dayanıyor olmasıdır. Peki ideolojiler ile zihniyetler arasındaki farklar nedir? Bu noktada Ergun Özbudun Linz'in ikisi arasındaki farkı açıklayan tanımına başvurmuştur (Özbudun, 2016: 5).

“İdeolojiler, aydınlar veya sözde-aydınlar tarafından yahut onların yardımıyla, çoğu zaman yazılı biçimde olmak üzere, fikri bakımdan az çok işlenmiş ve örgütlendirilmiş düşünce sistemleridir. Zihniyetler ise, değişik durumlara karşı kodlandırılmamış tepkiler sağlayan, rasyonel olmaktan çok duygusal nitelik taşıyan, düşünce ve duygu tarzlarıdır. Zihniyet önce, ideoloji daha sonra oluşur. Zihniyet şekilsiz ve değişkendir, ideoloji katı bir şekle bürünmüştür.”

Otoriter rejimler ile totaliter rejimler arasındaki üçüncü fark ise, totaliter rejimler yoğun bir siyasal mobilizasyon ve katılmaya dayanırken, otoriter rejimlerde siyasal katılma ve mobilizasyon düşük düzeyde gerçekleşmektedir (Özbudun, 2016: 6). Bu bölümde son olarak Özbudun dünyada totaliter ve otoriter rejimler tanımına uygun düşmeyen, ancak demokratik olmaktan da çok uzak olan başka rejimlerin de mevcut olduğunu dile getirmektedir. Bunlar arasında en eski ve en çok bilineni dine dayalı geleneksel meşruluk temeline dayanan bir mutlak monarşi olan Suudi Arabistan’dır (Özbudun, 2016: 7). Ancak Özbudun Sovyet tipi totalitarizmin çöküşünden sonra saf olarak tek totaliter rejime sahip olarak Kuzey Kore’yi göstermiş, dolayısıyla da totalitarizm ve otoriterizm ayrımının eskisine oranla çok da bir anlamının kalmadığını belirtmiştir (Özbudun, 2016: 9).

İkinci bölümde Ergun Özbudun otoriter rejimin tanımından hareketle otoriter rejimlerin alt tipolojilerini ayırt etme işlemine girişmiştir. Bu bağlamda otoriter rejimin alt tipolojilerini ayırt etmek için Linz’in tipolojileri ayırt etmekte kullandığı tanıma başvurmuştur: “Monizm eğiliminin aksine sınırlı plüralizm kavramı bizi, hangi kurumların ve grupların ne şekilde katılmalarına izin verildiği, hangilerinin ise dışarıda bırakıldığı noktalarını nazara alan tipolojilere götürmektedir. Eğer totaliter bir mobilizasyonun benimsenmemesi veya gerçekleştirilmemesi, bu çeşit rejimleri totalitarizmden ayıran bir özellikse, sınırlı mobilizasyonun mahiyeti ve sebepleri, tipolojinin başka bir boyutunu teşkil etmelidir.” Ergun Özbudun’a göre Linz, ideolojilerle zihniyetler arasındaki ayrımın kaypak bir konu olduğunu belirtmekte ve otoriter rejimlerin alt tipolojilerini ayırt etmede bu boyuta yer verilmesinin “pratikte bizlere daha az yararlı” olacağını belirtmiş ve otoriter rejimlerin alt tiplerini belirlemede ideoloji-zihniyet kıstasını kullanmamıştır. Bu bağlamda Özbudun Linz’in sınırlı plüralizm ve sınırlı katılma kriterlerine dayanarak otoriter rejimlerin yedi alt tipolojisini ayırt etmiştir: Bürokratik-askeri otoriter rejimler, demokrasi-sonrası toplumlarda mobilize edici otoriter rejimler, organik devletçilik, ırksal ve etnik demokrasiler, bağımsızlık-sonrası mobilize edici otoriter rejimler, eksik ve totalitarizm-öncesi otoriter rejimler ve totalitarizm-sonrası otoriter rejimler. Bu otoriter rejimler tipolojilerine bir ekleme olarak Ergun Özbudun “seçimsel otoriter rejimleri” (electural authoritarianism) eklemektedir. Linz’in tipolojisinde seçimsel otoriter rejimlerin olmamasının nedenini Ergun Özbudun bu tipolojinin Linz’in eserinden sonra görülmesi ve çağdaş dünyanın bir ürünü olarak açıklamaktadır (Özbudun, 2016: 15-40).

Üçüncü bölümde Ergun Özbudun “seçimsel otoriter rejimleri” incelemeye almıştır. Ergun Özbudun geçmişte otoriter rejimlerin alt tipi olan bazı rejimlerin artık görülmediğini, Larry Diamond’un belirttiği gibi bu otoriter rejimlerin başındaki askeri muhterislerin yönetimlerini (her ne kadar hileli, zorlamalı, yönlendirilmiş veya manipüle edilmiş olsa da) çok partili, yarışmacı seçimlerde devlet başkanlığına seçilmek şeklinde meşrulaştırmaya çalıştıklarını veya çok partili sivil yönetim maskesi altında kendilerine geniş ve özerk siyasal nüfuz ve ekonomik hakimiyet alanları yarattıklarını belirtmiştir. Bu yüzdende geçmişte totaliter rejimler ile otoriter rejimler arasındaki sınırın çok fazla belirgin olmaması, demokratik rejimlerle demokratik olmayan rejimler arasındaki sınırın ise nispeten daha belirgin olmasına rağmen durumun yukarıda anlatılanlar ışığında tersine döndüğünü belirtmiştir. Başka bir ifade ile günümüzde artık otoriter rejimler ile demokratik rejimler arasındaki gri alan oldukça genişlemiştir. Özbudun bunun nedeni olarak pekişmiş, gelişmiş, yerleşik ve liberal olarak tanımlanan demokrasilerin yanında, bu demokratik unsurların bir veya birçoğunu kısmen veya tamamen yerine getirmeyen birçok gri bölge rejiminin olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bu rejimleri tanımlamak amacıyla demokrasi kelimesinin yanına bazı sıfatlar eklemek gerekmektedir. Örneğin; sınırlı demokrasi, kontrollü demokrasi, kısıtlayıcı demokrasi, eksik demokrasi, sözde demokrasi, seçimsel demokrasi, hibrid (hybrid)-melez demokrasi vb. (Özbudun, 2016: 39-40). Ergun Özbudun bu sayılan liberal demokrasilerin alt tipleri olan ve liberal demokrasilerin şu veya bu temel şartını yerine getirmekte eksiklikleri olan ve çeşitli sıfatlarla nitelendirilen bu rejimlerle, otoriter rejimlerin bir alt tipi olan “seçimsel otoriter rejimler” arasındaki sınır çizgisinin oldukça belirsiz olduğunu, birçok rejimin “seçimsel demokrasi” kategorisine mi, yoksa “seçimsel otoriter rejimler” kategorisine mi dahil olduğunun ancak o rejimin ayrıntılı incelemesi ile belirlenebileceğini ortaya koymaktadır (Özbudun, 2016: 40).

Ergun Özbudun yukarıda anlatılanların ışığında liberal demokrasilerle onun alt tipi olan “seçimsel demokrasi” ve “seçimsel demokrasi” ile “seçimsel otoriter rejimlerin” ayırt edilmesinde kullanılacak kriterleri belirlemiştir. Özbudun’a göre liberal demokrasilerle “seçimsel demokrasiler” arasındaki ayrım yarışmacı seçimler değişkeni ile ilgili değildir. Bu her iki rejim tipinde de demokrasinin asgari şartı olarak, serbest ve dürüst seçimler, düzenli

aralıklarla yapılmaktadır. Seçimsel demokrasinin eksiklikleri, liberal demokrasinin diğer hayati unsurları olan, hukuk devleti, siyasal hesap verebilirlik, bütün vatandaşların temel ve siyasal haklarının tam korunma altında bulunması gibi hususların tam olarak kurumsallaşmamış olmasıdır. Diğer taraftan “seçimsel demokrasiler” ile “seçimsel otoriter rejimler” arasındaki fark seçim sürecinin serbestlik, dürüstlük ve yarışmacılık niteliklerine ilişkindir (Özbudun, 2016: 41). “Seçimsel demokrasiler” de yarışmalar, asgari demokratik normlara uygunken, “seçimsel otoriter rejimler” de bu normlara uygunluk söz konusu değildir (Özbudun, 2016: 42).

Ergun Özbudun bu noktadan itibaren “seçimsel otoriter rejimlerin” alt tipolojilerini ayırt etme işlemine girişmektedir. Özbudun’a göre seçimsel otoriter rejimler kategorisine giren çok sayıda ülke olduğundan, bu rejim tipinin alt tipolojilerinin de belirlenmesi gerekmektedir. Yazar bu noktadan hareketle seçimsel otoriter rejimlerin dinamiklerini, bir başka deyişle bu rejim tiplerinin ortaya çıkmasına neden olan iç ve dış motivasyonları geniş bir şekilde açıklamış, akabinde coğrafi dağılıma göre bu rejimlerin var olduğu bölgeleri örnek ülkeler göstererek ortaya koymuştur (Özbudun, 2016: 43-53).

Bu bölümde son olarak Ergun Özbudun şu konuya dikkat çekmiştir. Özbudun’a göre günümüzde seçimsel otoriter rejimler, yukarıda anlatılan “gri bölge” rejimlerini adlandırmak açısından en çok tercih edilen kavram haline gelmiştir. Yazar, demokrasinin küresel yükselişinin yarattığı heyecan, coşku ve iyimserlik duygusunun etkisi ile bu rejimleri “eksik demokrasiler”, “yarı demokrasiler”, demokratik-otoriter skalasının tam ortasında yer alan “melez rejimler”, hatta “zayıflamış demokrasi” gibi kavramlarla adlandırmak, bu rejimlerin görünüşteki demokratik uygulamalarını abartmak ve temellerindeki otoriter niteliklerini bir ölçüde de olsa gözden kaçıracığımız sonucunu doğuracağını belirtmektedir (Özbudun, 2016: 43).

Dördüncü bölümde yazar otoriter rejimlere, İslamiyet ve Ortadoğu ülkeleri perspektifinden bakmış ve bu yönde bir inceleme işlemine girişmiştir. Özbudun’a göre batılı Oryantalist yazarlar uzun zaman boyunca İslam dini ile demokrasinin bağdaşmadığı doğrultusunda iddialar ileri sürmüşlerdir. Bu oryantalist bakış açısına ek olarak benzer ifadeler ünlü siyaset bilimci Samuel Huntington tarafından Medeniyetler Çatışması tezinde de ileri sürülmüştür. Ancak Huntington bu tezinde dile getirdiği düşüncelerini zaman içerisinde yumuşatmış ve Üçüncü Dalga eserinde İslami doktrinin demokrasiye elverişli olabilecek veya olmayabilecek unsurların her ikisini de barındırdığını, kültürlerin demokratik gelişme önünde katı ve aşılmaz engeller oluşturduğu düşüncesinin sorgulanması gerektiğini, kültürlerin sabit değil dinamik olduklarını belirtmiştir (Özbudun, 2016: 57-58). Bu noktadan itibaren Özbudun bir gerçeğe parmak basarak, günümüzde Müslüman çoğunluklu ülkelerin rejim tipleri incelendiğinde, bu ülkelerin demokratik sicillerinin çokta parlak olmadığını özelle Freedom House’un 2001 raporuna atıf yaparak belirtmiştir. Rapora göre Müslüman çoğunluklu 47 ülkeden sadece 11 tanesi (%23) demokratik şekilde seçilmiş yöneticilere sahip oldukları halde, Müslüman çoğunluklu olmayan 145 ülkeden 110 tanesi (%76) seçimsel demokrasidir. Bu da İslami olmayan bir devletin demokratik olma olasılığının, İslami bir devletin demokratik olma olasılığının üç katı olduğu anlamına gelmektedir. Dahası 16 Arap devletinin hiç birisi seçimsel bir demokrasiye sahip değildir (Özbudun, 2016: 58).

Özbudun yukarıdaki veriler ışığında Arap ülkeleri dışındaki Müslüman çoğunluklu birçok ülkede yarı demokratik veya seçimsel yarışmacı ülkelerin varlığını, bir “Müslüman istisnailiği” mi yoksa bir “Arap istisnailiği” mi olduğunun ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir. Yazar bu amaçla birçok siyaset bilimcinin araştırmalarını referans alarak incelemeye geçmiştir. Özellikle Arap devletlerin kuruluş aşamalarını ve bu ülkelerin mevcudiyetinde yer alan kabile, aşiret, soy bağlılıklarının demokratik şekillenmeyi nasıl sağladığını ve mevcut görünümü örnek ülkeler bağlamında açıklamaktadır (Özbudun, 2016: 59-73).

Beşinci bölümde Ergun Özbudun Türkiye’de tek parti sisteminin kuruluşunu, niteliklerini ayrıntılı bir şekilde incelemiş ve yukarıda incelenen rejim tiplerinden hangisine girdiğini ele almıştır. Bu bağlamda Türkiye’de tek parti rejiminin ortaya çıkışını, konsolidasyon sürecini, rejimin örgütsel ve ideolojik niteliklerini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Ayrıca totaliter sistemleri otoriter sistemlerden ayıran önemli kriterlerden olan plüralizm derecesi, mobilizasyon, ideoloji-zihniyet açısından geniş bir şekilde incelemiş ve Türkiye tek parti rejiminin Linz’in tipolojisindeki “bağımsızlık sonrası mobilizasyoncu otoriter rejimler” kategorisine girdiğini belirtmiştir (Özbudun, 2016: 80). Ancak yazar yine Linz’in bağımsızlık sonrası mobilizasyoncu otoriter rejimlerin kısa süre sonra mobilizasyoncu niteliklerini kaybettikleri yolundaki gözleminin Türk tek parti rejimine uygun düştüğünü belirtmektedir. Bu anlamda yazara göre milli mücadele dönemindeki geniş koalisyonu ve oldukça etkili kitle mobilizasyonu, savaşın kazanılmasından sonra çok daha bürokratik ağırlıklı bir tek parti yönetimine dönüşmüştür (Özbudun, 2016: 81). Ergun Özbudun’a göre Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyiminin sonlandırılması, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın kendi tekeli konumunu tehdit altında hissetmesine sebep olmuş ayrıca devrimlerin hala yerleşmediği teşhisiyle de rejimin otoriter niteliğinin güçlendirilmesine yönelik bir dizi yeni kararlar alınmasına neden olmuştur. Alınan bu kararlar rejimin yapısını totalitarizmden de bazı izler taşıyan

(ancak yazara göre Linz'in tipolojisindeki "eksik totalitarizm" demenin bile çok güç olduğu) (Özbudun, 2016: 113) çok daha katı bir otoriter rejime dönüştürmüştür (Özbudun, 2016: 96).

Altıncı bölümde Ergun Özbudun tek parti sisteminden çok partili hayata geçiş sürecini, aşamalı bir şekilde siyasal rejim boyutunu katarak incelemiştir. Bu anlamda 1946-1950 yılları arasında rejimde ihtilal, hükümet darbesi, iç savaş, askeri yenilgi veya yabancı işgali gibi radikal bir kesinti veya etki ya da kopma olmaksızın, barışçı yoldan çok partili hayata geçilmesinin sağlandığını ve bunun 1980'lerde ve 1990'larda meydana gelecek olan demokrasiye geçiş literatüründe "reform" yolu olarak adlandırılan yolun tipik ve eşsiz bir örneği olduğunu tespit etmiştir. Yazar çok partili hayata geçişin sağlandığı bu "reform" yönteminin Türkiye'deki benzersiz özelliği olarak da onun siyasal kurumlarda ve anayasal yapıda hiçbir değişiklik olmaksızın, sadece bazı basit kanun değişiklikleriyle gerçekleştirilmiş olması olduğunu ortaya koymaktadır (Özbudun, 2016: 117). Bu noktada yazar "reform" yolu olarak isimlendirilen bu demokrasiye geçiş yönteminin nasıl gerçekleşebileceğini söyle açıklamaktadır: "Demokratikleşme süreçlerindeki üç temel etkileşim, iktidarla muhalefet, iktidar koalisyonundaki reformcularla tutucular ve muhalefetteki ılımlılarla aşırıları arasındaki etkileşimlerdir. Demokratikleşme dönüşümünde (reform yolunda) iktidar koalisyonu içindeki reformcularla tutucular arasındaki etkileşim temel önem taşımış; dönüşüm ancak, reformcular tutuculardan, iktidar muhalefetten, ılımlılar da aşırılarından daha güçlü oldukları takdirde gerçekleşmiştir". Bu bağlamda Türkiye'deki reform sürecinin başarıya ulaşmasında bu üç şartın da gerçekleşmiş olmasının belirleyici bir rol oynadığını belirtmiştir. Yazar'a göre demokratikleşme sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi içinde reformcular ya da demokratikleşme taraftarları ile tutucular ya da demokratikleşme karşıtları arasında ciddi bir çatışma yaşanmış, bu çatışmanın reformcular lehine sonuçlanmasında ve çok partili hayata geçilmesinde, kişisel ağırlığını reformculardan ve çok partili hayattan yana koyan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün belirleyici bir rolü olmuştur (Özbudun, 2016: 118).

Yazar, Türkiye demokrasisinin en ilginç paradokslarından biri olarak çok partili hayata geçişinden bu yana altmış beş yıl (yazar bu kitabın ilk baskısını 2011 yılında yapmıştır) geçmesine rağmen demokrasinin hala tam olarak pekiştirilememiş olmasını göstermektedir (Özbudun, 2016: 126). Bunun çeşitli, çok yönlü ve karmaşık sebepleri olduğunu, bu başarısızlığı etkileyen faktörler olarak, Osmanlıdan beridir gelen güçlü devlet geleneğini, tepeden inmece devrimleri, vesayetçiliği (askeri- bürokratik vesayet) ve son olarak resmi ideolojiyi (Kemalist- Atatürkçü) göstermektedir (Özbudun, 2016: 127-152).

Ergun Özbudun son olarak tüm anlattıklarının ve Freedom House verileri ışığında genel bir değerlendirmede bulunmuş ve Türkiye'nin günümüz için (2011) "hür" ve "liberal demokrasi" kategorisinde değil "kısmen hür bir seçimsel demokrasi" olduğunu belirtmiş ve bunun nedenlerini de açıklamıştır (Özbudun, 2016: 152).

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Öncelikle belirtilmelidir ki Prof. Dr. Ergun Özbudun Hoca, Juan J. Linz'in yazmış olduğu Totaliter ve Otoriter Rejimler isimli kitabını Türkçeye çeviren kişi olarak Türkiye'de bu konuda ayrıcalıklı bir yere sahip durumdadır. Ergun Özbudun kitabında otoriter rejimleri ve otoriter rejimler ile liberal demokrasiler arasında kalan gri alandaki rejimleri ayrıntılı bir şekilde incelemiş bu bağlamda dünya ülkelerinden örnekler vererek rejimlerin gerekli kriterlerini ortaya koyarak geniş bir incelemeye girişmiştir. Bu inceleme özellikle Siyaset Bilimciiler olmak üzere akademisyenler için öğretici olduğu kadar akademi dışında okuma yapmak isteyenler için de faydalanacak bir eser.

Yazar 1920 sonrası Türk tek parti sistemini; sistemin örgütsel, ideolojik niteliklerini ortaya koyarak geniş bir şekilde açıklamış ve sistemin otoriter yapısını ortaya koymuştur. Ayrıca çok partili hayata geçiş sürecini geniş bir şekilde açıklamış, bu anlamda çok partili hayata geçiş nedenleri için ileri sürülen tezleri ayrıntılı olarak incelemiş ve bu tezlerin haklı yönleri yanında yanlış ve tutarsız yönlerini de yine ayrıntılı olarak belirtmiştir.

Son olarak bu kitabın (birinci baskısının 2011 yılında yapıldığı göz önünde bulundurarak) 2011 yılına kadar geçen altmış beş yıllık sürede demokrasinin hala tam olarak pekişmediğini özellikle bu sürede Türkiye'de siyasal hayat ve kurumların yapısını ve gelişimini de ortaya koyarak Türkiye'nin hala kısmen hür bir seçimsel demokrasi olduğunu belirtmiştir.

KAYNAKÇA

Özbudun, E. (2016). Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye (2. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 42

pp 419-427

Article ID

62987

Arrival

21 May 2022

Published

30 JUNE 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.62987>**How to Cite This Article**

Önk, H. & Saygın, O. (2022). "Bitcoin, Risk İştahı, BİST100 Endeksi İlişkisi: Türkiye Örneği", *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:42; pp: 419-427

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Bitcoin, Risk İştahı, BİST100 Endeksi İlişkisi: Türkiye Örneği¹

Bitcoin, Risk Appetite, BIST100 Index Relationship: The Case of Turkey

Halime ÖNK¹ Oğuz SAYGIN²

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye

² Dr. Öğr. Üyesi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Nevşehir, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Bitcoin (BTC) fiyat getirileri ile risk iştahı ve BİST100 endeksi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Tüm yatırımcılar için değişim metodu ile hesaplanan RİSE ve BİST100 endeksi bağımsız değişken olarak, Ethereum (ETH), Binance Coin (BNC), Ripple (XRP), Cardano (ADA) altcoinler temel bileşenler analizine (PCA) tabi tutularak oluşturulan yapay değişken kümesi ise açıklayıcı değişken olarak modele eklenmiştir. Ocak 2018- Aralık 2021 tarihleri arasındaki haftalık getiriler Çoklu Regresyon Modeli ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda risk iştahı ile bitcoin fiyatları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığına, buna karşılık Bitcoin fiyatları ile BİST100 endeksi arasında anlamlı ve negatif yönlü ilişki bulunurken; altcoin fiyatları ile anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kripto Para, Risk İştahı, BİST100

ABSTRACT

This study aims to reveal the relationship between Bitcoin price returns and risk appetite, and the BIST100 index. BIST100 index and The RISE, calculated with the exchange method for all investors, were added to the model as an explanatory variable, created by subjecting Ethereum, Binance Coin, Ripple, and Cardano altcoins to the Principal Components analysis as an independent variable. Weekly returns between January 2018 and December 2021 were analyzed with the Multiple Regression Model. As a result of the study, it was found that there is no statistically significant relationship between risk appetite and bitcoin prices. On the other hand, there is a significant and negative relationship between bitcoin prices and BIST 100 index, and a significant and positive relationship between altcoin prices and the BIST100 index.

Keywords: Cryptocurrency, Risk Appetite, BIST100

1. GİRİŞ

Küresel sermaye hareketlerinin hız kazanmasıyla birlikte ekonomik sistemde oldukça önemli yere sahip olan finansal piyasalar da sürekli gelişme göstermiştir. 1900'lü yılların başlarından itibaren gelişen teknolojiyle ortaya çıkan sermaye ihtiyacı, yatırımcıların servetlerini artırmaları bakımından finansal piyasaları fırsat haline getirmiştir. İşlem hacminin genişlemesi ve ülke piyasalarının birbirleriyle olan etkileşiminin artmasıyla finansal piyasalar yeni araçlarla likiditeyi sağlamaya çalışırken fon fazlası olanların servetlerini artıracak sistemler de geliştirmektedirler. Bundan dolayı finansal piyasalardaki gelişmeler çerçevesinde yatırımcı davranışlarını açıklayan literatürde birçok çalışma vardır. Yatırımcı kararlarının sadece geçmiş fiyat verileri, finansal tablo analizleri, sektör verilerinin analizi ve makro faktörlere dayandığını savunan geleneksel görüşün aksine Tversky ve Kahneman, (1979) çalışmaları ile belirsizlik altında karar verme sürecine yeni bir boyut getirmişler ve finansal piyasalarda insan davranışlarının incelenmesine öncü olmuşlardır. İçsel ve dışsal birçok etkene maruz kalarak yatırım kararı veren insanın davranışlarının incelenmesi literatürde geniş bir yer almıştır.

Diğer taraftan yatırımcıları yatırım yapma isteklerini ve yatırım kararlarını etkileyen faktörler birçok çalışmada ortaya konulmuştur. Finansal piyasaları kullanarak servetlerini artırmak isteyen yatırımcılar için, birçok şirkete yatırım yapma fırsatı sunması açısından pay piyasaları oldukça cazip piyasalardır. Sermayenin uluslararası dolaşım hızının ve hacminin artması ile birlikte yatırımcıların bu piyasalarda risk ve getiri dengesi de değişmektedir.

Yatırım geleceği ilgilendiren bir kavram olmasından ve belirsizlik barındırmasından dolayı yatırım kararını etkileyen en önemli faktör risk olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal varlıklara yapılan yatırımların ve alınan finansal kararların gelecekte hangi sonuçlar doğuracağını kesin bir şekilde bilinmiyor olması risk kavramını oldukça önemli kılmaktadır. Böyle bir durumda risk, yatırımcıyı finansal varlıklara yatırıma iten sebeplerin

¹ Bu çalışma 12-24 Mayıs 2022 tarihinde düzenlenen uluslararası işletmecilik kongresinde (UİK 21) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

gerçekleşmeme olasılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Karan (2013) riski, bir olayın olmama şansı olarak tanımlamaktadır ve finansal varlıklara yapılan yatırımların belirsizlik içermesinden dolayı yatırımın önemli bir fonksiyonu olarak riski göstermektedir.

Finansal piyasalar, riskli yapılarından dolayı yatırımcıların beklentilerinin aksine neticeler ortaya koyarak beklenen getiriyi etkilemektedirler. Bundan dolayı finansal piyasalarda yatırımcı davranışları; riskten kaçınma, riske karşı tarafsız olma veya riskten hoşlanma şeklinde görülmektedir (Illing ve Aaron, 2005). Risk ve getiri ilişkisinde yatırımcıların bazıları getirinin düşük olmasına karşılık riski azaltmayı tercih ederken, bazılarının ise riske katlanma dereceleri yüksektir. Bu grup literatürde risk iştahı yüksek yatırımcı olarak isimlendirilmektedir. Genel olarak risk iştahı yatırımcıların riskli varlıklar arasında bir kritere göre eleme yapmadan yatırım yapma konusunda hevesli olmaları olarak ifade edilmektedir. Böyle bir durumda yatırımcıların yatırım yapma hevesini artıran faktör piyasalarda belirsizliğin az, getirilerin ise yüksek olmasıdır (Saraç vd., 2016). Bununla birlikte risk iştahını Misina (2006), riskten kaçınmanın olumsuz bir yönü olarak tanımlamıştır. European Central Bank (2007) risk iştahını, genel olarak, yatırımcıların kâr elde edeceklerini umarak finansal riski üstlenme istekliliği olarak tanımlamıştır. Bu durumda risk iştahının finansal piyasalardaki artış ya da azalış beklentileriyle doğrudan alakalı olduğu söylenebilir. Piyasalarda yaşanan finansal sıkıntı dönemlerinde ya da belirsizliklerin arttığı dönemlerde riskli varlık yatırımlarının getiri oranının artmasına bağlı olarak risk iştahı da düşük olmaktadır (Gai ve Vause, 2005). Dolayısıyla risk iştahını etkileyen faktörler makroekonomik koşullardaki belirsizlik seviyesi ve yatırımcının riske karşı tutumu olarak karşımıza çıkmaktadır (Shen ve Hu, 2007). Esasında böyle dönemlerinde yatırımcıların belirsizlik karşısındaki tutumu riskten kaçınma ölçümleriyle ortaya koyulmaktadır. Ancak yatırımcıların riske karşı tutumları öznel bir değerlendirme olması ve varlık fiyatlarının sahip olduğu belirsizliği de taşımamasından dolayı risk iştahı riskten kaçınmayı da içinde barındıran daha geniş bir kavramdır (González ve Hermosillo, 2008).

Bununla birlikte dünyada dijitalleşmenin hız kazanması ile birlikte her alanda dijital kavramlar karşımızda çıkmakta ve dijitalleşmenin ekonomi üzerindeki etkisi de giderek derinlik kazanmaktadır. Dijital devrim olarak nitelendirilen blok zincir teknolojisi sermaye hareketlerini de etkilemeye başlamıştır. Bu teknoloji ve diğer potansiyel uygulamalar, hiç şüphesiz kripto ekonomi olarak adlandırılan “yeni ekonomi” bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, daha fazla ekonomik ve finansal piyasa entegrasyonu ile varlık yöneticilerinin üstün çeşitlilik ve performans fırsatları sağlayan yatırım evrenini seçmeleri kritik önem taşır. Özellikle son yıllarda kripto para birimlerine artan ilgi, finansal işlemleri güvence altına alınmasını sağlayan ve güçlü kriptografi kullanarak uçtan uca şifreleme imkânıyla blok zincir teknolojisinin ilk başarılı uygulaması olan Bitcoin tarafından desteklenmiştir. Bu başarı, Ethereum, Ripple, Litecoin, Bitcoin Cash, Tether gibi Bitcoin'in alternatif versiyonlarının da piyasada işlem görmesine yol açmıştır. Bitcoin'in egzotik doğası, sarsılmaz çekiciliği ve bilinmeyen itici güçleri bir risk çeşitlendirme aracı olarak kullanılabilirliğini ve güvenli liman yatırımlarına sınırlı bir koruma sağlayabileceği düşünülmektedir. Binance, Bitfinex, Bittrex ve diğerleri gibi kripto para borsaları, yatırımcıların sözleşmeli itibari para gibi diğer varlıklar için kripto para ticareti yapılmasına veya farklı dijital para birimleri arasında ticaret yapılmasına olanak sağlamaktadır. Yatırım yapmak için bir kripto varlık portföyü oluşturmak oldukça büyük önem arz etmektedir. Bunun sebebi kripto varlıkların bağımlılık değişimlerine ve portföy kazanç veya kayıplarına neden olabilecek aşırı yükseliş ve düşüşler ile nitelendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Brunnermeier, 2008; Florackis vd., 2014; Moshirian, 2011). Ortaya çıkışından bu yana Bitcoin, akademik alanda ve aynı şekilde uygulayıcılardan büyük ilgi görmüştür. Bu doğrultuda, araştırmacılar 2020 yılından itibaren Bitcoin'in finansal ve ekonomik yönlerini ele almakta ve özellikle portföy çeşitlendirme potansiyeli ile ilgili olarak ampirik çalışmalar yürütmeye başlamışlardır.

Bu çalışma Türkiye’de ki bitcoin fiyat getirileri, risk iştahı endeksi ve BİST100 endeks getirileri arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin yönünü incelemektedir. Bu amaçla çoklu regresyon analizi ile 2018- 2021 tarihleri arasındaki haftalık veriler kullanılarak bu değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde risk iştahı ve kripto paralara dair kavramsal çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümünde literatürde yer alan uygulamalı çalışmalara yer verilmiş, üçüncü bölümünde veri seti ve model ortaya koyulduktan sonra dördüncü bölümde yöntem ve bulgular yer almıştır. Son bölümde ise analiz sonuçları yer almaktadır.

2. LİTERATÜR

Finansal piyasalarda varlık fiyatlarındaki değişimlerin risk iştahı endeksi ile açıklandığını düşünürsek (Pericoli ve Sbracia, 2006) yatırımcılar için risk iştahının tahmin edilip edilemediğinin tespiti oldukça önemlidir. Risk iştahının hangi faktörlerden etkilendiği ve makroekonomik etkenlere ne yönde tepki verdiğinin açıklanabiliyor olması çalışmanın konusu açısından değerlendirildiğinde de borsada istikrarın ve derinleşmenin yakalanması

bakımından önem arz etmektedir. Bu amaçla risk iştahının göstergesi olarak çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bunlardan en çok kullanılanı küresel korku endeksi olarak da isimlendirilen ve Chicago Opsiyon Borsası tarafından hesaplanan Volatilite Endeksidir (VIX).² Bununla birlikte diğer öncü çalışmalardan biri de Kumar ve Persaud, (2002) tarafından literatüre kazandırılan Risk Appetite Index (RAI)'dir. Türkiye'de ise risk iştahı endeksini ölçmek için Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından yayınlanan Yatırımcı Risk İştahı Endeksi (RISE) kullanılmaktadır.

Shem ve Hu (2007) Tayvan'da gerçekleşen finansal krizlerin ve Tayvan borsası getirilerinin RAI ile ilişkisini incelemişlerdir. Regresyon modelini uyguladıkları çalışmada RAI ile borsa gelirleri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunun tespit edilmesinin yanında ülkede yaşanan krizlerin RAI'da düşüşe sebep olduğu görülmüştür.

So ve Lei, (2015) VIX'in borsa işlem hacmi üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla 1997-2010 tarihleri arasındaki VIX etkisi regresyonla analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda borsa işlem hacmi üzerinde VIX etkisinin pozitif yönlü olduğunu ortaya konulmuştur.

Kaya ve Çoşkun (2015) VIX endeksinin, Borsa İstanbul üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla 03.01.1995-30.04.2014 dönemine ait günlük zaman serisi verilerini kullanarak Granger Nedensellik testi ve Regresyon analizi uygulamışlardır. Çalışmada VIX'in pay yatırımcıları için önemli bir gösterge olduğunu ortaya koyarak VIX'in BİST100 endeksini negatif yönde etkilediği belirtmişlerdir.

Bouoiyour vd. (2015), Bitcoin fiyat endeksi, elektronik ticaret işlemleri ve yatırım çekiciliği arasındaki ilişkiyi, GARCH analiz yöntemini kullanarak Aralık 2010-Haziran 2014 dönemini kapsayan günlük verilerden yararlanarak incelemiştir. Çalışmada Bitcoin fiyatlarının Elektronik ticaret işlemlerini olumlu etkilediği, yatırımcı çekiciliğinin ise bitcoin fiyatlarını olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Cheung vd. (2015), çalışmalarında, Mt. Gox Borsası'ndaki hızlı fiyat artışları ile Bitcoin fiyatlarındaki oynaklığı 17.06.2010- 18.02.2014 dönemlerini kapsayan 1307 günlük veriler kullanarak incelemişlerdir. Çalışma uzun süreli fiyat balonlarının oluştuğu gözlemlenmiştir.

Atik vd. (2015) çalışmalarında, 2009-2015 yıllarını kapsayan günlük verilerden oluşan, Bitcoin fiyatlarıyla geleneksel döviz piyasaları arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Sonuçta BTC/USD döviz kurunda 2013 yılı Nisan ve Aralık aylarında kırılmaların gerçekleştiği ve CNY/USD döviz kuru ile BTC/USD döviz kuru arasında tek yönlü pozitif nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Dyhrberg, (2016) çalışmasında, finansal varlık niteliğini taşımaları açısından Bitcoin, altın ve doların benzerliklerini 19.07.2010-22.05.2015 tarihleri arasındaki verileri GARCH modelini kullanarak incelemiştir. Sonuç olarak Bitcoin'in altın ve dolarla birçok benzer yanının olduğunu ve federal fon oranlarına büyük ölçüde tepki verdiği tespit edilmiştir.

Smales (2017) Ocak 1990- Aralık 2015 tarihlerinde hisse senedi portföyü ve yatırımcı duyarlılığı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla aylık zaman serilerini kullanarak analiz yapmıştır. Çalışmada yatırımcı duyarlılığını temsilen VIX kullanılmıştır. Sonuç olarak ise pay piyasasındaki düşüşlerin nedeninin VIX'deki artışlar olduğunu tespit etmiştir.

Çelik vd., (2017), 2008-2017 döneminde Türkiye'deki yatırımcıların risk iştahı üzerindeki makroekonomik faktörlerin etkisini araştırmışlardır. Çalışmada faiz oranlarının risk iştahı ile negatif yönlü bir ilişkisi olduğunu, para arzı ve merkez bankası döviz rezervlerindeki artışların pozitif yönlü bir ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Chen ve Lien (2017) çalışmalarında makroekonomik duyuru günleri ile diğer işlem günleri arasındaki aşırı getiri farkını açıklamaya çalışmışlardır. Çalışma neticesinde VIX'in yatırımcı duyarlılığını tamamen temsil etmediğini, yatırımcı duyarlılığı iyimser bir görünüm çizdiğinde makroekonomik duyuru etkisinin daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karaağaç ve Altınparmak (2018), çalışmalarında, piyasa değeri bakımından en yüksek olan; Bitcoin, Ethereum, Ripple, Bitcoin Cash, Cardano, Litecoin, NEM, NEO, Stellar ve IOTA kripto para birimleri arasındaki fiyat hareketlerini incelemek için, Johansen Eşbütünleşme testi ve Granger Nedensellik Testi yöntemini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda değişkenlerdeki fiyat hareketlerinin kısa dönemde birbirini etkilediği tespit edilmiştir.

² VIX endeksi, Amerikan tipi alım ve satım opsiyonlarından hesaplanmaktadır ve bu opsiyonlar vadesine 22 işlem günü kalmış ve SveP 100 endeksi üzerine yazılmış opsiyonlardır. VIX endeksi örtülü volatilitiyi belirlemek amacıyla oluşturulmuştur.

Aksoy vd., (2020) çalışmalarında, kripto paralar arasındaki fiyat hareketlerini incelemek ve aralarında bir nedensellik bağının olup olmadığını bulmak için Toda-Yamamoto Testi'ni kullanmışlardır.

Shaikh (2018), 2009-2015 tarihleri arasında VIX ile pay senetleri arasındaki ilişkiyi Hindistan Menkul Kıymet Piyasalarında incelemiştir. Çalışma VIX ile pay getirileri arasında ilgili tarihte güçlü bir negatif ilişki olduğunu göstermiştir.

Şahin (2018), VIX ile BİST100 getiri endeksi arasında bir ilişkinin olup olmadığını 1 Kasım 2013- 3 Kasım 2017 tarihleri arasındaki verileri zaman serisi olarak analiz etmiştir. Sonuç olarak ise VIX ile BİST100 arasında uzun dönemli bir etki olduğunu, BIST 100 endeksinin korku endeksinin etkisinde kaldığını tespit etmiştir.

İskenderoğlu ve Akdağ (2019), çalışmaya dâhil ettikleri bazı ülkeler ile VIX endeksi arasında bir ilişki olup olmadığını, Ocak 2015 ile Aralık 2017 tarihleri arasındaki günlük veriler esas alarak Granger ile Breitung ve Candelon frekans nedensellik analizleri ile incelenmişlerdir. Çalışmaya Türkiye (BIST 100), Brezilya (BOVESPA), Hindistan (BSE 30), Almanya (DAX), İngiltere (FTSE100), Endonezya (IDX), Rusya (MOEX), ABD (NASDAQ 100), Japonya (NIKKEI 225), Avustralya (SveP ASX 200) ve Çin (SHANGAI) borsa endekslerinin getirileri dâhil edilmiştir. Çalışma sonucunda Türkiye'yi ilgilendiren kısımda VIX'in BİST100 Endeksi üzerinde uzun dönemli bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

İskenderoğlu ve Akdağ (2019), çalışmasına tüm yatırımcı tiplerine ait risk iştahı verileri ile petrol fiyatları, döviz kurları, altın fiyatları ve faiz oranları arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olup olmadığı 2008-2015 dönemlerine ait haftalık veriler baz alınarak incelenmiştir. Petrol fiyatlarından risk iştahına doğru uzun dönemli bir nedensellik bulgusuna ulaşılmış olup döviz kurundan risk iştahına doğru kısa, orta ve uzun dönemli bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışma sonucunda altın fiyatları ve faiz oranlarında oluşan değişimlerin, yatırımcıların risk iştahında kısa süreli bir nedensellik bulunurken; uzun dönemde ilgili faktörlerin yatırım tercihleri üzerinde bir etkiye sahip olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Demirez ve Kandır (2020), risk iştahının pay getirileri üzerinde etkisini incelemek amacıyla Ocak 2009-Ocak 2019 tarihleri arasındaki haftalık verilerden elde ettiği 523 gözlemi kullanarak çoklu regresyon analizi ile test etmiştir. Analiz pay getirileri üzerinde risk iştahının etkisinin sınırlı olduğunu ortaya koymuştur.

Reis (2021), COVID-19 pandemisinden gelişmekte olan bir piyasada yerli ve yabancı yatırımcıların nasıl etkilendiklerini incelemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada Todo- Yamamoto nedensellik analizini kullanmıştır. 11 Mart 2020-31 Mayıs 2021 dönemi haftalık verilerini ile gerçekleştirilen analizde, COVID-19 ile yabancı yatırımcıların risk iştahı arasında tek yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır.

Kartal ve Yağlı (2021), çalışmalarında, Bitcoin fiyatıyla Türkiye ve BRICS ülkelerine ait borsa endeksleri arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlanmışlardır. Bu nedenle analizde, Johansen eş bütünleşme testiyle kısa dönem ilişkisi için Granger nedensellik testini kullanılmışlardır. Analizler sonucunda uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiş, Bitcoin'in nedeni olarak Rusya (MOEX) ve Türkiye (BİST100) borsa endeksleri olduğu, Çin (SHANGAI) borsasının nedeni ise Bitcoin olduğu tespit edilmiştir.

3. VERİ SETİ VE MODEL

Çalışmanın amacı doğrultusunda Bitcoin, Risk İştahı, BİST100 Endeksi ve diğer altcoinler analize tabi tutulmuştur. Kripto para piyasasında 2021 yılı itibari ile en çok işlem gören kripto varlıklar arasında Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH), Binance Coin (BNC), Ripple (XRP), Cardano (ADA) seçilmiştir. Kripto para verileri "investing.com" sitesinden alınan haftalık kapanış fiyatlarından oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan risk iştahı endeksi yerli, yabancı tüzel ve gerçek yatırımcıları kapsayan ve değişim yöntemi kullanılarak hesaplanan RİSE'dir. Risk iştahı endeksi verileri Merkezi Kayıt Kuruluşu'ndan (MKK), BİST100 endeksi verileri ise TCMB'nin web sitesinden alınmıştır.

Veri seti, Ocak 2018 – Aralık 2021 dönemine ait haftalık bazda ulaşılabilen verilerden oluşmaktadır. Analizin başlangıç tarihi, her bir kripto paranın farklı zamanlarda işlem görmeye başlamasından dolayı tüm kripto paraların ortak işlem gördüğü en erken Ocak 2018 olarak belirlenmiştir. Bu sebeple RİSE verileri de Ocak 2018-Aralık 2021 tarihleri ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmada elde edilen haftalık veriler, çoklu regresyon yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Regresyon analizinde kullanılan bağımlı değişken bitcoin, bağımsız değişken RİSE, BİST100 endeksi ve düzenleyici değişken ise Ethereum (ETH), Binance Coin (BNC), Ripple (XRP), Cardano (ADA) altcoinlerinden oluşturulan yapay değişken kümesi PCA'dır. Değişkenlere ilişkin getiri verileri aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmıştır.

$$BTC_{it} = \alpha_i + \beta_1 RISE_t + \beta_2 BİST100_t + PCA_t + \epsilon_{it} \quad (1)$$

Tablo:1 Değişkenler ve Gözlem Sayıları

Değişken	Açıklama	Veri	Gözlem
Rise (Tüm Yatırımcılar)	MKK tarafından yayımlanan risk iştahı endeksi	05.01.2018- 24.12.2021	208
BİST100	Borsa İstanbul 100 Endeksi	05.01.2018- 24.12.2021	208
BTC	Bitcoin (BTC)	05.01.2018- 24.12.2021	208
PCA	Etherum (ETH), Binance Coin (BNC), Ripple (XRP), Cardano (ADA) altcoinlerinden oluşturulan yapay değişken kümesi	05.01.2018- 24.12.2021	208

4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmada bitcoin fiyatları ile risk iştahı, BİST100 endeksi ve temel bileşen analizi (PCA-Principal Component Analysis) yoluyla altcoinlerden oluşmuş yapay değişken kümesi arasındaki ilişki çoklu regresyon yöntemi ile incelenmiştir. Analizin yapılabilmesi için öncelikle Dickey ve Fuller (1979 – 1981) çalışmalarıyla geliştirilen Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ile ilgili testi tamamlar nitelikte olduğu kabul edilen Philips ve Perron (1988) (PP) birim kök testi uygulanmıştır. Daha sonrasında ise (1) no’lu model kalıbı dikkate alınarak regresyon analizi gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

Yapılacak olan regresyon analizinin doğru ve gerçek ilişkiyi ortaya koyabilmesi için serilerin durağan olması gerekmektedir. Yukardaki modelin de çözülebilmesi için analiz edilecek serilerin birim köklerinin olup olmadığının kontrol edilmesi yani durağanlık sınavının yapılması gerekmektedir. Seri durağan olması sabit ortalama ve sabit varyans taşınması ve bu varyansın zamana değil de, iki zaman arasındaki fark bağlı olması anlamına gelmektedir (Gujarati, 1999). “Genişletilmiş Dickey-Fuller” (ADF) birim kök testi kullanılarak durağanlık testi için aşağıdaki denklem kullanılmıştır.

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (2)$$

ΔY_t = değişkenin birinci farkı

Y_{t-1} = gecikmeli fark terimleri

t = genel eğilim değişkeni

k = gecikme uzunluğu

Modelde ardışık bağımlılık probleminin olmaması ADF testinin daha doğru sonuç vermesini sağlayacaktır. Bundan dolayı hata teriminin ardışık bağımsız olmasını sağlamak için formüle gecikmeli fark terimleri eklenmiştir. Formülde yer alan gecikme uzunluğu ise çeşitli bilgi kriterleri kullanılarak tespit edilmektedir. Çalışmada Akaike bilgi kriteri kullanılmıştır. Formülde yer alan δ katsayısının sıfıra eşit olup olmadığının sınanması durağanlık için önemli aşamalardandır. Bu sınav ADF-t istatistiğinin MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılmasıyla yapılır. Eğer ADF-t istatistiği MacKinnon kritik değerinden mutlak olarak büyükse ele alınan zaman serisi durağan, küçükse seri durağan değil demektir. Durağanlık elde edilene kadar seriye fark uygulaması yapılması gerekmektedir. Çalışmada birinci farklar alındıktan sonra durağanlık sağlanmıştır.

Çalışma da RISE ve BİST100 endeksinin ve bitcoin arasındaki ilişkinin doğru bir şekilde elde edebilmek amacıyla (Saci & Holden, 2008)’ın çalışmalarında uyguladıkları gibi formüle Etherum (ETH), Binance Coin (BNC), Ripple (XRP), Cardano (ADA) altcoinlerinden oluşturulan yapay değişken kümesi dâhil edilmiştir. PCA, çok değişkenli veri analizinin modern bir aracıdır. Karmaşık veri kümelerinden önemli bilgileri çıkarmak için kullanılan bir yöntemdir. PCA’nın temel amacı, verilerdeki boyutluluğu azaltmak olduğundan çok sayıda değişkenle uğraşırken bile verilerdeki mevcut tüm varyasyonları korumaya çalışır (Çoban & Topçu, 2013). Dolayısıyla fazla boyutlu verilerde veri kaybını en aza indirerek genel özellikleri kaybetmeden veri sıkışıklığı sağlamış olmaktadır. PCA’nın iki değişken arasındaki ilişkinin gücünü değiştiren bir başka değişken olarak yapılan analizlere dahil edilmesi daha sağlıklı bir ilişki ortaya koymaktadır. Dolayısıyla çalışmada bağımlı değişken olarak Bitcoin üzerinde bağımsız değişkenler olan risk iştahı ve BİST100 endeksi arasındaki ilişkinin gücünü sınavı daha doğru bir ilişki ortaya koyması için altcoinlerden oluşan bir yapay değişken kümesi gerekli görülmüştür.

5. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde veri seti ve bir önceki bölümdeki denklem ile kurulan modelin analize ilişkin bulgulara değinilecektir. Analize geçmeden önce seriler arasındaki farkların aynı düzeye indirilmesi ve serileri analize hazır hale getirmek için bazı düzenlemelerin logaritmik fonksiyon yardımı ile yapılması

gerekmektedir. Bu işlemde önce serilere ait tanımlayıcı istatistikleri incelemek için Tablo 2’de analize dâhil edilen bitcoin, risk iştahı, BİST100 endeksi ve altcoinlere ait tanımlayıcı istatistikler yer verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Ez az	En çok
BTC	208	4.0960	0.3684	3.5090	4.8089
RİSE	208	1.6112	0.1341	0.9414	1.8496
BİST100	208	4.3459	0.8950	3.0255	5.0869
ETH	208	2.6726	0.4941	1.9238	3.6669
BNB	208	1.5304	0.6146	0.6580	2.8126
XRP	208	-0.3721	0.2597	-0.8358	0.3096
ADA	208	0.0245	0.1913	-0.4041	0.4543

Tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde değişkenler arasında altcoinlerden Binance Coin (BNB) standart sapmasının yüksek olduğu, BİST100 endeksinin ise ortalama değerinin en yüksek olduğu ve standart sapmasının da daha yüksek olduğu görülmektedir. Ripple (XRP) ise ortalama değerinin negatif olduğu görülmektedir.

Korelasyon, iki rassal değişken arasındaki doğrusal ilişkinin istatistiksel olarak yönünü ve gücünü belirler. Korelasyon katsayısı -1 ile +1 arasında bir değer almaktadır (Karan, 2011) Değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları tablo 3’de görülmektedir.

Tablo 3: Değişkenlerin Korelasyon Değerleri

	RİSE	BST100	BTC	ETH	BNB	XRP	ADA
RİSE	1						
BST100	0.0064	1					
BTC	-0.0032	-0.8321	1				
ETH	-0.0702	-0.7596	0.9192	1			
BNB	-0.0531	-0.786	0.9366	0.8784	1		
XRP	-0.1333	-0.4202	0.6074	0.8106	0.6141	1	
ADA	0.0875	-0.7197	0.6859	0.4359	0.7058	0.0155	1

Tablo 3 incelendiğinde, risk iştahı değişkeni ile diğer tüm değişkenler arasında yüksek düzeyde korelasyon bulunmazken; Bist100 ile Bitcoin ve diğer altcoinler arasında beklendiği üzere yüksek düzeyde korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Bitcoin ve diğer altcoinler arasında yüksek düzeyde korelasyon tespit edilmesi nedeniyle altcoinler, temel bileşen analizi (PCA) yoluyla oluşturulan yapay değişken kümesi ile açıklayıcı değişken olarak modele katılmasının uygun olduğu düşünülmüştür. Böylelikle bu değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu giderilmiştir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen temel bileşen analizi (PCA) bulguları Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4: Temel Bileşenler Analizi

Değişken	Öz Değer (Eigenvalue)	Fark	Ağırlık	Kümülatif Ağırlık
ETH	2.8080	1.7628	0.7020	0.7020
BNB	1.0452	0.9573	0.2613	0.9633
XRP	0.0878	0.0288	0.0220	0.9852
ADA	0.0590	-	0.0148	1.0000

Temel bileşen analizi (PCA) elde edilen bulguları neticesinde her bir değişkene ait ağırlıklar kullanılarak, veri dönemine ilişkin altcoinleri temsilen PCA (altcoin) bağımsız değişkeni modele katılarak çoklu regresyon analiz yöntemi ile analiz gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu noktada serilerin durağan olup olmadığının birim kök testleri incelenmesi gerekmektedir çünkü durağan olmayan seriler baz alınarak gerçekleştirilen regresyon sonucunda gerçeği yansıtmayan (sahte) regresyon sorunuyla karşılaşılacaktır (Gujarati, 1999). Çalışmadaki serilere ait Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Philips-Perron (PP) birim kök test sonuçları Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	ADF		PP	
	Düzye	Birinci Fark	Düzye	Birinci Fark
BTC	-2.7100	-14.1290*	-2.7270	-14.1330*
RİSE	-5.5170*	-17.4890*	-5.5410*	-17.9310*
BİST100	-2.1190	-14.1220*	-2.1720	-14.1200*
ETH	-2.3700	-13.7700*	-2.3670	-13.7640*
BNB	-1.9560	-12.9950*	-2.0790	-13.0150*
XRP	-3.0980	-13.8810*	-3.1050	-13.8820*
ADA	-1.7810	-11.7480*	-2.6540	-11.9620*

Not: Düzeylerdeki birim kök testleri, test denkleminde sabit ve trend değişkeni içerirken, birinci farklardaki testler yalnızca sabit içermektedir. * %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5’de görüldüğü gibi her iki test sonucuna göre RİSE serileri hem düzeyde hem de birinci farkta durağan olduğu görülürken, diğer tüm seriler sadece birinci farkta durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, araştırma modeli için düzeyde durağan olmayan serilerin birinci farkları modele dâhil edilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Modele temel bileşen analizi (PCA) sonucunda PCA (altcoin) değişkeni açıklayıcı değişken olarak En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edilmesi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 6’de verilmiştir.

Tablo 6: Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t istatistiği	Olasılık
Sabit Terim	4.1440	0.1097	37.7800	0.0000
Rise	0.0548	0.0535	1.0200	0.3080
Bist100	-0.0313	0.0150	-2.1000	0.0370
PCA (altcoin)	0.2635	0.0107	24.6500	0.0000

Not: R2= 0.9227, Düzeltmiş R2= 0.9215, F istatistiği= 811.32, Olasılık (F istatistiği)= 0,0000

Tablo 6’dan elde edilen bulgulara göre, Bist100 endeksinin bitcoin fiyatları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, modele açıklayıcı değişken olarak dâhil edilen PCA (altcoin) değişkeni bitcoin fiyatları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Rise değişkeninin ise bitcoin fiyatları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Regresyon modeli tahmininde, R² değeri %10,32 olarak bulunmuş olup, bu değer yüksek değildir. Modeldeki bağımsız değişkenler Bitcoin getirilerindeki değişimin %10’unu açıklamaktadır. %90’lık kısım ise farklı değişkenler tarafından etkilenmektedir. Elde edilen F test istatistiği değeri istatistiksel olarak anlamlıdır ve modelin genel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yatırımcıların risk taşıma istekliliğini ifade eden risk iştahı endeksi, finansal piyasalarda istikrarın öngörülmesi notasında önemli bir göstergedir. Risk iştahı seviyelerinde meydana gelen artış ve azalışlar yatırımcıların yatırım kararlarında meydana gelecek değişikliği ifade etmektedir. Yatırımcı duyarlılığının göstergesi olan risk iştahı endeksi (RİSE) Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) tarafından haftalık olarak yayımlanmaktadır. Kripto para piyasaları bilgiye güçlü ve hızlı tepki veren piyasa özeliğine sahip olması açısından oynaklığı oldukça yüksek piyasalardır. Spekülatif veya manipülatif bir çok işlem kripto para piyasasını etkilemektedir. Çalışmada analize tabi olan kripto paralar 2021 yılı itibari ile en çok işlem gören kripto varlıklar arasından Bitcoin (BTC), Ethereum (ETH), Binance Coin (BNC), Ripple (XRP), Cardano (ADA) olarak seçilmiştir. Çalışmada tüm yatırımlar RİSE’nin bitcoin ve BİST100 ile olan ilişkisi Çoklu Regresyon analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analiz için gerekli veri seti Ocak 2018 ve Aralık 2021 arasındaki haftalık verilerden oluşmaktadır. Bağımlı değişken kripto para piyasasında en çok işlem hacmine ve piyasa değerine sahip olan Bitcoin, bağımsız değişken ise RİSE ve BİST100 endeksidir.

Çalışma sonucunda, bitcoin fiyatları ile BİST100 endeksi ve altcoinler ile oluşmuş yapay değişken kümesi arasındaki istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmış olup, ilişkinin yönü BİST100 endeksi açısından negatif yönlü iken altcoinler ile bitcoin fiyatları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tahmin katsayılarından anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, risk iştahı ile bitcoin fiyatları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonraki çalışmalar daha geniş analiz dönemi ve daha fazla sayıda altcoin ile veri seti genişletilerek yapacakları çalışmalarla kripto fiyat hareketlerinin öngörülebilirliği için anlamlı sonuçlar bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, E.; Teker, T. & Mazak, M. (2020). "Kripto paralar ve Fiyat İlişkileri Üzerine Bir Analiz: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi ile Bir İnceleme". Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 37, 110-129.
- Atik, M.; Köse, Y.; Yılmaz, B. & Sağlam, F. (2015). "Kripto para: Bitcoin ve Döviz Kurları Üzerine Etkileri". Bartın Üniversitesi Dergisi, 6(11), 247-261.
- Bouoiyour, J.; Selmi, R. & Tiwari, A. K. (2015). "Is Bitcoin Business Income in Speculative Foolery? New Ideas Through an Improved Frequency Domain Analysis". Annals of Financial Economics, 10(1), 1-23.

- Chen, H. K. & Lien, C. T. (2017). "Market Reaction to Macroeconomic News: The Role of Investor Sentiment". *Asia-Pacific Journal of Financial Studies*, 46(6), 853-875. <https://doi.org/10.1111/ajfs.12198>
- Cheung, A.; Roca E, & Su, J. J. (2015). "Crypto-Currency Bubbles: An Application of the Phillips–Shi–Yu (2013) Methodology on Mt. Gox Bitcoin Prices". *Applied Economics*, 47(23), 2348-2358.
- Çelik, S.; Dönmez, E. & Acar, B. (2017). "Risk İştahının Belirleyicileri: Türkiye Örneği". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(IASOS Özel Sayısı-), 153-162. <https://doi.org/10.12780/usaksosbil.372533>
- Çoban, S. & Topçu, M. (2013). "The Nexus Between Financial Development And Energy Consumption In The EU: A Dynamic Panel Data Analysis". *Energy Economics*, 39, 81-88.
- Demirez, D. & Kandır, S. Y. (2020). "Risk İştahının Pay Getirileri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 92-102.
- Dyhrberg, A. H. (2016). "Bitcoin, Gold and the Dollar–A GARCH Volatility Analysis". *Finance Research Letters*, 16, 85-92.
- European Central Bank. (2007). "Measuring Investors' Risk Appetite". *Financial Stability Review*, June, 166-171.
- Florackis, C.; Kontonikas, A. & Kostakis, A. (2014). "Stock Market Liquidity and Macro-Liquidity Shocks: Evidence from the 2007-2009 Financial Crisis". *Journal of International Money and Finance*. 44, 97–117., 44, 97-117.
- Gai, P. & Vause, N. (2005). "Measuring Investors' Risk Appetite (SSRN Scholarly Paper ID 872695)". *Social Science Research Network*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.872695>
- González-Hermosillo, B. (2008). "Investors' Risk Appetite and Global Financial Market Conditions". *April*, 77.
- Gujarati, D. N. (1999). *Temel Ekonometri (çevirmen G. G.Şenesen ve Ü. Şenesen)*. Literatür Yayınları.
- Illing, M. & Aaron, M. (2005). "A Brief Survey of Risk-Appetite Indexes". *Bank of Canada Financial System Review*, 37-43.
- İskenderoğlu, Ö. & Akdağ, S. (2019). "Risk İştahı ile Petrol Fiyatları, Döviz Kuru, Altın Fiyatları ve Faiz Oranları Arasında Nedensellik Analizi: Türkiye Örneği". *Dogus University Journal*, 20(1), 1-14. <https://doi.org/10.31671/dogus.2019.413>
- Karaağaç, G. A. & Altınparmak, S. (2018). "En Yüksek Piyasa Değerine Sahip on Kripto Paranın Birbirleriyle Etkileşimi". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 79, 123-138.
- Karan, M. B. (2011). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*. Gazi Kitapevi.
- Kartal, C. & Yağlı, B. (2021). "Bitcoin ile Türkiye ve BRICS Ülkeleri Borsa Endeksleri Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi". *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 6(11), 21-34.
- Kaya, A., & Çoşkun, A. (2015). "Vix Endeksi Menkul Kıymet Piyasalarının Bir Nedeni Midir? Borsa İstanbul Örneği". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 175-186.
- Kumar, M. S. & Persaud, A. (2002). "Pure Contagion and Investors' Shifting Risk Appetite: Analytical Issues and Empirical Evidence". *International Finance*, 5(3), 401-436. <https://doi.org/10.1111/1468-2362.00102>
- Misina, M. (2006). "Benchmark Index of Risk Appetite" (Sy 2006-16). *Bank of Canada*. Mayıs. <https://doi.org/10.34989/swp-2006-16>
- Moshirian, F. (2011). "The Global Financial Crisis and the Evolution of Markets, Institutions and Regulation". *Journal of Banking and Finance*, 35(3), 502-511.
- Pericoli, M. & Sbracia, M. (2006). "The CAPM and the Risk Appetite Index: Theoretical Differences and Empirical Similarities". *Social Science Research Network*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.676055>
- Reis, Ş. G. (2021). "Covid-19 (Koronavirüs) Pandemisi Ve Risk İştahı: Borsa İstanbul Yerli Ve Yabancı Yatırımcılar Örneği". *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 87-98. <https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.989364>
- Saci, K. & Holden, K. (2008). "Evidence on growth and financial development using principal components". *Applied Financial Economics*, 18(19), 1549-1560. <https://doi.org/10.1080/09603100701720286>

- Saraç, T. B. İskenderoğlu, Ö., & Akdağ, S. (2016). "Yerli ve Yabancı Yatırımcılara Ait Risk İştahlarının İncelenmesi: Türkiye Örneği". *Sosyoekonomi*, 24(30). <https://doi.org/10.17233/se.2016.10.002>
- Shaikh, I. (2018). "Investors' fear and stock returns: Evidence from National Stock Exchange of India". *Engineering Economics*, 29(1), 4-12. <https://doi.org/10.5755/j01.ee.29.1.14966>
- Shen, D. & Hu, K. (2007). "Bank Risk Appetite Measurement and the Relationship with Macroeconomic Factors: Case of Taiwan's Banks". *International Journal of Information Systems for Logistics and Management*, 3(1), 25-39.
- Smales, L. A. (2017). "The importance of fear: Investor sentiment and stock market returns". *Applied Economics*, 49(34), 3395-3421. <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1259754>
- So, S. & Lei, V. U. T. (2015). "On the relationship between investor sentiment, VIX and trading volume". *Risk Governance and Control: Financial Markets and Institutions*, 5(4), 114-122. <https://doi.org/10.22495/rgcv5i4c1art1>
- Şahin, C. (2018). "Korku Endeksi Hisse Senedi Piyasaları Üzerinde Etkili Midir? Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama". *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 10(37), 11-17. <https://doi.org/10.15189/1308-8041>
- Tversky, A. & Kahneman, D. (1979). "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk | The Econometric Society". *The Econometric Society*, 47(2), 263-291.

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 42

pp 428-435

Article ID

63070

Arrival

22 May 2022

Published

30 JUNE 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.63070>**How to Cite This Article**

Kutluay Tutar, F.; Tutar, E. & Sever, Y. (2022). "Bölgesel Gelişme Politikalarını Yerel Bazda Uygulayan, İş Ve Yatırım Olanaklarının Tanıtımı İçin Yatırım Destek Ofisleri: Trc2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa Örneği)", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:42; pp: 428-435

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Bölgesel Gelişme Politikalarını Yerel Bazda Uygulayan, İş Ve Yatırım Olanaklarının Tanıtımı İçin Yatırım Destek Ofisleri: Trc2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa Örneği)

Investment Support Offices For Promotion Of Business And Investment Opportunities, Implementing Regional Development Policies On Local Basis: Trc2 Region (Sanliurfa-Diyarbakir Example)

Filiz KUTLUAY TUTAR ¹ Erdiñç TUTAR ² Yasin SEVER ³

¹ Doç. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Niğde, Türkiye

² Prof. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Niğde, Türkiye

³ Yüksek Lisans Öğrencisi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Niğde, Türkiye

ÖZET

Kalkınma ajansları; yerel düzeyde beşeri ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, proje hazırlama ve uygulama kültürünün yaygınlaştırılması, bölgeler arasında küresel düzeyde rekabetçiliklerin geliştirilmesi ve gerekli yatırım ortamının oluşturulması, yerel ihtiyaçların en doğru şekilde yansıtılması, ulusal politika ve hedeflerin yerel düzeyde hayata geçirilmesi, bölge kalkınmasının ulusal kalkınmaya katkısının en yüksek düzeye çıkarılması, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi, yerel kaynakların etkin kullanımının sağlanması amacıyla kurulan kamu tüzel kuruluşlardır. Yerel düzeyde kalkınma amacına hizmet eden kamu tüzel kişiliğine sahip kalkınma ajanslarının bu amaca hizmet etmek amacıyla genel sekreterlik bünyesinde faaliyet gösteren yatırım destek ofisleri kurulmuştur. Yatırım destek ofisleri; bulunduğu ilin iş ve yatırım ortamının yerli ve yabancı yatırımcılara tanıtımını yapan, yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemlerinin tek elden takibini yerine getiren, yatırımcıların izlenmesi doğrultusunda çalışmalarını yürüten birimlerdir.

Çalışmada; Karacadağ Kalkınma Ajansı ve TRC2 Bölgesi içerisinde yer alan Şanlıurfa ve Diyarbakır Yatırım Destek Ofislerinin sürdürülebilir yerel ekonomik kalkınmada üstlendiği misyon ve vizyon nitel araştırma yöntemi ile ortaya konulmuştur. Bu bağlamda; Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi; 4160 yatırımcı ve girişimciye yatırım danışmanlığı yapmış, ayakkabıcılar sanayi bölgesi projesi geliştirilmiştir. Ayrıca, Şanlıurfa Gıda İhtisas OSB kuruluş süreçlerini koordine etmiştir. Diyarbakır Yatırım Destek Ofisinin de; 3944 yatırımcı ve girişimciye yatırım danışmanlığı yaptığı, Diyarbakır Lojistik Merkez Projesini takip ettiği ve organize sanayi bölgesinin altyapı çalışmaları geliştirmek için paydaşlarla birçok projeyi faaliyete geçirdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Yerel Kalkınma, Kalkınma Ajansları, Yatırım Destek Ofisleri, Şanlıurfa, Diyarbakır

ABSTRACT

Development agencies; Developing human and institutional capacity at local level, disseminating the culture of project preparation and implementation, developing global competitiveness between regions and creating the necessary investment environment, reflecting local needs in the most accurate way, realizing national policies and targets at local level, making the highest contribution of regional development to national development. They are public legal organizations established for the purpose of increasing the level of cooperation between public institutions, non-governmental organizations and the private sector, and ensuring the effective use of local resources. Investment support offices operating under the general secretariat have been established in order to serve this purpose of development agencies with public legal personality serving the purpose of development at the local level. investment support offices; These are the units that promote the business and investment environment of the province they are located in to domestic and foreign investors, carry out the single-handed follow-up of the permits and licenses that fall under the duties and jurisdiction of the public institutions and organizations, and carry out their activities in line with the monitoring of the investors.

In the study; The mission and vision undertaken by the Karacadağ Development Agency and Sanliurfa and Diyarbakır Investment Support Offices located in the TRC2 Region in sustainable local economic development have been revealed with the qualitative research method. In this context; Şanlıurfa Investment Support Office; He provided investment consultancy to 4160 investors and entrepreneurs, and the shoemakers industrial zone project was developed. It also coordinated the establishment processes of Şanlıurfa Food Specialization OSB. Diyarbakır Investment Support Office; It has been observed that he provided investment consultancy to 3944 investors and entrepreneurs, followed the Diyarbakır Logistics Center Project, and launched many projects with stakeholders to develop the infrastructure works of the organized industrial zone.

Keywords: Sustainable Local Development, Development Agencies, Investment Support Offices, Sanliurfa, Diyarbakır

1. GİRİŞ

Ülkemizin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmesiyle birlikte 1 ve 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri kapsamında bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması görevi Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına verilmiştir. Bu nedenle kalkınma ajanslarının ulusal boyutta koordinasyon görevinden Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumlu kılınmıştır. Kalkınma ajanları; ülkemizde yerel kalkınmayı harekete geçiren, bölge kaynaklarının en iyi şekilde kullanılmasını sağlayan, kalkınmanın dengeli, şekilde tüm ülkeyi kapsamına çalışan bir yapıya sahiptir. Ülkemizde 26 düzey 2 bölgesinde faaliyet gösteren 26 kalkınma ajansı bulunmaktadır. Bu ajanslar bölgeler arasında ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarını en aza indirmek, bölgelerimizin rekabet gücünü artırmak, kaynakların yerinde ve etkin kullanımı ile gelişmenin

sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda kalkınma ajanslarının temel görevleri ise şunlardır:

- ✓ Bölgesel gelişmeye yönelik stratejiler geliştirmek
- ✓ Bölgesel kaynakları tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya yönelik çalışmalar yaparak bu konuda yapılan çalışmalara destek olmak
- ✓ Bölgesel gelişmeye yönelik kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki koordinasyonu sağlamak
- ✓ Bölgedeki yatırım olanaklarını araştırıp bölgeye kaynak çekilmesini sağlayarak yatırım yapılması konusunda çalışmalarda bulunmak
- ✓ Yerel kalkınmayı desteklemek
- ✓ Girişimciliği desteklemek
- ✓ Bölgede faaliyet gösteren yerel yönetimlerin ve kuruluşların teknik kapasitelerinin geliştirilmesi konusunda destek vermek
- ✓ Bölgeye gelip faaliyet gösterecek yatırımcıların izin ve ruhsat işlemlerini tek elden takip edip koordinasyonunu sağlamak
- ✓ Uluslararası fonların bölgedeki paydaşlar tarafından kullanılması konusunda aracılık faaliyetini yerine getirmek. (<https://ka.gov.tr/>)

Kalkınma ajanslarının teşkilat yapısı; kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinden oluşmaktadır. Kalkınma ajanslarının teşkilat yapısı içerisinde yer alan yatırım destek ofisleri; genel sekreterlik bünyesinde faaliyet gösteren, ilin iş ve yatırım ortamına ilişkin envanter çalışmaları yürüten, yatırımcılara bilgi sağlayıp yatırımcıları yönlendiren, yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapan bir birimdir. Çalışmada, Kalkınma Ajansları bünyesinde faaliyetlerini yürüten yatırım destek ofislerinin sürdürülebilir yerel ekonomiye katkısını incelemek ana eksen olmuştur. Bu bağlamda öncelikle Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan değişim kalkınma planları çerçevesinde ele alınmıştır. Devamında yatırım destek ofislerinin TRC2 bölgesindeki illerde üstlendiği misyon ve vizyon irdelenmiştir.

2. TÜRKİYENİN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDA YAŞANAN DEĞİŞİM

Türkiye bölgeler arasında gelişmişlik farkının fazla olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Bu gelişmişlik farkının temelinde ise Türkiye'nin geniş yüzölçümüne sahip olması, coğrafi koşullarda bölgeler arası değişimlerin önemli bir yer tutması, bölgelerin fiziki ve beşeri sermaye kıtlığı, altyapı yetersizliği yer almaktadır. Ülke içerisinde dengeli bir gelişmenin sağlanabilmesi çok önemlidir. Bölgelerarasında dengesizliğin fazla olması, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göçün artmasını sağlayarak göç veren bölgelerde farklı ekonomik ve sosyal sorunların çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bölgesel kalkınmanın dengeli bir şekilde sağlanmasına yönelik kamusal müdahalelere ihtiyaç duyulmakta, bölgesel gelişmenin ekonomik ve sosyal tüm sektörlerle ilişkili olması kamu yatırımlarının planlanmasında sektörler arası etkileşimin birlikte değerlendirilmesini sağlamaktadır.

2.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişim Süreci

Ülkemizde bölgesel kalkınma uygulamaları cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında gerek altyapıya yönelik yatırımların yapılması gerekse de sanayi tesislerinin ülkenin farklı bölgelerinde yaygınlaştırılması ülke genelinde üretim faaliyetlerinin yaygınlaşmasını sağlayarak nüfusun dengeli dağılmasına katkıda bulunmuştur.

1960 yılında kalkınmanın hızlandırılması, ülkenin sosyal ve kültürel kaynaklarının verimli kullanılması amacıyla planlı kalkınmaya geçilerek Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı kurulması sonrasında bölgesel kalkınma farklılıklarının en aza indirilip dengeli büyümenin sağlanması için başta bölgesel gelişme programları olmak üzere kamu sektörü ve özel sektöre yönelik yatırım teşvikleri uygulanmış, ülke genelinde ekonomik büyümenin yanında sosyal ve kültürel gelişme dağılımının sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla 1960'lı yıllarda Doğu Marmara ve Çukurova bölgeleriyle Antalya ve Zonguldak illerinde bölgesel kalkınma projeleri hayata geçirilerek teşviklerin daha etkin şekilde kullanılması için gelişmiş bölgeler, kalkınmada öncelikli bölgeler ve normal bölgeler olmak üzere 3 ayrı bölge grubu belirlenerek kalkınmada öncelikli bölgelere yatırım konusunda ayrıcalıklar tanınmıştır.

1970’li yıllarda Güneydoğu Anadolu Projesi başlatılmış, cumhuriyet tarihimizin en kapsamlı projelerinden biri haline gelmiştir. Bu proje; Fırat ve Dicle nehirleri üzerine barajlar ve hidroelektrik santralleri yaparak toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesini sağlamıştır. Bölgesel kalkınma projelerinin en önemlilerinden biri olan Güneydoğu Anadolu Projesi sonrası kırsaldan kentlere olan göçün azaltılması amacıyla Çorum-Çankırı, Erzurum, Bingöl-Muş, Yozgat, Erzincan-Sivas, Ordu-Giresun illerinde kırsal kalkınma projeleri uygulanmıştır.

1980’lerden itibaren Türkiye; sosyal ve ekonomik altyapıyı geliştirmek, imalat sanayinde özel sektör payını artırmak amacıyla yönelik yatırım stratejisi geliştirmiş, enerji, ulaşım, haberleşme, tarımsal ve kırsal altyapıya odaklanmış, imalat sanayi yatırımları ve insan kaynaklarını iyileştirici projelere öncelik vermiştir.

1990’lı yıllarda faaliyete geçirilen çeşitli projeler Avrupa Birliği bölgesel politikalarına uyumlu programlama sürecine geçmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren nüfusun hızla artmasıyla birlikte bölgelerde temel sağlık koşullarını iyileştirmek, nitelikli insan sayısını artırmak amacıyla eğitim ve sağlık sektörüne yapılacak yatırımların artırılması çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Planları Çerçevesinde Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Değişim

Kalkınma ajansları 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı ‘Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’ ile kurulmuş, aynı kanununun 15. maddesiyle de yatırım destek ofislerinin kurulmasına karar verilmiştir. 2006 yılında çıkarılan kanunla kurulmasına karar verilen yatırım destek ofisleri 27.08.2014 tarih ve 29101 sayılı Resmi Gazetede çıkarılan ‘Kalkınma Ajansları Yatırım Destek Ofisleri Yönetmeliği’ ile faaliyet göstermekte ve kalkınma planları içerisinde ilk defa 01.07.2006 tarih ve 26215 sayılı Resmi Gazetede yer alan 2007-2013 yılları arasını kapsayan 9. Kalkınma Planı’nın 103. ve 387. Maddeleri içerisinde yer almaktadır. Aşağıda Tablo 1’de kalkınma planları çerçevesinde bölgesel kalkınma politika ve uygulamaları özetlenmiştir.

DÖNEMLER	BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKA ÖNERİ VE UYGULAMALARI
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Türkiye’de potansiyel gelişme bölgeleri, geri kalmış bölgeler ve büyük kent bölgeleri olmak üzere üç çeşit bölge olduğu görüşü benimsenmiştir. Geri kalmış bölgelerde yatırım yapacaklara yatırım indirimi ve gelir vergisinden indirim yapma imkânı sağlanmıştır. ✓ Ekonomik faaliyetlerin daha fazla yoğunlaşmasını engellemek için metropoliten şehirler çevresinde yeni çekim ve büyüme merkezleri yaratmak amaçlanmıştır.
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Büyüme merkezleri (kalkınma kutupları) yaklaşımı önerilmiştir. ✓ DPT bünyesinde geri kalmış Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin sorunlarına çözüm üretmek üzere “Doğu Grubu” oluşturulmuştur. ✓ Organize Sanayi Bölgeleri ülke geneline yaygınlaştırılması düşüncesi şekillenmiştir.
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bir önceki plan çalışmaları ulusal bütünlük planına uygun olmadığı için bu planda ulusal ölçekteki yatırımlara ekonomik kriterlere göre yer belirlenmesi öngörülmüştür. ✓ Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY)’lerin belirlenmesinde sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi çalışmalarının temel alınması öngörülmüştür.
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aşağı Fırat projesinin (GAP projesi) bir bölgesel gelişme projesi olarak başlatılması öngörülmüştür. ✓ Sanayinin KÖY’lere desentralizasyonu amaçlanmıştır. Bu kapsamda KÖY’lere uygulanan teşviklerde yenilik yapılmış ve teşvikleri daha cazip hale getirmek için üç kanun çıkarılmıştır.
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ OSB ve KSS’nin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. ✓ 1989 yılında GAP idaresi kurulmuş ve GAP projesi hazırlanan master planla entegre bir bölgesel gelişme projesine dönüştürülerek uygulamaya başlanmıştır. ✓ Etki alanlarıyla 16 adet bölgesel gelişme merkezi belirlenmiştir.
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 16 bölgesel gelişme merkezi anlayışı terk edilerek bölge planlamasının KÖY’lere kaydırılması ilkesi benimsenmiştir. ✓ Göçlerin metropol alanlardan diğer alt merkezlere kaydırılması amaçlanmıştır. ✓ AB entegrasyon süreci sebebiyle ilk kez AB bölgesel politikalarına uyum amaçlanmıştır.
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgesel dengelerin sağlanması ana başlığı altında; bölgesel gelişme, il planlama, metropoller şeklinde düzenlemelere yer verilmiştir. ✓ Bazı yörelere için 1994 ‘Acil Destek Programı’ uygulanmıştır. ✓ DAP, DOKAP, Yeşilirmak havza gelişim projeleri çalışmaları başlatılmıştır.
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bölgelerin temel sorunları ile potansiyellerinin belirlenmesine yönelik il ve bölge planı çalışmalarına devam edileceği belirtilmiştir. ✓ AB ile yürütülen ilişkiler doğrultusunda istatistikî bölge birimleri belirlenmiş, ön ulusal kalkınma planı hazırlanmış ve bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasına yönelik mevzuat çalışmaları başlatılmıştır.
Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Esnek, dinamik, katılımcı ve uygulanabilir nitelikte gelişme planları hazırlanması kararlaştırılmıştır.

(2007-2013)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Büyüme ve çevrelere hizmet verme potansiyeli yüksek cazibe merkezleri belirlenerek; öncelikle bu merkezlerin ulaşılabilirliğinin iyileştirilmesi, fiziki ve sosyal altyapısının güçlendirilmesi belirtilmiştir. ✓ Gelişme potansiyeli yüksek merkezlerde; etkin bir bölgesel ARGE altyapısı kurulmasına karar verilmiştir
Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Milletimizin temel değerlerini ve beklentilerini esas alarak gerçekleştirilecek yapısal dönüşümlerle ülkemizin uluslararası konumunu yükseltmek ve halkımızın refahını artırmak amaçlanmıştır. ✓ Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin yakından takip edilerek yenilik üretme kapasitesinin yükseltilmesi, yeniliklerin mevcut üretim yapısıyla bütünleştirilerek üretim yapısında dönüşümün sağlanması hedeflenmektedir. ✓ İnsan haklarının ve bireysel özgürlüklerin adil ve hızlı çalışan bir hukuk sistemiyle garanti altına alındığı; etkili, öngörülebilir ve kurumsallaşmış kamu politikaları ile fırsat eşitliği sunan; erişilebilir ve nitelikli kamu hizmetleriyle desteklenen toplumsal ve idari bir yapının oluşturulması konularına yer verilmiştir. ✓ Şehirlerin ve kırsal alanların kendine özgü koşul ve niteliklerine göre, daha iyi iş fırsatlarını ve yaşam ortamlarını sunabilir hale gelmesi için karar alınmıştır.
Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ülkemizin istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ile rekabet gücünün ve refah seviyesinin artırılması amaçlanmıştır. ✓ Ekonomik refahla birlikte, vatandaşlarımızın mutlu, sağlıklı, güvenli yaşam sürebilecekleri, temel hak ve özgürlüklerin adil ve hızlı çalışan bir hukuk sistemiyle korunmasının yanı sıra öngörülebilirliği yüksek kamu politikalarıyla, fırsat eşitliğine dayalı, kolay erişilebilir ve vatandaş odaklı kamu hizmetleri sunulması temel hedefler arasındadır. ✓ İnsan odaklı kalkınma anlayışıyla bireylerin üretmek gelir elde edebileceği, yeni bilgi ve teknolojilere uyum sağlama becerilerini geliştirebileceği, sosyo-ekonomik yaşama daha aktif katılım sağlayabileceği ortamların oluşturulması konularına yer verilmiştir.

KAYNAK: Bakırcı, F., Ekinci, E. D. ve Şahinoğlu, T. (2014) <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>

Yukarıda hedefler ışığında kısaca özetlenen kalkınma planları değerlendirildiğinde öncelikle bölgelerarası gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkların somut verilerle tespit edilmesi ve bu doğrultuda kaynak oluşturulmasının amaçlandığı değerlendirilmektedir.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR YEREL KALKINMANIN BAŞ AKTÖRÜ OLAN KALKINMA AJANSLARI VE YATIRIM DESTEK OFİSLERİ

3.1. Sürdürülebilir Yerel Kalkınma Kavramı

Sürdürülebilir Kalkınma kavramı kelime anlamı olarak; 1. Gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmadan bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma, 2. Aşırı kullanım, kimyasal artık veya kirliliği asgari düzeyde tutarak, doğal çevrenin kendini yeniden üretmesini engellemeyen, belirli oranlarda da olsa kullanılan doğal kaynakların yerine yenileri ikame edilerek, gelecek kuşakları söz konusu kaynaklardan tamamen yoksun bırakmayan, böylece kuşaklar boyu kendi kendisini sürekli yenileyebilecek kalkınma anlamlarına gelmektedir (Demir Ö., Acar M.2020).Sürdürülebilir Yerel Kalkınma kavramı ise zaman içerisinde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Pecqueur'a göre yerel kalkınma, kültürel ve bölgesel kimlik öğelerinin dış güçlerle uyum içerisinde olması için bir strateji içinde çeşitli aktörleri harekete geçirme yöntemidir(Pecquer,B.1989).Yüksel ve Zafir'e göre yerel kalkınma, yerel kaynakları harekete geçirerek kalkınmanın ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarının sürdürülebilirliğinin sağlandığı, yerel aktörlerin tümünün karar süreçlerine katıldığı, aşağıdan yukarıya doğru bir kalkınma anlayışına dayalı olmasıdır (Yüksel,E.,Zafir,Z.2006). Blakely ve Leigh ise yerel kalkınmayı, bölge halkı, yerel topluluklar, yönetimler ve üretici birimlerin ortak bir tabanda iletişim ve etkileşim ağları gibi her türlü kolaylaştırıcı unsuru sağlayarak gerek yerel gerekse uluslararası rekabette güç birliği oluşturması şeklinde tanımlamaktadır (Leigh, N.G. and Blakely E.J.2016).Sürdürülebilir Yerel Kalkınma kavramlarında, yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın halkın kalkınma sürecinde aktif rol almasıyla mümkün olabileceği vurgulanmıştır.

3.2. Karacadağ Kalkınma Ajansı Ve TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa)

Karacadağ Kalkınma Ajansı; TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi'nde faaliyet göstermek üzere, 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3. maddesine dayanılarak 22.11.2008 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 10.11.2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş ve Ajans Genel Sekreterinin 20 Ağustos 2009 tarihinde göreve başlaması ile faaliyetlerine başlamıştır. Karacadağ Kalkınma Ajansı; 10 Temmuz 2018 tarih ve 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 387. maddesiyle, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının ana hizmet birimleri arasında yer alan Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda hizmetlerine devam etmektedir.Ajansa bağlı Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini kapsayan, TRC2 Bölgesi olarak bilinen bölgede faaliyet gösteren yatırım destek

ofisleri bulunmaktadır. Bu ofisler TRC2 bölgesinde iş ve yatırım olanaklarının tanıtımını yapmakta, yatırımcılara ücretsiz olarak danışmanlık hizmete vermekte, yatırımcıların önündeki en büyük engellerden biri olan bürokratik engellerin asgari düzeye indirilmesi için çalışmaktadır. (<https://www.karacadag.gov.tr/>)

3.3. Yatırım Destek Ofislerinin Kuruluş Amaçları Ve Önemi

Yatırım destek ofisleri 27.08.2014 tarih ve 29101 sayılı Resmi Gazetede çıkarılan ‘Kalkınma Ajansları Yatırım Destek Ofisleri Yönetmeliği’ doğrultusunda faaliyet göstermektedir. İlgili yönetmeliğin 6. maddesi yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri başlığı altında amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

- ✓ İlin iş ve yatırım ortamına ilişkin analiz, rapor ve strateji çalışmaları yapmak/yaptırmak,
- ✓ İlin iş ve yatırım ortamına ilişkin envanter çalışmaları yürütmek,
- ✓ Yatırımcılara bilgi sağlamak ve onları yönlendirmek,
- ✓ İş ve yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak,
- ✓ Yatırımları izlemek,
- ✓ İlin iş ve yatırım ortamını tanıtmak ve ile yatırımcı çekmek,
- ✓ Devlet yardımlarına ilişkin olarak, ilgili mevzuatta belirtilen iş ve işlemleri yapmak,
- ✓ Yatırımcıların izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili makam ve merciler nezdinde sonuçlandırmak üzere ajans yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek,
- ✓ Bilgilendirme ve raporlama çalışmaları yapmak,
- ✓ Kanununun 4 üncü maddesine dayanılarak çıkarılan düzenlemelerde belirtilen iş ve işlemleri yapmak.

Yukarıda maddeler halinde sıralanan amaçların gerçekleştirilmesi bölgeler arasında var olan eşitsizliklerin giderilmesi, kalkınmanın sürdürülebilir bir boyut kazanarak ülke kalkınmasının önündeki en önemli engellerden birinin kalkması, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin giderilerek halkın refah seviyesinin yükselmesi adına hayati öneme sahiptir.

4. TRC2 BÖLGESİNDEKİ YATIRIM DESTEK OFİSLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YEREL KALKINMA İÇİN ÜSTLENDİĞİ ROL

4.1. Diyarbakır Yatırım Destek Ofisi

Diyarbakır Yatırım Destek Ofisi; yeni yatırımlar için gerekli bütün idari işlemleri mevzuat çerçevesinde gerçekleştiren, yatırımcılara danışmanlık hizmeti veren, bölgenin yatırım olanaklarını tanıtmak ve bilinirliğini artırmak için amacıyla kentte tarım ve hayvancılık, imalat sanayi, turizm, madencilik, sağlık, eğitim ve yenilenebilir enerji sektöründe faaliyet göstermektedir. Diyarbakır’da faaliyet gösteren bu sektörler hakkındaki bazı bilgiler ise şunlardır:

Tarım ve hayvancılık alanında; GAP sulama yatırımlarının tamamlanmasıyla Diyarbakır’da tarımsal üretimin 3 kat artacağı öngörülmekte, tarımsal üretimde meydana gelecek artışın, bölgede sanayinin gelişimini tetiklemesi beklenmektedir. Ayrıca devam eden Silvan Projesi kapsamında 8 Baraj ve 22 Sulama kanalı yapılacaktır. Bu projenin tamamlanması ile 235 bin Ha’nın sulu tarıma geçeceği, tarıma elverişli bütün alanların suya kavuşacağı tahmin edilmektedir.

İmalat sanayi alanında; Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan 2014-2023 bölge planına göre; imalat sanayi alt sektörlerinde Diyarbakır’ın rekabetçiliğinin yüksek olduğu 5 sektör makine ve ekipman kurulumu ve onarımı, giyim eşyaları imalatı, tekstil ürünleri imalatı, gıda ürünleri imalatı, elektrikli teçhizat imalatı ve mobilya imalatıdır. Diyarbakır ekonomisinde temel sektörlerin belirlenmesi için yapılan Yoğunlaşma Katsayısı (LQ) Analizi sonuçlarına göre; Diyarbakır ilinde uzmanlaşmış ve yoğunlaşmasını artıran imalat sanayi sektörleri; makine ve ekipman kurulumu, gıda imalatı, ağaç ve ağaç ürünleri imalatı, metalik olmayan ürünler imalatı sektörleridir.

Turizm alanında; Diyarbakır’da inanç turizmi, gastronomi ve sağlık turizmi yoğun faaliyet göstermektedir.

- ✓ İnanç turizmi açısından; İslam aleminin Mekke, Medine, Kudüs ve Şam’dan sonraki 5. Harem-i Şerifi kabul edilen Diyarbakır, Hz. Peygamber’in (S.A.V.) vefatından 7 yıl sonra İslam ile tanışmış bir şehirdir.
- ✓ Gastronomi açısından Diyarbakır’ın başlıca yemek, tatlı ve meyveleri ise şunlardır: Burma kadayıf, Karacadağ pirinci, Diyarbakır kahvaltısı, ciğer kebabı, meftune, pıçık (hıllorik), nardanası, duvklı pilav,

mahlepli Diyarbakır çöreği, kaburga dolması, serbizer, elma düzmesi, sumak suyu, paluze tatlısı, tırşik, kibe mumbar, habenisk, karpuz.

- ✓ Sağlık turizmi açısından; Diyarbakır Çermik ilçesinde bulunan ve iltihaplı romatizma, nevrit, polinevrit, çocuk felci, kadın hastalıklarında ve üst solunum yolları enfeksiyonu tedavisinde olumlu etkisi görülen Belkıs Kaplıcaları nitelik bakımından dünyanın sayılı kaplıcaları arasında yer almaktadır. Kaplıcanın suyu 48 derece sıcaklığında olup kükürtlü ve radyoaktiftir. Asıl özelliği ise bileşiminde bromür iyonu ve iyodür bulunmasıdır. İlçede son zamanlarda 4 yıldızlı olmak üzere otel yatırımları hız kazanmaktadır.

Yenilenebilir enerji alanında; Diyarbakır ilinin gerek güneş ışımaya değerleri gerekse de güneşlenme süresi ile güneş enerjisi potansiyeli oldukça yüksektir. Diyarbakır ilinde global ortalama radyasyon değeri 1.584 kWh/m²-yıl (günlük ortalama 4,34 kWh/m²) olup ortalama güneşlenme süresi 2.898 saat/yıl (günlük ortalama 7,94 saat/gün)'dir. Bu da bize gelecekte Diyarbakır'ın yenilenebilir enerji üssü olabilmesi noktasında önemli bilgiler vermektedir.

4.2. Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi

Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi; ilin iş ve yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik yeni yatırımlar için gerekli bütün idari işlemleri mevzuat çerçevesinde gerçekleştiren, yatırımcılara danışmanlık hizmeti veren, bölgenin yatırım olanaklarını tanıtmak ve bilinirliğini artırmak için amacıyla kentte tarım ve hayvancılık, sanayi ve imalat, madencilik, dış ticaret, lojistik, kültür ve turizm, imar altyapı ve çevre, enerji ve yenilenebilir enerji, eğitim ve sağlık sektöründe faaliyet göstermektedir. Şanlıurfa'da faaliyet gösteren bu sektörler hakkındaki bazı bilgiler ise şunlardır:

Tarım ve hayvancılık alanında Şanlıurfa sulama, bitkisel üretim ve hayvansal üretim konusunda faaliyetleri vardır. Bu faaliyetler ise şunlardır;

- ✓ Sulama alanında Şanlıurfa Türkiye'deki ekonomik olarak sulanabilir arazilerin %11'ine sahiptir. GAP'ın Sulama Projelerinden en fazla pay alan ildir. Şu anda Şanlıurfa'da sulanan alan yaklaşık 390 Bin Hektar olup, GAP projesinin tamamlanması ile sulanabilir alan miktarı 940 Bin Hektar'a çıkacaktır.
- ✓ Bitkisel üretim alanında; ülkemizin pamuk ve mercimek üretiminde lider, fıstık ve mısır üretiminde 2. Sırada, yağlı tohum üretimi, tahıl üretiminde ilk sıralarda yer alan Şanlıurfa, sebze, meyve ve seracılık yatırımları için bir cazibe merkezidir.
- ✓ Hayvansal üretim alanında; Şanlıurfa besicilikte Güneydoğu Anadolu bölgesinde ilk sıradadır. Ekonomik bakım, yem giderleri ile hayvancılık yatırımları için caziptir. Atatürk baraj gölü ve Fırat nehri su ürünleri yatırımları için geniş fırsatlara sahiptir.

İmalat sanayi alanında; Türkiye'nin en önemli tarım şehirlerinden biri olan Şanlıurfa GAP Projesinin hayata geçmesi ile tarımsal üretimde büyük bir gelişim kaydetmeye başlamıştır. Bu gelişim ile birlikte 90'lı yıllarda kurulan Organize Sanayi Bölgesi ile sanayileşme süreci mümkün hale gelmiştir. Tarıma dayalı sanayi kuruluşları başta olmak üzere tesis sayısı yıllar içerisinde artış göstermiştir. Özellikle son yıllarda uygulanmakta olan etkin teşvik sistemleri halihazırda bünyesinde büyük potansiyeller barındıran Şanlıurfa'yı yatırımlar için oldukça cazip kılmış ve dışarıdan gelen sanayi yatırımlarını hızlandırmıştır.

Madencilik alanında; Şanlıurfa yer altı kaynakları bakımından çok sınırlı bir çeşitliliğe ve potansiyele sahiptir. Kent civarında yapılan çalışmalar sonucunda merkez ilçede tuğla-kiremit ve çimento hammaddeleri, Bozova ilçesinde de fosfat yatakları ortaya çıkarılmıştır. Karaali Jeotermal Alanı, Şanlıurfa il merkezine 45 km mesafede bulunan merkez ilçeye bağlı Karaali Köyü'nün doğusunda yer almaktadır. Burada İl Özel İdaresi, MTA ve özel müteşebbisler tarafından açılan ve şu an faal olan birçok sondaj kuyusundan sıcak (termal) su çıkmaktadır.

Lojistik alanında; Şanlıurfa Türkiye ve Avrupa'nın Ortadoğu'ya açılan kapısı konumundadır. Ortadoğu; komşuları ile birlikte yaklaşık 650 milyon nüfusu barındırmakta ve 1 trilyon dolarlık ithalat hacmi olan geniş bir pazardır. Ortadoğu pazarına girmeyi düşünen firmalar için Şanlıurfa lojistik açıdan doğal bir çekim merkezidir.

Kültür ve turizm alanında; Şanlıurfa, eski çağlardan beri doğu ile batının buluşma noktalarının en hareketlisi ve en önemlisi olmuştur. Birçok farklı medeniyetin çekirdek noktalarını, kültür ve ticaret bakımından birbirine bağlayan eski ve önemli yollar sisteminin üzerinde oluşu ile bu bölgede kadim dönemlerden beri birçok şehir kurulmuş, farklı ve çok katmanlı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca bu alanla ilgili olarak kültür

turizmi, inanç turizmi, kış turizmi ve su sporları, sağlık ve termal turizm, eko turizm, gastronomi turizmi ve kültür varlıkları alanları gibi birçok alanda aktif faaliyet göstermektedir.

İmar altyapı ve çevre alanında; GAP Bölgesi'nin merkezinde olan Şanlıurfa'daki inşaat sektörü, kendisine bağlı 200'den fazla alt sektörün ürettiği mal ve hizmete talep yaratan konumda olup, bu yaygın etki sektörün "ekonominin lokomotifi" olma vasfının en temel göstergesidir. GAP ile birlikte yapılan gelişmiş altyapı yatırımları ile Şanlıurfa; Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı aynı zamanda Ortadoğu pazarına açılmak isteyen firmaların lojistik üssü olacaktır.

Enerji ve yenilenebilir enerji alanında; Şanlıurfa; yenilenebilir enerjideki çeşitlilik ve zengin potansiyeli ile son derece şanslı bölgelerden biridir. Hâli hazırdaki üretim tesisleri ve mevcut potansiyeli ile Türkiye'nin hidro enerjideki en önemli bölgelerinin başında gelmektedir. Güneş enerjisi ise bu bölgenin ve dolayısıyla Türk enerji sektörünün yükselen değeri olmaya adaydır. Tarımsal atıklar ve hayvancılık potansiyeli (Örneğin; Ceylanpınar Besi Çiftlikleri) biyokütleinin modern yöntemlerle enerji açısından kullanımında da öncü olabilecek bir değere sahiptir. Bölgenin bazı yüksek alanları (Örneğin; Siverek) rüzgâr enerjisi ve bazı jeolojik alanlar (Örneğin; Karaali Bölgesi) jeotermal enerji potansiyelleri ile yatırımcılara fırsatlar sunmaktadır.

Eğitim ve sağlık alanında Şanlıurfa'nın faaliyetleri şunlardır:

- ✓ Eğitim alanında; Harran Üniversitesi 1992 yılında kurulmuştur. Üniversite bünyesindeki 14 Fakülte, 4 Yüksekokul, 1 Devlet Konservatuvarı, 13 Meslek Yüksekokulu, 3 Enstitü, 15 Araştırma ve Uygulama Merkezi ile faaliyetlerini sürdürmektedir.
- ✓ Sağlık alanında; Şanlıurfa genelinde 20 hastanede toplam 4037 yatak kapasitesi bulunmaktadır. 10.000 kişiye düşen yatak sayısı 19,8 iken bu rakam yoğun bakım yatağı sayısı baz alındığında 4,8 olmaktadır.

4.3. Diyarbakır ve Şanlıurfa Yatırım Destek Ofislerinin Yaptığı Önemli Faaliyetler

Karacadağ Kalkınma Ajansına bağlı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü Yunus ÇOLAK ile yapılan görüşme sonucunda Şanlıurfa ve Diyarbakır için yapılan önemli çalışmalar ve destekler konusunda bilgi alınmıştır. Bu çalışma ve desteklerden bazıları ise şunlardır:

- ✓ Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi doğrudan ve dolaylı olarak bugüne kadar toplam 4.160 yatırımcı ve girişimciye farklı konularda yatırım danışmanlığı desteği vermiştir.
- ✓ Diyarbakır Yatırım Destek Ofisi doğrudan ve dolaylı olarak bugüne kadar toplam 3.944 yatırımcı ve girişimciye farklı konularda yatırım danışmanlığı desteği vermiştir.
- ✓ Şanlıurfa ve Diyarbakır Yatırım Destek Ofisi aracılığı ile bölgeye doğrudan çekilen veya yatırım süreçlerine destek verilen yatırımcı sayısı 90'ı bulmuş, bu yatırımcılar bölgede 20 binin üzerinde istihdam gerçekleştirmiştir.
- ✓ Diyarbakır Yatırım Destek Ofisi tarafından Diyarbakır Lojistik Merkez Projesinin tüm aşamaları takip edilerek uygulama aşamasına getirilmiştir.
- ✓ Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi tarafından Ayakkabıcılar Sanayi Bölgesi projesi geliştirilmiş ve Şanlıurfa'da ayakkabı sektörünün gelişimine öncülük etmiştir.
- ✓ Gerek Şanlıurfa gerekse de Diyarbakır Yatırım Destek Ofisleri bölgelerinde Organize Sanayi Bölgelerinin altyapı imkanlarını geliştirmek üzere ilgili paydaşlar ile birçok proje geliştirmiş, bu projelerin uygulanmasına yönelik proje başvuruları koordine etmişlerdir.
- ✓ Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi, Şanlıurfa Gıda İhtisas OSB kuruluş süreçlerini koordine etmiş ve 2017 yılında tüzel kişilik kazanarak hayata geçmesine büyük katkılar sunmuştur.

4.4. Yatırım Destek Ofislerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
✓ Bölgesel ihtiyaçlara göre yatırım yapmaları	✓ Bölgesel ihtiyaçları yeterince karşılayamamaları
✓ Yapılan yatırımları takip ederek gerekli adımların zamanında atılmasını sağlamaları	✓ Yatırımcıları bölgeye çekmek konusunda zorluklar yaşamaları
✓ Bölgesel kalkınma farklılıklarının en aza indirilmesi için çalışmaları	✓ Yerel düzeyde alınan kararların ve uygulamaların halkı yeterince tatmin etmemesi
✓ Halkın sorunlarına cevap vermeleri	✓ Sorunların kökenine derinlemesine inilememesi
✓ Tanıtıcı faaliyetlerle bölgenin tanınırlığına katkıda bulunmaları	✓ Geçmişinin çok eski olmaması dolayısıyla olgunlaşmamış organizasyon yapısına sahip olması
✓ Yatırımcılara danışmanlık hizmeti vermeleri	✓ Görev tanımının geniş olması
✓ İlin iş ve yatırım ortamını tanıtmaları	✓ Yatırım gücünün yeterli olmaması
✓ Çalışan personellerin alanında uzman kişilerden oluşması	✓ Bağımsız bir mali yapıya sahip olmaması
✓ Genç işgücü için istihdam olanakları sunması	
✓ Hizmetlere erişimin ücretsiz olması	

5. SONUÇ

Kalkınma ajansları; ülkemizde yerel kalkınmayı harekete geçiren, bölge kaynaklarının en iyi şekilde kullanılmasını sağlayan, kalkınmanın dengeli bir şekilde tüm ülkeyi kapsamına alan bir yapıya sahiptir.

Yerel düzeyde kalkınma amacına hizmet eden kamu tüzel kişiliğine sahip kalkınma ajanslarının bu amaca hizmet etmek amacıyla genel sekreterlik bünyesinde faaliyet gösteren yatırım destek ofisleri kurulmuştur. Kalkınma ajanslarının teşkilat yapısı içerisinde yer alan yatırım destek ofisleri; genel sekreterlik bünyesinde faaliyet gösteren, ilin iş ve yatırım ortamına ilişkin envanter çalışmaları yürüten, yatırımcılara bilgi sağlayıp yatırımcıları yönlendiren, yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapan bir birimdir.

Ülkemizde 26 düzey 2 bölgesi olarak faaliyet gösteren 26 tane kalkınma ajansı bulunmaktadır. Bunlar içerisinde TRC2 Bölgesi olarak faaliyet gösteren Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini içerisine alan yatırım destek ofisleri Karacadağ Kalkınma Ajansı bünyesinde faaliyet göstermektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesinin diğer bölgelerle arasında farkların azaltılması amacıyla birçok sektörde faaliyetlerine devam ederek bölgenin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır.

Karacadağ Kalkınma Ajansı bünyesinde TRC2 Bölgesi olarak faaliyet gösteren Diyarbakır ve Şanlıurfa yatırım destek ofisleri ve diğer yatırım destek ofislerimiz bölgeler arasında var olan eşitsizliklerin giderilmesi, kalkınmanın sürdürülebilir bir boyut kazanması, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin giderilerek halkın refah seviyesinin yükselmesi adına çok önemli bir misyona sahiptirler.

KAYNAKÇA

Akpınar, R. (2017). Yerel Kalkınmanın Yeni Bir Kurumsal Yüzü: Yatırım Destek Ofisleri. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10 (1) , 159-168.

Bakırcı, F., Ekinci, E. D. ve Şahinoğlu, T. (2014). Bölgesel Kalkınma Politikalarının Etkinliği: Türkiye Alt Bölgeler Bazında Bir Uygulama. Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı.

Demir,Ö., Acar, M. (2020). Sosyal Bilimler Sözlüğü, 7. Baskı, s.277-278.

İncekara, A. ve Savrul, B. (2011). Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. Istanbul Journal of Sociological Studies, 0 (44), 91-132.

Kutluay, T.F., Balkaya, D., Tutar, E. ve Tutar, F.T. (2021). Bölgesel Ekonomik Kalkınmada Yatırım Destek Ofislerinin Rolü: Ahiler Kalkınma Ajansı Bünyesindeki İller Üzerine Bir Araştırma. Social Sciences Studies Journal. cilt:7, sayı: 89, s.4346-4358.

Leigh, N.G. and E.J. Blakely, Planing Local Economic Development: Theory and Practice.2016: SAGE Publications.

Pecquer, B. (1989). Le Developpement Local, Syros/ Alternatives Economiques. 139p.

Yüksel, E., Zafir, Z. (2006). ^{^^}Sürdürülebilirlik ve Yerel Kalkınma^{^^}.

<http://slideplay.biz.tr/slide/2775033/> (Erişim Tarihi: 30.04.2022)

<https://ka.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.04.2022)

<https://www.siviltoplum.gov.tr/bilgimerkezi/kalkinma-ajanslari> (Erişim Tarihi: 20.04.2022)

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140827-1.htm> (Erişim Tarihi: 22.04.2022)

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm> (Erişim Tarihi: 22.04.2022)

<https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> (Erişim Tarihi: 22.04.2022)

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf (Erişim Tarihi: 22.04.2022)

<https://www.karacadağ.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

<https://www.investsanliurfa.com/> (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

<https://www.investdiyarbakir.com/> (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü Yunus ÇOLAK ile yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 29.04.2022)